

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

JAZYK A PROPAGANDA V ČASOPISU MLADÝ SVĚT DO ROKU 1989

LANGUAGE AND PROPAGANDA IN MLADÝ SVĚT MAGAZINE UNTIL 1989

Vedoucí diplomové práce:	PhDr. Radka Holanová, Ph.D.
Autorka DP:	Tereza Mrzenová U Garáží 4 170 00 Praha 7 ČJ – D Prezenční studium
Rok dokončení DP	2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze DP je identická s její tištěnou podobou.

V Praze dne

Tereza Mrzenová

Obsah

1. ÚVOD	5
2. HISTORICKÝ KONTEXT	7
2.1 CENZURA V LETECH 1959–1989	9
2.2 ČASOPISY PRO DĚTI A MLÁDEŽ V OBDOBÍ 1959–1989	10
3. PROPAGANDA.....	12
3.1 VLIV A ÚČINNOST PROPAGANDY NA PŘÍJEMCE.....	13
3.2 MLÁDEŽ A PROPAGANDA	15
4. JAZYK A PROPAGANDA	18
4.1 PUBLICISTICKÝ STYL.....	18
4.2 METODY OVLIVŇOVÁNÍ PŘÍJEMCE.....	21
4.3 TOTALITNÍ JAZYK DLE VL. MACURY	23
5. JAZYK A PROPAGANDA V ČASOPISU MLADÝ SVĚT.....	26
5.1 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO MATERIÁLU	26
5.2 ŽÁNROVÉ SLOŽENÍ ZKOUMANÉHO MATERIÁLU	28
5.2.1 ŽÁNRY ZPRAVODAJSKÉ.....	28
5.2.2 ŽÁNRY ANALYTICKÉ.....	29
5.2.3 ŽÁNRY BELETRISTICKÉ	30
5.3 TITULKY.....	30
5.4 TÉMATA PŘÍTOMNÁ VE ZKOUMANÉM MATERIÁLU	31
5.4.1 ŽÁNRY ZPRAVODAJSKÉ.....	31
5.4.2 ŽÁNRY ANALYTICKÉ.....	32
5.4.3 ŽÁNRY BELETRISTICKÉ	33
5.5 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY UPLATŇOVANÉ V PROPAGANDĚ	34
5.5.1 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY MORFOLOGICKÉ	34
5.5.1.1 <i>Adjektiva</i>	34
5.5.1.2 <i>Zájmena</i>	36
5.5.1.3 <i>Číslovky</i>	37
5.5.1.4 <i>Slovesa</i>	37
5.5.2 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY LEXIKÁLNÍ	38
5.5.2.1 <i>Výrazy spjaté s dobou</i>	38
5.5.2.1.1 <i>Vlastní jména</i>	38
5.5.2.1.2 <i>Politika</i>	39
5.5.2.1.2.1 <i>Boj mezi Východem a Západem</i>	40
5.5.2.1.3 <i>Práce</i>	40
5.5.2.1.4 <i>Veřejný život</i>	41
5.5.2.1.5 <i>Mládežnické hnutí</i>	41
5.5.2.1.6 <i>Věda a technika</i>	41
5.5.2.2 <i>Ustálená spojení spjatá s dobou</i>	42
5.5.2.3 <i>Obrazná vyjádření</i>	44
5.5.2.4 <i>Expresivita a emocionalita</i>	47

5.5.2.4.1	Expresivní výrazy	47
5.5.2.4.2	Hodnotící adjektiva	49
5.5.2.5	Neurčitá vyjádření	49
5.5.3	KONTAKT S ADRESÁTEM	50
5.5.4	POLITICKÁ HESLA	51
5.5.5	JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY A JEJICH MYTICKÉ VYUŽITÍ	52
5.5.5.1	<i>Ráj a motivy s ním související</i>	52
5.5.5.2	<i>Pokrok a prosperita a výrazy s nimi související</i>	56
5.5.5.3	<i>Boj mezi Východem a Západem a výrazy s ním související</i>	58
5.5.5.4	<i>Přátelství se SSSR</i>	63
5.5.5.5	<i>Domov</i>	66
5.5.5.6	<i>Dětská perspektiva</i>	67
5.5.5.7	<i>Obraz vůdce</i>	67
5.6	ZPRACOVÁNÍ INFORMACÍ ZA ÚČELEM OVLIVNĚNÍ PŘÍJEMCE	68
5.6.1	REDUKCE SOUVISLOSTÍ.....	69
5.6.2	ZAKRÝVÁNÍ KONFLIKTŮ	70
5.6.3	MYSTIFIKACE POLITIKY	73
5.6.4	NEDIALEKTICKÉ ZPRACOVÁNÍ UDÁLOSTÍ.....	76
5.6.5	KLAMÁNÍ.....	80
5.6.6	SENZACIONALIZACE	81
5.6.7	ODVOLÁVÁNÍ SE NA AUTORITU	82
5.6.8	OPAKOVÁNÍ	84
6.	ZÁVĚR	85
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	89
	RESUMÉ	92
	SUMMARY	93
	KLÍČOVÁ SLOVA	94
	PŘÍLOHA	

1. Úvod

Tématem naší diplomové práce je jazyk a propaganda v časopisu *Mladý svět*. Cílem této práce je popsat, které jazykové prostředky využívala propaganda a jakým způsobem s nimi pracovala v tomto konkrétním časopisu. Bude naším cílem podat ucelený přehled jednotlivých jazykových prostředků, ale také oblastí, které byly pro propagandu stěžejní. Zaměříme se i na to, jakými způsoby byly jazykové prostředky využívány k ovlivnění příjemce. Cílem této práce není komplexní jazyková analýza.

Toto téma jsme si vybrali proto, protože se zajímáme o historii komunistického režimu a propaganda byla jeho nedílnou součástí. Je pro nás fascinující, kam byl komunistický režim v této oblasti schopen zajít. Navíc problematika totalitních režimů a spolu s tím i propagandy je stále aktuální, jako příklad můžeme uvést Korejskou lidově demokratickou republiku. Ale nemusíme chodit pro příklad ani tak daleko, propagandu můžeme nalézt v projevech představitelů extremistických skupin či politických stran v České republice. Proto se domníváme, že toto téma je zajímavé a důležité i pro současnost.

Co se týče dosavadního zpracování tématu, jazyku a propagandě v časopisu *Mladý svět* se doposud nevěnovala žádná nám známá práce. *Mladému světu* jako fenoménu své doby, jeho náplni, tomu, jak ho vnímali čtenáři, jak byl ovlivňován cenzurou, se věnuje diplomová práce A. Kalouskové *Postavení týdeníku Mladý svět v Československu v 70. a 80. letech*. Bakalářská práce O. Vichnara *Týdeník Mladý svět v roce 1968* se soustředí na postavení týdeníku v roce 1968 v souvislosti s událostmi kolem pražského jara. Bakalářská práce J. Soukupa *Fotografie v časopise Mladý svět 1959–1989* se, jak název napovídá, věnuje vizuální složce časopisu.

Pokud se jedná o zpracování problematiky totalitního jazyka, tomu se věnuje ve své práci P. Fidelius a M. Włodek (viz seznam použité literatury). V obou případech autoři vycházeli z korpusu textů deníku *Rudé právo*. Asi nejucelenější a nejkomplexnější pohled na totalitní jazyk podává v současnosti V. Macura.

Za zmínku stojí, že v Ústavu Českého národního korpusu FF UK má vzniknout také slovník totalitního jazyka. Malou alternativou je v současnosti publikace *Věčné časy*, kde nalezneme kapitolu *Názvosloví totality* od K. Činátla.

Pro naši diplomovou práci jsou důležité všechny výše zmíněné prameny, ale také využíváme publikace týkající se stylistiky, masových médií apod. Tyto publikace se ovšem zabývají médii současnými, a proto řada poznatků není pro naši práci použitelná. Velmi důležitým pramenem proto pro nás jsou publikace, které vyšly před rokem 1990. Řada

z nich totiž podávala velice ucelený pohled na problematiku propagandy a obsahovala celou řadu poznatků, které můžeme využít pro naši práci.

Hlavní metodou naší práce je analýza vybraného korpusu textů z časopisu *Mladý svět*, konkrétně vždy úvodní dvoustrany 1. čísla v roce v letech 1959–1989 a následná syntéza získaných poznatků z jednotlivých ročníků do uceleného obrazu jazyka propagandy. Bude nás zajímat, které specifické jazykové prostředky využívala propaganda na úrovni jednotlivých jazykových rovin, jak využívala jazyk jako celek a zda můžeme pozorovat nějaký vývoj v jazyce propagandy.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části nejprve uvádíme stručný přehled nejdůležitějších historických událostí, dále se zabýváme tím, jak fungovala cenzura v Československu. Podáváme přehled situace na trhu s časopisy pro děti a mládež v letech 1959 až 1989. Následně se zabýváme obecnou charakteristikou propagandy a jejím působením na mládež. Poslední kapitola teoretické části se věnuje jazyku a propagandě na základě odborné literatury.

V praktické části se poté zabýváme jazykem a propagandou v časopisu *Mladý svět*. První kapitola je věnována charakteristice zkoumaného materiálu. Následně podáváme přehled žánrů a témat, která se na úvodní dvoustraně vyskytovala, dále se soustředíme na jednotlivé jazykové prostředky uplatňované v propagandě (morfologické, lexikální a syntaktické) a na jejich mytické využití. Další kapitola je věnována zpracování informací za účelem ovlivnění příjemce, kde na využití jazykových prostředků nahlížíme z poněkud jiného úhlu. Závěrečná kapitola se pak zabývá vývojem jazyka propagandy a jejími nejvýraznějšími projevy.

Naše diplomová práce ponechává značný prostor pro další zkoumání jazyka a propagandy v časopisu *Mladý svět*, neboť se budeme zabývat pouze limitovaným množstvím textů, které je navíc omezeno na úvodní dvoustranu časopisu s ročním intervalem. Naším cílem je podat komplexní obraz jazyka propagandy v průběhu třiceti let, proto se budeme snažit zaměřit se na všechny jazykové roviny.

Nabízí se celá řada možností dalšího výzkumu. První z nich je zkoumat časopis jako celek, tzn. rozebírat vybraná čísla od začátku do konce, nebo by bylo možné zaměřit se pouze na konkrétní rubriku, na konkrétní jazykovou rovinu apod. Zajímavé, ale dnes již nemožné, by bylo zkoumat, jaký byl skutečný vliv a účinek propagandy v *Mladém světě* na čtenáře. Nabízí se i srovnání *Mladého světa* s nějakým současným časopisem pro mládež.

2. Historický kontext

Historický kontext je pro tuto práci důležitý z toho důvodu, že politické události měly zvláště v totalitním státě vliv i na kulturu a společnost. A časopisy více či méně reagovaly na aktuální události. V této kapitole shrneme především české dějiny, pro získání přehledu o dějinách světových, respektive o dějinách studené války doporučujeme publikaci Vl. Nálevky *Studená válka*.

V době, kdy začal vycházet časopis *Mladý svět* – v roce 1959 – probíhal proces postupného uvolňování režimu, který započal již v roce 1956 známým projevem N. S. Chruščova na XX. sjezdu KSSS, který zahájil kritiku kultu J. V. Stalina. Přestože se vyšší orgány KSČ tomuto procesu spíše bránily, v kultuře i ve společnosti mu zabránit nemohly. Mezi komunisty se začali ozývat tzv. reformisté, kteří se snažili alespoň na teoretické úrovni prosazovat *otevřenější pojetí marxismu* (Janoušek, 2008a, s. 15). V literární oblasti se toto uvolňování projevilo mj. tím, že se vydávala díla dříve zapovězených autorů, například básně Fr. Halase nebo J. Ortena a dalších. Vycházet mohla i díla, která nesplňovala kritéria socialistického realismu, za všechny jmenujme např. *Zbabělce* J. Škvoreckého.

Jak již bylo zmíněno výše, vedení KSČ v čele s A. Novotným, který byl v roce 1957 zároveň zvolen prezidentem, se snažilo změnám zabránit upevňováním centralizace, což bylo roku 1960 potvrzeno i novou ústavou, kterou Slovensko přišlo o zbytky autonomie a název státu byl změněn na Československá socialistická republika.

Proces uvolňování však definitivně zastaven – alespoň prozatím – nebyl. Napomohlo tomu zhroucení 3. pětiletky v roce 1962. Vedení KSČ bylo nuceno zahájit ekonomickou reformu, která měla spojit prvky tržní a socialistické ekonomiky. Vůdčí osobou této reformy byl ekonom O. Šik. (více viz Bělina, 2002, s. 277) V roce 1967 ale všechny jeho kroky byly označeny za „revizionistickou šikovštinu“, protože reforma podle politického vedení neprobíhala dostatečně rychle. Vše se vrátilo do zaběhnutých kolejí, ovšem ne na dlouho.

Obrodný proces, který vyvrcholil v roce 1968, má své počátky již v roce 1961, kdy proběhla tzv. druhá vlna kritiky stalinismu. Došlo k revizi praktik 50. let, strana připustila své „chyby“ a byla rehabilitována řada komunistických funkcionářů, mezi jinými i G. Husák, který se v dalších letech stal významnou postavou pražského jara a následné normalizace.

Kritika politického vedení rostla a v roce 1967 nabrala na síle, otevřeně se ozvala na IV. sjezdu československých spisovatelů, ale i v samotném politickém vedení. Přidaly se také protesty studentů, kteří požadovali lepší podmínky pro studium i bydlení. Vše vyvrcholilo v roce 1968. Už v lednu se místo A. Novotného stal prvním tajemníkem KSČ A. Dubček, v březnu byl zvolen prezidentem místo A. Novotného L. Svoboda. „Nový prezident jmenoval vzápětí novou vládu v čele s Oldřichem Černíkem a Josef Smrkovský zaujal místo předsedy Národního shromáždění.“ (Bělina, 2002, s. 283)

Společnost byla tímto vývojem nadšená a požadovala po politickém vedení mnohem zásadnější a rychlejší změny. Obnovily se dříve zakázané organizace (Sokol, Junák), byly založeny organizace nové (KAN, Klub 231). Již na jaře byla fakticky zrušena cenzura a míra volnosti ve vyjadřování názorů vyvrcholila „Prohlášením 2000 slov“.

Situace v Československu však byla bedlivě sledována SSSR a členy Varšavské smlouvy, kteří se snažili obrodný proces zastavit. Konalo se několik porad zástupců zemí Varšavské smlouvy, které ale neměly žádoucí účinek. Na základě Brežněvovy doktríny do Československa již v noci 20. srpna 1968 vpadla vojska Varšavské smlouvy. Podepsání moskevského protokolu pak znamenalo konec obrodného procesu, což bylo potvrzeno v říjnu 1968 podepsáním dohody o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk. Reakce společnosti, která stále věřila A. Dubčekovi, zde nebudeme podrobněji popisovat (více viz např. Bělina, 2002, s. 286). Její silný pasivní odpor musel být potlačován velmi dlouho. Je třeba zmínit ty nejdůležitější projevy nesouhlasu, jako byly demonstrativní oslavy 28. října, upálení J. Palacha v lednu 1969 a J. Zajíce v únoru a známý „hokejový týden“ v březnu 1969, kdy Českoslovenští hokejisté dvakrát porazili mužstvo SSSR na mistrovství světa ve Švédsku. Oslavy jejich vítězství se změnily v politické demonstrace a hrozil další vojenský zásah Sovětů. Tyto události byly záminkou k odvolání A. Dubčeka z vedení strany a k vyloučení reformistů a neloajálních členů KSČ. Do čela KSČ byl dosazen G. Husák.

Výše zmíněné období můžeme nazvat první fází normalizace. Návrat k poměrům před rokem 1968 potvrdil dokument *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti* z roku 1970, který byl manifestem neostalinismu. Probíhaly prověrky společnosti a došlo k výměnám vedení na všech stupních státního aparátu. V roce 1971 se konaly demonstrativní parlamentní volby s jednotnou kandidátkou Národní fronty.

Pro většinu společnosti byl v této době charakteristický obrat ke konzumu a nezájemu o politiku. Oproti tomu zde ale existoval samizdat, disent, od roku 1977 pak Charta.

V roce 1982 zemřel L. Brežněv, roku 1985 nastoupil na jeho místo M. Gorbačov a zavedl tzv. perestrojku (přestavbu) a glasnosť („otevřenější zveřejňování společenských a

ekonomických problémů v SSSR“ (Bělina, 2002, s. 296), což s sebou přineslo řadu reformem a hlavně uvolňování na poli mezinárodních vztahů, ale i v ekonomice, kultuře a jinde. Blížil se zlomový rok 1989, pád komunistických režimů v zemích východního bloku. Událostí, jež napomohly pádu režimu v Československu, se během roku 1989 odehrála celá řada. V lednu to byla vzpomínková akce Palachův týden, po níž následovala petice *Několik vět*, která demonstrovala narůstající averzi společnosti vůči režimu. „Roznětkou výbuchu nahromaděné nespokojenosti se stalo brutální rozehnutí demonstrace, kterou na pátek 17. listopadu 1989, [...] svolaly nezávislé studentské iniciativy a zaštitil Městský výbor SSM.“ (tamtéž, s. 309) Tento incident vyvolal vlnu stávek. Byla založena opoziční hnutí Občanské fórum a Veřejnost proti násilí. Sametová revoluce, jak je toto období označováno, vyvrcholila zvolením V. Havla prezidentem.

2.1 Cenzura v letech 1959–1989

Dohled nad tiskem vykonávala v letech 1953–1966 *instituce předběžné cenzury* (Janoušek, 2008a, s. 50), Hlavní správa tiskového dohledu ministerstva vnitra (HSTD), ale cenzurní zásahy mohlo provádět i oddělení Ústředního výboru KSČ, ministerstvo školství a kultury a také vysoce postavení funkcionáři.

V 2. polovině 60. let se cenzura zmírnila. „Právní rámec cenzurní praxe pozměnil *Zákon o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích*, který začal platit 1. ledna 1967 a byl – přes dílčí změny pro kulturní obec zklamáním.“ (Janoušek, 2008a, s. 52) *Ústřední publikační správa* (ÚPS) spadající stále pod ministerstvo vnitra nahradila Hlavní správu tiskového dohledu. Princip předběžné cenzury se nezměnil, „pouze záležitosti týkající se tzv. obecného zájmu neměly být řešeny příkazem či zákazem, ale diskusí a doporučením šéfredaktorovi a vydavateli. V konečné instanci pak měl rozhodovat soud.“ (tamtéž) Periodikum mohlo být vydáváno poté, co prošlo registrací, nemuselo se žádat o povolení.

Cenzura byla fakticky zrušena, když J. Hendrych (tajemník Ústředního výboru KSČ) povolil v únoru 1968 vydávání *Literárních novin*, jež zakázal A. Novotný na podzim roku 1967. Oficiálně byla cenzura zrušena 26. června 1968 novelizací tiskového zákona č. 84. Ústřední publikační správa byla nefunkční již od 13. června 1968.

Po událostech v srpnu 1968 však vláda v září 1968 zřídila *Vládní výbor pro tisk a informace*, čímž byla cenzura obnovena. „Záhy poté, co restaurovaná moc určila pravidla hry, ze které předem vyloučila všechny odlišné názorové proudy a jejich nositele, se ovšem

začal spontánně vytvářet také paralelní komunikační prostor. V domácí kulturní sféře, a tedy i v literatuře, se tak v důsledku politických okolností vytvořily dva proudy: oficiální a neoficiální.“ (Janoušek, 2008b, s. 15) Oficiální proud literatury i periodického tisku byl v následujících letech plně pod kontrolou vládnoucího režimu, respektive ÚV KSČ.

Kontrolu médií měl na starosti Český úřad pro tisk a informace. „V případě, že úřad našel v mediálních obsazích ideologická pochybení, využíval různých stupňů sankcí vůči redaktorům, šéfredaktorům a vydavatelům.“ (Končelík, 2010, s. 209) Jako příklady pochybení se uvádí mj. „nevhodné zakomponování příspěvků na stránce či v konkrétním vydání, [...] nahrávání západní propagandě, opomenutí kritiky Západu při informování o určitém problému či události, [...] nedodržení pokynů z tiskové porady s ideologií KSČ či politická provokace.“ (Končelík, 2010, s. 209) Tento *system následné kontroly* „rozložil odpovědnost v řetězci redaktor – šéfredaktor – případně vydavatel tak, že vyvolával v redaktorech přísnou autocenzuru.“ (tamtéž, s. 209)

V 80. letech postupně převzal kontrolu nad médii Federální úřad pro tisk a informace.

Změny ve fungování cenzury se též projevíly v námi zkoumaném materiálu, což můžeme pozorovat na různé intenzitě propagandy v námi zkoumaných textech.

2.2 Časopisy pro děti a mládež v období 1959–1989

Po roce 1945 se snížil počet časopisů pro děti a mládež, ale naopak vzrostly jejich náklady, a to hlavně v padesátých letech, kdy se skladba dětských časopisů vcelku ustálila. Souviselo to s nárůstem knižních publikací určených dětem, avšak i se zánikem spolkových časopisů, náboženských časopisů apod.

V šedesátých letech nastalo uvolňování i v oblasti časopisů pro děti a mládež. „Akceptování oddechových a zábavních kulturních forem, patrné všude v kultuře šedesátých let, se na sklonku období projevilo změnou ve struktuře časopisů pro mládež.“ (Janoušek, 2008a, s. 527)

Skladbu časopisů můžeme nejpřehledněji sledovat jejich rozdělením podle věkových kategorií čtenářů, případně podle specifického zaměření časopisů. Již od roku 1945 vycházel časopis *Mateřídouška*, určený nejmladším dětem, do kterého přispívali mj. K. Šiktanc, M. Lukešová, V. Čtvrtek, M. Macourek. Dalším časopisem pro nejmenší bylo *Sluníčko* vydávané od roku 1967.

Pro větší čtenáře byl k dispozici týdeník *ABC mladých techniků a přírodovědců* (od r. 1957). Vycházely časopisy *Ohníček* (od r. 1950) – pro děti středního školního věku – a

Pionýr (od r. 1953), jejichž „přímé propojení s pionýrskou organizací se oslabovalo“. (Janoušek, 2008a, s. 527) Časopis *Pionýr* se od roku 1968 do roku 1970 nazýval *Větrník*. „Obdobně politizující *Pionýrské noviny* počátkem roku 1968 nahradil týdeník *Sedmička* (roku 1973 byl v důsledku opačného trendu zpětně přejmenován na *Sedmičku pionýrů*).“ (tamtéž)

V letech 1968–1970 znovu vycházel skautský časopis *Junák*. Rok byl vydáván humoristický týdeník *Ježek* (1969–1970). Státní nakladatelství dětské knihy obnovilo vydávání tzv. rodokapsu, určeného pro starší čtenáře. Dívkám byl určen magazín *Veronika* (1969–1970). Pro mládež pak byl k dispozici týdeník *Mladý svět*. Z hlediska zájmového zaměření skladbu časopisů (kromě *ABC*) doplňovaly ještě časopisy *Věda a technika* a *Pionýrská stezka*.

Po nástupu normalizace byla snaha mít pod kontrolou také literaturu pro děti a mládež. „Navzdory politickým proklamacím, přímým restrikcím a peripetiím utužování a uvolňování si česká literatura pro děti a mládež i v sedmdesátých a osmdesátých letech vcelku udržovala svou úroveň. Bylo to dáno rovněž tím, že kulturní politika státu poměrně dlouho blokovala čistě komerční publikační aktivity a nepřímo tak otevírala prostor pro tvořivost různorodých spisovatelů i výtvarníků a také pro jejich úsilí o ideologicky nedeformovanou výpověď.“ (Janoušek, 2008b, s. 735) Do dětských časopisů přispívali též autoři, kteří se nemohli uplatnit v tvorbě pro dospělé, např. P. Šrut, A. Vostrá, J. Skácel.

3. Propaganda

Úvodem kapitoly shrňme definice pojmu propaganda dle různých autorů: „Propaganda je promyšlená snaha získat veřejnost pro určitý pohled na nějaké téma, určité jednání či osvojení si určitého souboru představ a názorů a současně stejně soustředěná a promyšlená snaha vyloučit jakékoliv pohledy, představy či ideologie alternativní.“ (Burton; Jirák, 2001, s. 136) „Cíle propagandy jsou určovány vládnoucím světovým názorem, tedy ideologií a z ní odvozenou státní politikou.“ (Bartoš, 1981, s. 34) „Propaganda v socialistickém společenství šíří informace ideologické a politické povahy za účelem sjednocení strany, třídy, společnosti [...]“ (Chlupáč, 1978, s. 11) Soudobé oficiální pojetí propagandy vystihuje definice M. Chlupáče: „Pod pojmem marxisticko-leninská propaganda, uplatňovaným v soudobých podmínkách socialistického státu, rozumíme specificky a cílevědomě formulovaný intelektuální podnět (kdy obsahem podnětu jsou informativní, regulativní a do jisté míry i stimulační hodnoty politické a ideologické povahy) k cílevědomé činnosti, v níž se objekt propagandy ztotožní jak s výchozím záměrem (třídy, strany a jejich institucí), tak s cílovou aktivitou vyjádřenou v programu strany a socialistického státu.“ (Chlupáč, 1978, s. 323)

Jak píše P. Fidelius v publikaci *Řeč komunistické moci*, „ve své vlastní řeči podává komunistický režim zcela pravdivý obraz o své povaze“ (Fidelius, 1998, s. 11), proto jsme prostudovali také několik oficiálních publikací o propagandě, které, ač se to mnohdy snaží popřít, podrobně líčí používané prostředky propagandy, její úkoly, cíle apod. Níže tedy shrneme oficiální pohled na propagandu v letech 1948–1989, který bude jedním z východisek pro praktickou část práce.

B. Bartoš dělí propagandu na dva hlavní proudy. Je jím *užší propaganda*, kterou tvoří dvě složky – *propaganda jako proces a propaganda jako instituce*, která má vlastní řídicí centrum, vlastní útvary propagandy (sdělovací prostředky, školy apod.), vlastní kontrolu, ekonomiku atd. (Bartoš, 1981, s. 122) M. Chlupáč v publikaci *Propaganda jako společenský jev* jmenuje instituce, které se podílí na tvorbě ideologických hodnot. Jsou to: Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, ústavy Čs. AV a specializované katedry Vysoké školy politické ÚV KSČ. Pak je to *širší propaganda*, tedy propaganda jako *multiinstituce* (zahrnuje všechny instituce, které nespádají pod užší propagandu, ale působí jako propaganda, např. SSM, ROH apod.), v jejímž čele je vedení strany. Všechny tyto složky pak tvoří *komplexní propagandu*. (Bartoš, 1981, s. 122) Nástrojem řízení politiky a propagandy jsou sjezdové dokumenty KSČ, usnesení ÚV KSČ a jejich realizační směrnice.

P. Fidelius formuloval obecná pravidla či principy, kterými se řídila komunistická propaganda. Za prvé je to pravidlo „redukce politického/systémového na osobní“, které se „nejvýrazněji uplatňuje [...] v oficiální teorii „kazů“, jež má vysvětlit skutečnost, že i v nejdokonalejším společenském zřízení, jaké dějiny dosud poznaly, se přesto vyskytují různé negativní jevy.“ (Fidelius, 1998, s. 120) Propaganda však tyto chyby svaluje na konkrétní jedince, nikoliv na systém.

Druhým pravidlem je neustálé zdůrazňování pracovního nadšení lidu jako dokladu demokratického charakteru socialistického zřízení. S tím souvisí i vyzdvihování bezmezné podpory a důvěry, kterou má pracující lid v politiku strany.

Třetím principem je princip neomylnosti strany. Strana vládne sama, protože jen ona ví, co je dobré a správné.

Čtvrtým principem je princip jaderné redukce, „podle něhož je možno redukovat celek na „jádro“, aniž se přitom mění kvalita („podstata“) věci. Nejlépe to lze pozorovat na [...] pojmu lid: jeho jádrem jsou pracující (tzv. pracující lid), jádrem pracujících je dělnická třída, jejímžto jádrem je strana.“ (P. Fidelius, 1998, s. 167)

Princip velké sekery je posledním principem komunistické propagandy. „Tento princip umožňuje, aby dvojnásobný, různorodý celek byl rozřazen ve dvě, a to na dvě jednoznačné, stejnorodé části, jež se vzájemně vylučují.“ (P. Fidelius, 1998, s. 172) To znamená, že člověk může volit pouze ze dvou možností a jiná alternativa prostě není možná (např. kapitalismus x socialismus).

Pro srovnání uvádíme principy propagandy dle M. Chlupáče, jak je definuje v publikaci *Propaganda jako společenský jev*. Do první skupiny principů řadí vědeckost, pravdivost a objektivnost, tzn. že propaganda šíří „vědecký světový názor“, lépe řečeno „propaganda zprostředkovává vědeckou pravdu, kterou shromáždila ideologie“ (Chlupáč, 1978, s. 31). Druhou skupinu principů tvoří stranickost, třídnost a ideovost. Třetí pak lidovost, masovost a spojení s praxí.

3.1 Vliv a účinnost propagandy na příjemce

Cílem této práce není zkoumat účinek propagandy na čtenáře *Mladého světa*. Jedním z důvodů je i časový odstup, který toto zkoumání znemožňuje. Také musíme brát v úvahu fakt, že propaganda tvořila propojený systém a časopis *Mladý svět* byl pouze jeden z jeho článků. Přesto pro úplnost věnujeme krátkou kapitolu tomuto tématu. Účinností propagandy se zabývá J. Barták (Barták, 2003, s. 91). Mezi faktory, které ovlivňují

účinnost propagandy řadí předmět, kterého se sdělení týká, dále to, jestli se o daném předmětu hovořilo kladně, nebo záporně. Důležité jsou také předpoklady k hodnocení zaměření, tzn. na jakém základě hodnotíme určité zaměření výpovědi. Účinnost propagandy závisí také na tom, jaké hodnoty a cíle výpověď vyjadřuje. Záleží také na prestiži propagandisty, na tom, jaké používá metody, zdroje, o jaké autority se opírá apod. V neposlední řadě je důležité, na koho je dané sdělení zaměřeno.

Dále J. Barták uvádí, které faktory ovlivňují účinnost samotného obsahu sdělení. (Barták, 2003, s. 91–92) V této oblasti byl kladen důraz především na atraktivní prvky, na vhodnou proporcii známých a nových prvků ve výpovědi, na srozumitelnost obsahu. Obsah se měl shodovat s postoji a názory příjemce, měl být jednostranný či částečně neutrální. Obsah se měl přizpůsobit osobě příjemce, jestliže příjemce zaujímal stanovisko proti vysílané tezi, tehdy propaganda beroucí v úvahu hledisko příjemců byla účinnější, než propaganda jednostranná. Jednostranná propaganda byla účinnější u osob méně vzdělaných, naopak u osob s vyšším vzděláním byla účinnější propaganda oboustranná. Účinnost obsahu sdělení měly také zvýšit např. výzvy a apel na rozum a cit.

Publikace *Média a společnost* podává „přehled různých pojetí předpokládané aktivity publika“. (Jiráček; Köpplová, 2003, s. 110–111) Domníváme se, že tento přehled poměrně výstižně popisuje, jaký vliv mohla mít propaganda na čtenáře, proto zde ve stručnosti tento přehled uvádíme:

1. Publikum si vybírá: Čtenáři si sami vybírají, co si přečtou.
2. Publikum se řídí zkušeností a potřebou: Aktivita publika spočívá ve využití dosavadní zkušenosti s médii k volbě mediovaných sdělení k uspokojení vlastních potřeb.
3. Publikum jedná záměrně: Lidé si interpretují nabízená sdělení tak, aby odpovídala jejich představě o světě, a na základě tohoto zpracování činí rozhodnutí.
4. Publikum je odolné vůči ovlivnění: Publikum má dost prostředků k tomu, aby se dokázalo ubránit nechtěnému ovlivnění tím, že v procesu dekódování ve sdělení snahu po ovlivnění odhalí – že dokáže „číst mezi řádky“ a účinně se bránit nabízené či vnucované interpretaci sdělení.
5. Publikum je kritické a interaktivní: Publikum je aktivní k mediální komunikaci jako celku – je s to si z ní vybírat, porovnávat a využívat to, co se mu hodí, rozlišovat mediovaná sdělení podle toho, jakou „kvalitu“ jim přisuzují.

Vzhledem k vysoké oblíbenosti časopisu lze předpokládat, že byl čten i staršími čtenáři, než kterým byl primárně určen. Tito čtenáři pravděpodobně dokázali lépe odhalit

propagandu. Měli bychom ale mít neustále na paměti, že cílovou skupinou časopisu *Mladý svět* byli mladí lidé do 23 let, u kterých se dá předpokládat, že propagandě snáze podlehnou (viz kap. 3.2). Mimo jiné právě v tom podle nás spočívá nebezpečí totalitních režimů, že působí ideologicky již na nejmenší děti.

3.2 Mládež a propaganda

Všechny totalitní režimy se všemi dostupnými prostředky snažily „vychovávat“ poslušné občany. Pro tyto účely byla velmi vhodná masová média, tedy především tisk, rozhlas, film a později i televize. Tato „výchova – v našem případě socialistického – občana“ začínala již od útlého věku. Děti a mládež měli své organizace, jako byl Pionýr či Svaz socialistické mládeže, děti se účastnily spartakiád, průvodů apod.

Děti a mládež jsou specifická skupina či vrstva obyvatelstva a nelze na ni uplatňovat zcela stejné metody propagandy jako na dospělé občany. Je třeba přizpůsobit věku témata, obsah i jazyk sdělovaných informací. Čím jsou však děti starší, tím více může působení propagandy zesílit. Stejně jako v dnešní době byly pro děti a mládež přímo určené a tvořené produkty, tedy například pohádky, časopisy nebo filmy. Dále mohly děti přijít do styku i s produkty, které pro ně primárně určené nebyly, např. noviny a zprávy, ale přesto na ně vliv měly.

V této kapitole se pokusíme vyložit, jaký byl pohled na mládež jako objekt propagandy, a to z hlediska dobových publikací.

Na úvod uvedme definici mládeže: „Mládež je značně dynamická sociálně demografická společenská skupina ve věku od 15 do 30 let. Má charakterizovat obecně biologicko-psychologické, sociálně ekonomické a sociálně psychologické rysy, vlastnosti. Hodnotová orientace této skupiny je podmíněna charakterem sociálních vztahů ve společnosti. Mládež je společenský faktor vyznačující se dočasností a zároveň univerzálností, nacházíme jej v jakékoli společnosti na kterémkoli stupni vývoje. Má některé zvláštnosti, odlišující jej od ostatních věkových skupin společnosti.“ (Čmolík, 1980, s. 25) Tato definice je vcelku přijatelná, ale je třeba dodat, že mládež byla také chápána jako skupina, o jejíž vědomí se vede ideologický boj, jako skupina, která je nejsnáze ovlivnitelná nepřátelskou propagandou, tedy kapitalisty. Druhá polovina 60. let (hlavně pak roky 1968 a 1969) byla chápána jako období, kdy nepřátelská propaganda působila nejsilněji právě na mládež. Údajně prý zneužívala vlastností, které jsou typické pro mladé lidi, je však třeba uvést, že tyto vlastnosti zneužívala zejména komunistická

propaganda. Podle O. Čmolíka „mládež například zpravidla daleko citlivěji prožívá neúspěchy, je přímočařejší, bezprostřednější, ostřeji reaguje na nespravedlnost, silněji ji rozhořčuje i každý rozpor mezi vyhlášeným ideálem a jednáním, nenapravitelná křivda, také však snadno přehání kritičnost a projevuje netrpělivost.“ (Čmolík, 1980, s. 13)

Tisk i ostatní masová média byla považována za součást systému výchovy a vzdělávání dětí a mládeže socialistické společnosti, měla proto působit „v duchu cílů dělnické třídy a celé společnosti“ (Čmolík, 1980, s. 41), přičemž hlavním cílem bylo budování socialistické společnosti. Média se vyvíjela s ohledem na technický rozvoj a přizpůsobovala se i společenské situaci. Právě rozvoj techniky umožnil využívání různých forem a zpracování obsahu, aby byla média co nejpřitažlivější. Média měla za úkol „přibližovat minulost světa, přírody, společnosti i samotného člověka prostřednictvím věcné informace nebo uměleckých děl, přinášet informace a poznatky o současném vývoji světa, zprostředkovávat informace o předpokládaném vývoji přírody a lidstva v budoucnosti“ (Čmolík, 1980, s. 46), což mělo tvořit základ „pro formování dětí a mládeže v duchu socialistických idejí“ (tamtéž). Úplnou představu o obsahu médií nám poskytne tato citace: „Obsahovou stránku působení PMS [prostředků masového sdělování] vymezuje především poskytování informací o socialistických idejích, hodnotách a různých jevech objektivní skutečnosti interpretovaných v jejich duchu.“ (Čmolík, 1980, s. 144)

Média působící na děti a mládež se samozřejmě lišila svým zaměřením, územním dosahem apod., ale musel je spojovat socialistický obsah a cíl, vše muselo vést „k posílení socialistického zřízení, k plnění jeho funkcí ve všech složkách a částech, a tím k upevnění socialistického řádu a integraci všech členů.“ (Čmolík, 1980, s. 82) Na to dohlížela KSČ, která zařadila média do výchovně vzdělávacího systému. Strana měla pod kontrolou a ovlivňovala činnost médií jako celku, jejich funkce, ale ovlivňovala i jejich jednotlivé části, tedy to, co bylo médii produkováno, vydavatele, redakce, příjemce atd.

Dostáváme se k funkcím, které měla média plnit. Aby se mládež mohla stát plnohodnotnými „občany socialistické společnosti“, plnila média funkci propagandisty, agitátora a organizátora. Blíže si specifikujme funkci propagandisty a co bylo jejím úkolem. Funkce propagandisty „zahrnuje vysvětlování a rozšiřování socialistických idejí. Její uplatnění modifikuje malý a jenom postupně rostoucí stupeň sociální zkušenosti dětí a mládeže. Jejich věkové a psychologické zvláštnosti vyžadují, aby žurnalistika uplatňovala přiměřené a přitažlivé způsoby.“ (Čmolík, 1980, s. 142) Mezi další funkce tisku a ostatních médií (z hlediska oblastí jejich působení, podle Čmolíka) patřila funkce ideově politická,

informativní, vzdělávací, esteticko-výchovná, iniciativní (podněcuje k činnosti), zábavně oddechová a regulativní (řídící).

V čem se lišil tisk od ostatních médií či v čem tkvěly jeho výhody pro účely propagandy, nám přiblíží následující citace: „Fixace informace na hmotu papíru je z hlediska ideové výchovy a propagandy předností tisku, poněvadž umožňuje individualizovaný příjem stabilizované, trvale zachovatelné informace.“ (Barták, 1988, s. 230) Časopisy měly navíc tu výhodu – oproti novinám – že se mohly zaměřit jen na určitou skupinu příjemců, mohly být obsáhlejší než noviny a také přitažlivěji graficky zpracované. Avšak z hlediska propagandy měl tisk tu nevýhodu, že čtenář si mohl vybrat, co bude číst, jak si text vyloží či zda se s ním ztotožní (viz kap. 3.1).

Na závěr této kapitoly si dovolíme uvést ještě jednu citaci z publikace *Mládež a svět informací*, která plně vystihuje cíle propagandy v působení na děti a mládež. „Cílem působení PMS mezi dětmi a mládeží se tedy z hlediska optimální distribuce informací jeví poskytování žádoucího objemu socialisticky zaměřených, obsahově pravdivých a účelně strukturovaných informací, předkládaných mladým recipientům přiměřenými způsoby tak, aby s přihlédnutím k jejich věku a stupni sociální zkušenosti hluboce a trvale působily na myšlení, postoje i praxi jednotlivých recipientů i celých jejich skupin podle potřeb socialistického rozvoje společnosti.“ (Čmolík, 1980, s. 112)

4. Jazyk a propaganda

4.1 Publicistický styl

V této kapitole se budeme zabývat publicistickým stylem a jeho specifickými vlastnostmi, a to s ohledem na téma práce. Zaměříme se tedy především na ty rysy publicistického stylu, které mohly být využívány pro propagandistické účely, a zasadíme je do celkové charakteristiky tohoto stylu.

J. Chloupek vymezuje tyto funkce publicistického stylu: sdělná, informativní, komunikativní, **ovlivňovací, přesvědčovací a získávací**. J. V. Bečka uvádí pouze dva úkoly publicistiky a žurnalistiky, a to úkoly informovat a formovat, přičemž u časopisů převažuje úkol formativní, který se dělí na výchovný a naučný.

Publicistický styl zahrnuje velké množství rozdílných žánrů, tematických oblastí apod. Můžeme se setkat s formou publicistiky mluvené i psané.

Mezi hlavní vlastnosti publicistických textů patří aktuálnost, široké masové zaměření, stereotypnost a aktualizace. Stereotypnost se projevuje v obsahu i ve formě zpracování novin, časopisů apod., tzn. pravidelné rubriky, automatizovaný jazyk.

Aby však publicisté mohli naplnit funkci získávací, záměrně stereotypnost porušují, a to používáním zajímavých titulků, barev, fotografií, ale i obměnou jazykových prostředků, jejich aktualizací. Můžeme říci, že již tyto základní atributy pomáhaly propagandě. Toto tvrzení podpoří i následující citace: „Příznačné pro styl publicistický je těsné sepětí celé stylové oblasti s dobou, a to v daleko větší míře než k němu dochází u jiných funkčních stylů. Dobové zakotvení textu se netýká jen obsahu, ale i výrazu.“ (Chloupek, 1991, s. 206) „Do vývoje normy stylu publicistického zasahuje politické zřízení přímo a velmi pronikavě.“ (Bečka, 1973, s. 15)

Základem publicistických textů je neutrální jazyk, nás však budou zajímat především specifické výrazové prostředky, které níže charakterizujeme. Vycházet budeme především z Chloupkovy publikace *Stylistika češtiny* z roku 1991, neboť jsou zde uváděny příklady specifických výrazových prostředků z období před rokem 1989. V publikaci *Současná stylistika* od M. Čechové z roku 2008 jsou již ve větší míře uváděny příklady novější.

Obrazná vyjádření

Mezi obrazná vyjádření můžeme zařadit metafory, přirovnání, metonymii aj., které slouží k oživení textu a pomáhají zaujmout čtenáře. Navíc „prostřednictvím obrazů jsou

odhaleny i projevy kladného nebo záporného vztahu autora k obsahu sdělení a projev by měl nabývat větší agitační působivosti.“ (Chloupek, 1991, s. 207)

My se budeme soustředit na ta obrazná vyjádření, která jsou spjata s vládnoucím režimem a s danou dobou. Budeme sledovat, zda se některá z obrazných vyjádření zautomatizovala. J. V. Bečka například nazývá „slovní obrat s obrazným základem zcela známým, takže jej jako metaforu již ani necítíme,“ *novinářským klišé*. (Bečka, 1986, s. 16) Řadí k nim obraty s obraznými základy *boj, cesta, krok, přístup a úloha*.

Výrazy vyjadřující solidaritu s dobou a společenským vědomím

Tato oblast je zásadní, protože tyto výrazy byly propagandou hojně využívány. „Většinu výrazů tvoří slova a spojení z veřejného a politického dění. V odborné literatuře lexikologické bývají hodnoceny jako terminologie politická, politologická, slova politickospolečenského charakteru, popř. též jako žurnalisty.“ (Chloupek, 1991, s. 209) Dle Chloupeka také vyjadřují solidaritu s dobou výrazy, „které sice pocítujeme jako stylově neutrální, ale s velkou frekvencí užití právě v publicistice,“ (tamtéž) a hodnotící adjektiva, „která s příslušným substantivem vytvářejí ustálená spojení“ (tamtéž). Jak píše P. Fidelius: „Tajemství oficiální propagandy spočívá právě v tom, že k označení nových, s čímkoli, co tu bylo, zcela „nesouměřitelných“ teorií, skutečností, vztahů atp. nezavádí nové pojmy, nýbrž užívá pojmů tradičních, naplňuje je novým, „diametrálně odlišným“ obsahem.“ (Fidelius, 1998, s. 87) Jako příklad uvádí právě výše zmíněné přívlastky jako *pracující lid, lidová demokracie, reálný socialismus* apod.

Frazeologické obraty a jejich modifikace

Zde nás budou zajímat frazémy, které se váží na politiku či veřejný život. Jako příklad můžeme uvést frazém *obrátit kolo dějin, naplňovat program, vyjadřovat nejvlastnější zájmy* apod.

Vyjádření neurčitá

Pro neurčitá vyjádření J. Chloupek užívá termín „zneurčité propozice“, jde o výrazy jako *živly, masy, odpovědná místa* apod., které byly poměrně frekventované.

Shodný atribut implicitní

V publicistice je využíván za účelem úspory místa, zestručnění, zhuštění informace.

Publicistické parenteze

Jak píše J. Chloupek: „Tyto prostředky vnášejí do stylu publicistických projevů bezprostřednost sdělení, naléhavost argumentu, závažnost agitace, projev ožívují, a proto se jeví jako prostředek stylové aktivizace.“ (Chloupek, 1991, s. 213)

Pro nás budou důležité vsuvky, které se budou odvolávat na konkrétní významné osoby či autority režimu, což bude souviset i s intertextovostí.

Ostatní jazykové prostředky

„Kromě jazykových prostředků výrazně stylově aktivních nebo naopak plně automatizovaných, které charakterizují výrazový materiál současné publicistiky, jsou pro některou její dílčí oblast a pro některé žánry typické ještě jiné jazykové prostředky.“ (Chloupek, 1991, s. 213) I v této oblasti můžeme najít jazykové prostředky, které byly poplatné době a byly využívány propagandou. Jedná se o obraty a vazby typu *v rámci prohlubování spolupráce, jednat v duchu záměrů zasedání* apod.

„Získávací a uvědomovací funkci publicistiky podporují také prostředky signalizující kontakt s adresátem. Patří k nim užívané imperativy, a to nejčastěji pro 1. os. pl.“ (Chloupek, 1991, s. 214)

Pro publicistický styl je časté také hromadění genitivních vazeb, např. *realizace cílů hospodářské přestavby zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci*.

Emocionalizaci textu, což je jeden z prostředků propagandy, pomáhají jazykové prostředky z jiných útvarů a poloútvárů národního jazyka, které bývají uváděny v uvozovkách (viz též kap. 4.2).

Jazyk byl stěžejním nástrojem propagandy, proto existovala i řada doporučení, jak s ním zacházet, aby byl co nejpůsobivější. V publikaci *Jazyk a žurnalistika* od M. Bednáře bylo například doporučováno, aby text byl srozumitelný a jednoznačný, čemuž měla pomoci převaha sloves. Autor měl vystupovat jako individuum a přítel čtenáře, aby si získal jeho důvěru. Měl tedy příjemce oslovovat, používat 1. osobu sg. i pl., klást přímé a řečnické otázky, používat výrazy z běžné mluvy. Oživit text slovoslednými změnami, střídáním časů sloves atd. Zkrátka měly být využity všechny prostředky k získání čtenáře.

Žánry a témata

Obecně rozlišujeme v publicistickém stylu „tři druhy žánrů: **zpravodajské, analytické a beletristické**.“ (Chloupek, 1991, s. 218) Mezi žánry zpravodajské řadíme zprávu, oznámení, publicistický referát, aj. Do žánru analytického patří mj. úvodník, komentář, glosa, interview, recenze a kritika. Beletristickým žánrem je například črta, sloupek, reportáž a fejeton. Z hlediska možnosti uplatnění propagandy byly využívány slohové útvary, ve kterých byl dostatek prostoru pro působení na čtenáře. Vhodné byly především žánry, které dovozovaly uplatnit úvahový či analytický slohový postup, např. článek, komentář, interview, referát, úvodník, glosa, kritika, posudek, sloupek, fejeton, reportáž atd. „Slohem úvahovým autor hodnotí zvolený jev, vyvozuje postoj a stanoví program

dalšího jednání. V publicistice se jím zajišťuje především politickovýchovná a apelová složka obsahu.“ (Bečka, 1973, s. 9) Propaganda se ovšem uplatňovala již při třídění a výběru zpráv.

Pro tuto práci nebude stěžejní, o který žánr se jedná (přestože i žánr musel být vhodně zvolen), ale spíše o jeho obsah a téma. Propaganda si vybírá témata, která jsou pro čtenáře přitažlivá a zajímá se o ně, např. životní úroveň, životní prostředí, životní styl a vše, co s tím souvisí, a podle toho vybírá a zdůrazňuje hodnoty a náměty jako zdraví, relaxace, práce, budoucnost apod. Pak jsou tu témata, která jsou důležitá pro vládnoucí režim: „marxisticko-leninská ideologie, politika komunistické strany, rozvoj socialistické společnosti, normativní socialistická morálka, zahraniční a vnitřní politika, zásady proletářského a socialistického internacionalismu, rozvoj světového mírového hnutí, mládežnické hnutí, odborové hnutí, hodnoty člověka, který žije v socialismu, historická úloha dělnických stran celého světa, problematika socialistické soustavy, její hospodářská, vojenská i ideologická integrace, vývoj socialistických společností ke komunismu.“ (Bartoš, 1981, s. 128)

Titulky

Co se týče horizontálního členění, je pro propagandu zajisté důležitý dostatečně poutavý titulek. Jak píše J. Bartošek: „Novinové titulky upoutávají pozornost čtenářů k článkům, naznačují důležitost článků a jsou složkou výtvarné hodnoty periodika.“ (Bartošek, 1997, s. 61) Nebudeme sledovat titulky popisné, které vystihují celý obsah textu, ty jsou typické pro zpravodajství, ale titulky neobvyklé, nedokončené, obrazné apod.

4.2 Metody ovlivňování příjemce

V publikaci J. Bartáka (Barták, 1988, s. 124) nalezneme podrobný výčet manipulativních metod, které podle něj využívá „buržoazní“ propaganda. Tyto metody však používala i propaganda socialistická (viz kap. 5.6). Patří sem:

1. emocionalizace – využívání útvarů nespisovných a dialektů, hodnotící výrazy apod.
2. zastírání či zkreslování pramenů – neurčitá vyjádření, glorifikace, pomluvy
3. zakrývání konfliktů – vyvolávání iluzí o pěkném životě a spravedlivém světě
4. propagování falešných vzorů
5. subjektivizace – kontakt s adresátem, imperativy
6. klamání

7. vyvolávání pocitu důvěry
8. trivializace – převládání nepodstatného, důraz na bezvýznamném a vedlejším
9. zdánlivá objektivnost – pseudovědeckost, fiktivní nezávislost a nadstranickost
10. stereotypizace – aktuální hesla, redukce politických souvislostí na nic neříkající formule
11. pomluvy
12. senzacionalizace
13. zneužívání prezentace sdělení – grafická úprava, rozsah sdělení apod.
14. hypertrofie sdělení – úmyslný chaos, nepodstatné informace, neuspořádanost
15. mystifikace politiky – politika jako víra, přírodní jev, záhada, krize a nebezpečí, senzace
16. nedialektické zpracování událostí – událost popsána v nesprávných souvislostech, generalizace atypických jevů, falešné předpoklady, skutečnosti bez souvislosti, nehistorické popisování událostí
17. zatajování důležitých informací
18. subjektivně idealistický výklad skutečnosti
19. opakování – opakování působení, ale s obměněným obsahem

J. Barták ve své stati z roku 2002 ještě uvádí sedm nejrozšířenějších triků propagandy (Barták, 2003, s. 85–86):

1. vytrvalé uvádění epitet – bez uvedení věcných příčin se opakuje negativní epiteton
2. sympatické okolnosti – sepětí něčeho s pozitivní okolností za účelem naklonění si publika k akceptaci určité věci bez zkoumání důvodů
3. přenášení – přenášení prestiže z jedné věci nebo osoby na jinou věc nebo osobu, pro kterou se chce získat náklonnost, nebo vyvolat odpor
4. svědectví – odvolání se na mínění osoby buď oblíbené nebo nenáviděné kvůli zdůvodnění, že je něco špatné, nebo dobré
5. lidskost – vyvolání dojmu, že to, co se hlásá, je správné, neboť to pochází od „lidu“, „národa“, „nás všech“
6. překrucování faktů a argumentů
7. nahánění stáda – hlásání, že všichni členové skupiny, do které patříme, akceptují program nebo ideu propagandisty, a proto že i my musíme s ním souhlasit

Pro srovnání uvedeme ještě způsoby ovlivňování, jak je popisuje J. Barošek. Jedná se o způsoby ovlivňování, které používá soudobá politická žurnalistika, přesto zde nalezneme řadu shodných prvků. Mj. k tomu píše: „Základní roli v propagandě společně s obrazem hraje verbální složka. Politická moc je totiž v rozhodující míře obsažena ve slovech. Slova jsou bojovým pokřikem, vyjadřují výroky a rozsudky, zákony a předpisy. Znaky moci jsou nejčastěji verbální. Je tomu tak proto, že politická doktrína častěji než realitu vyjadřuje základní očekávání a požadavky (*expectations and demands*). Patří k nim *credenda* – jevy, kterým adresáti politických komunikátů mají věřit, a *miranda* – jevy, kterými mají být nadšeni, které mají obdivovat a které si mají přát.“ (Bartošek, 2007, s. 64)

„Při ovlivňování se vedle specifického lexika užívají i vyšší komunikační kategorie a struktury.“ (tamtéž, s. 94) Způsoby ovlivňování dle Bartoška jsou:

1. racionální tvrzení podložená argumenty
2. tvrzení s logickými chybami a s falešnými argumenty – chybná logika, volné asociace, argumentace v kruhu, falešné autority
3. texty obsahující rétorické prvky
4. vyjadřování postojů (užívání nálepek)
5. působení na city
6. působení na základní lidské motivy
7. manipulace se skutečností

4.3 Totalitní jazyk dle VI. Macury

Dle VI. Macury se v socialistické kultuře opakovaly určité symboly, emblémy a mýty. Stejně pojmenoval i svoji stať v publikaci *Šťastný věk*. Tyto jazykové prostředky pak byly více či méně (příp. v jistých obměnách) používány po celou dobu trvání komunistického režimu v Československu. Analýzou jazykových prostředků z hlediska jejich mytického využití se zabýváme v kapitole 5.5.5. Patří sem:

1. Ráj – vize šťastné budoucnosti, motiv mládí, jara, slunce, smíchu, motiv plánu: „Budoucnost se dosahuje promyšleným, plánovaným budováním. Mezi těmito slovy – budoucnost a budování – vzniká tehdy ostatně pouto přímé etymologické souvislosti.“ (Macura, 2008, s. 33)
2. Poslední bitva – motiv poslední bitvy, která už buď proběhla (např. Únor 1948), nebo probíhá či proběhne, častý výskyt slova *fronta* (fronta práce, ideologická fronta, kulturní fronta), socialistický svět zobrazován jako svět míru, naopak

- „Západ představován jako svět válečných příprav a války. A také jakýkoli fakt spjatý se Západem byl spojován s válkou – dokonce i jeden a tentýž fakt ve východním, socialistickém kontextu znamenal vždy mír a v kontextu západním znamenal válku.“ (Macura, 2008, s. 36) „V jazyce se tehdy zabydluje idiom, který v podstatě libovolné jevy zabudovává do jednotné perspektivy zápasu, představuje je jako výsledek boje (osamostatnění vazby předložek „o“ a „za“ se 4. pádem).“ Například *o novou vesnici, za bohatou úrodu*. (Macura, 2008, s. 39)
3. Mičurin – kult stejnojmenného sadaře, přetváření přírody, souvisel s tím tematický okruh orby, zpracování oceli, kalení a kování, šlechtitelství a sadařství.
 4. Mandelinka bramborová – mandelinky byly alegorií všech nepřátel socialismu, žravost mandelinky se rovnala americkému imperialismu.
 5. Domov – domov nebyl chápán tradičně jako místo klidu, odpočinku, bezpečí, ale jako něco, co nás izoluje od vnějšího světa, od práce a společnosti, souvisela s tím i proměna ideálu ženy jako matky či milenky v ženu spolubojovnici a soudružku.
 6. Fučík – zobrazován jako hrdina i prostý člověk, Fučíkův kult využívala propaganda hlavně při působení na mládež, typizovanými atributy mládí Fučíkova kultu byly militarizace lásky, zpolitizování lásky, „erotizuje se“ práce.
 7. Obraz vůdce – „Vůdce je na jedné straně pojímán jako jeden z mnohých (princip ekvivalence), na druhé straně je postaven nad nimi (princip hierarchie).“ (tamtéž, s. 103), používání nadsutečných atributů (vševidoucí, všeslyšící apod.), motiv vůdce jako světla, majáku, atributy otce, dělníka atd.
 8. Smrt vůdce – „Smrt byla znakově vyčleňována mimo svět socialismu a spojována s cizím, nepřátelským světem [...]“ (Macura, 2008, s. 121)
 9. Obrození – v národním obrození spatřována analogie k pouťovým událostem.
 10. Spartakiáda – „Spartakiáda se stává výpovědí o tom, že ve světě socialismu je „radost“ všeobecným a vlastně jediným pocitem a „krása“ univerzální estetickou kategorií, že i „práce“ je jen aspektem této všeobjímající „radosti“ a „krásy“.“ (Macura, 2008, s. 160)
 11. Etiketa – boj proti „buržoazní“ etiketě souvisel s budováním socialistického státu, model žádoucího chování měl ukazovat film, divadlo a literatura, v praxi se však uchytilo pouze oslovení (soudruhu/soudružko), pozdrav (čest práci) a častější tykání.

12. Dětská perspektiva – „Vše bylo oklešťováno nebo přizpůsobováno podle potřeb oné všeovládající dětské perspektivy (rozporné, složité ustupovalo jednoduchému, jednoznačnému, tragické optimistickému, vášnivě bezpohlavnímu, přemítavě nadšenému).“ (Macura, 2008, s. 192)
13. Metro – metro jako kulturní dovršení národa a památník socialistické epochy, názvy stanic měly často ideologický význam, např. Gottwaldova, Mládežnická, Leninova.
14. Remek – cesta do vesmíru v roce 1978 byla ideologicky využita, promítal se sem boj Západu a Východu, zdůrazňováno spojení se SSSR, tato událost měla překrýt desetileté výročí srpna 68.

5. Jazyk a propaganda v časopisu *Mladý svět*

5.1 Charakteristika zkoumaného materiálu

Časopis *Mladý svět* byl vydáván od roku 1959, první číslo časopisu vyšlo v pondělí 6.1. 1959. Týdeník *Mladý svět* vydával ústřední výbor Československého svazu mládeže (později Socialistického svazu mládeže) ve vydavatelství Mladá fronta. Časopis vycházel pravidelně až do roku 2005.

Charakteristika časopisu, kterou v roce 1958 zformuloval budoucí šéfredaktor J. Holler, zněla tehdy takto: „Kulturněpolitický a zábavný časopis pro mládež od 14 do 23 let, který bude všemi přístupnými novinářskými formami napomáhat ve výchově mládeže k socialismu a ke komunismu, bude působit na její morální profil, který bude uspokojovat i všestranné zájmy mládeže po dobré zábavě, po vědění, po romantice, po zajímavostech. Časopis musí být tedy mladý nejen svou grafickou úpravou, ale i obsahem.“ (Korádová, 2005)

Tato charakteristika se v podstatě během let 1959 až 1989 nezměnila a časopis opravdu byl tematicky a žánrově poměrně pestrý. „Časopis *Mladý svět* patřil k nejlivnějším titulům.“ (Končelík, 2010, s. XXIV) „Autoři *Mladého světa* se snažili vybírat takové obsahy, které režimu nevadily, ale byly zajímavé pro čtenáře, což byl velmi nesnadný úkol. Některé rubriky týdeníku (zejména zpravodajské) obsahovaly výhradně politicky angažované informace, většina ostatních, ať už s jakoukoli náplní, měla alespoň zčásti ideologický podtext, a pouze několik málo jich bylo čistě zábavných a informativních.

I přes tato omezení se však členové redakce snažili pokrýt co největší množství témat, která čtenáře zajímala, řešit jejich problémy a hájit jejich zájmy [...]. Velkou předností *Mladého světa* byla zejména pestrost obsahu, který měl co nabídnout každému čtenáři [...]. K jeho popularitě přispívaly také vnější okolnosti, hlavně značně omezená nabídka časopisů pro mládež.“ (Kalousková, 2009, s. 92) Jak si můžeme přečíst v publikaci *Dějiny českých médií 20. století*, MS byl oblíben také proto, že „nabízel nevídaný důraz na obrazovou složku (přinášel i několikanásobné fotoreportáže a fotoeseje).“ (Končelík, 2010, s. XXIV). „Z dnešního pohledu se jeví jako nejpodstatnější skutečnost, že si MS uchoval po celou dobu na poli práce s fotografií vysoký standard. Jednotlivá údobí se pochopitelně vyznačovala rozličným přístupem k fotografii, proměňovalo se i její pojetí ve vztahu k jednotlivým žánrům. Přesto, odhlédneme-li zcela od obsahové roviny, kterou MS nabízel, a zaměříme-li se pouze na jeho vizuální prezentaci, představoval časopis po celou

dobu své existence minimálně jeden z vrcholů tehdejší československé produkce.“ (Soukup, 2009, s. 37) Nesmíme však zapomínat, že i v oblasti vizuálních prostředků byl patrný vliv propagandy, který můžeme pozorovat například na karikaturách v prvních sedmi ročnících MS.

Z hlediska propagandy byl časopis pod dohledem cenzury (viz kap. 2.1). Míra jejího vlivu souvisela s celkovým politickým a společenským vývojem (viz kap. 2.). Vývoj *Mladého světa*, jeho vztah k režimu, proměny složení redakce, ale i to, jak vnímali časopis čtenáři, poměrně výstižně popisuje P. Korádová v článku *Mladý svět* (Reflex 30/2005). Jak se dočteme v publikaci *Dějiny českých médií 20. století*, týdeník *Mladý svět* spolu s deníkem *Lidová demokracie* nabízel nesoustavně jistou alternativu k dogmatickému přístupu reprezentovanému *Rudým právem*. *Mladý svět* a *Lidová demokracie* „sice podléhaly mocenské kontrole KSČ, ale na rozdíl od *Rudého práva* se v nich dařilo publikovat i texty, které se nedržely striktně dané jednotné linie. Čtenáři uvyklí číst mezi řádky chápali takové tituly v rámci daného stavu jako informačně atraktivnější, proto o ně byl vyšší zájem.“ (Končelík, 2010, s. 217)

Co se týče předmětu našeho zkoumání, analyzovat budeme vždy úvodní dvoustranu prvního čísla *Mladého světa* (dále MS) od roku 1959 do roku 1989, abychom mohli sledovat vývoj jazyka propagandy. Celkem se tedy jedná o 31 ročníků, respektive 31 úvodních dvoustran, tedy o 2. a 3. stranu časopisu. Fotografie těchto stran jsou k dispozici v příloze na CD. Pro přehlednost obsahuje příloha také fotografie titulních stran a stran s tiráží, pokud nebyla uvedena na úvodní dvoustraně. První čísla v roce jsme si zvolili proto, abychom se pokud možno vyhnuli významným událostem či výročím, jako byl například Únor 1948, Srpen 1968 či výročí Velké říjnové socialistické revoluce apod., neboť tyto události by vyžadovaly hlubší historickou analýzu, což není předmětem této práce. Zároveň předpokládáme, že první číslo v roce je dostatečně reprezentativní. Úvodní dvoustranu volíme z toho důvodu, že její zpracování je relativně ustálené, přitom však tematicky i žánrově různorodé. Také vycházíme z předpokladu, že úvodní dvoustrana je to první, co čtenář po otevření časopisu vidí.

5.2 Žánrové složení zkoumaného materiálu

Složení úvodní dvoustrany se v průběhu let měnilo. Z hlediska žánrů byla dvoustrana poměrně pestrá a objevovaly se zde žánry zpravodajské, analytické i beletristické.

5.2.1 Žánry zpravodajské

Ze zpravodajských žánrů se na úvodní dvoustraně vyskytovaly zprávy, oznámení a výzvy. Pravidelnou součástí úvodní dvoustrany byla rubrika zpráv. Rozsah rubriky i jednotlivých zpráv se měnil. Do roku 1967 byl rozsah rubriky poměrně velký, v roce 1967 pak tato rubrika chyběla a do roku 1971 procházela různými změnami, případně byla nahrazována jinými rubrikami. Po roce 1971 je již stabilní součástí časopisu, i když s jinou grafickou úpravou.

Do žánrů zpravodajských můžeme zařadit i rubriku *Kalendář*, která obsahovala krátké zprávy rekapitulující události předchozího týdne den po dni. V roce 1963 byl její název změněn na *Vteřiny týdne* a pod tímto názvem již zůstala na úvodní dvoustraně až do roku 1989.

V MS 9/1967 se objevuje rubrika *Tipy pro vás* obsahující krátké zprávy z oblasti kultury.

Od roku 1968 se pravidelně setkáváme s rubrikou *Týden v redakci*, která stručně informovala čtenáře o událostech v redakci MS.

V MS 11/1969 nalezneme rubriku zpráv *Ze společnosti*, která se ještě objeví ve 12. ročníku spolu se zprávami z kultury, ale od roku 1971 se již podoba úvodní dvoustrany ustaluje a vrací se klasická rubrika zpráv.

Od roku 1971 jsou pak součástí úvodní dvoustrany kromě rubriky zpráv ještě zprávy od „krajánků“. Tato rubrika, jíž jsme si pracovníčně nazvali „*Svazácké zprávy*“, obsahovala zprávy z jednotlivých krajů, které redakci zasílali dopisovatelé. Rubrika byla umístěna na třetí straně a chyběla jen výjimečně, např. v roce 1983 byla třetí i čtvrtá strana u příležitosti 70. narozenin G. Husáka věnována citacím z jeho publikace *Gustáv Husák mládeži*.

V MS 14/1972 byla třetí strana tematicky věnována lednu a byly zde ve formě krátkých zpráv uvedeny události, které se staly v lednu v minulých letech. Jednalo se o události důležité pro vládnoucí režim, například zpráva o 2. sjezdu Svazu komunistické mládeže v roce 1922.

V MS 17/1975 se místo *Svazáckých zpráv* objevil chronologický výčet událostí z období 1.1. – 7.1. 1945, v roce 1975 se totiž slavilo 30. výročí konce druhé světové

války. Události byly vybírány tak, aby byla zdůrazněna historická úloha Rudé armády a komunistického odboje za druhé světové války.

Na úvodních stránkách MS se pak čtenář mohl setkat ještě s různými oznámeními a výzvami, které se týkaly např. připravovaných soutěží, možnosti předplatného apod.

5.2.2 Žánry analytické

Ze žánrů analytických se v MS objevoval úvodník, komentář, glosa, recenze, rozhovor, proslov či projev, debata a anketa.

Úvodník zpočátku nebyl pravidelnou rubrikou, poprvé se vyskytl ve 2. ročníku, pak se znovu objevil ve 4. ročníku. Následovala dlouhá pauza a čtenář se s ním znovu setkal až v 10. ročníku, pravidelnou součástí druhé strany byl od roku 1971.

S komentářem jsme se setkali pouze čtyřikrát. V MS 3/1961 si čtenář mohl přečíst komentář s názvem *Poznámka*. Další tři komentáře se objevily v 5., 6. a 7. ročníku a vždy zabíraly celou třetí stranu.

Dalším analytickým žánrem, který se vyskytoval na úvodní dvoustraně, byla glosa. Poprvé se glosy jako samostatná rubrika objevily na stránkách MS 6/1964, v roce 1966 tato rubrika chyběla a pak se pravidelně nacházela na úvodní dvoustraně od roku 1967 do roku 1971. V následujících letech se s glosou čtenář mohl občas setkat v rubrice zpráv, ale samostatná rubrika byla zrušena.

Mezi žánry analytické řadíme dle *Současné stylistiky* (Čechová, 2008, s. 268) i proslov a projev, respektive záznam proslovu či projevu (případně stranického prohlášení apod.). Pro zajímavost uvedme, že J. V. Bečka tyto útvary označuje jako nepublicistické a řadí je do stylu normativního, neboť mají funkci „normativní v tom smyslu, že určují směr a program celospolečenské činnosti.“ (Bečka, 1986, s. 205)

V Mladém světě se poprvé přepis proslovu objevil v MS 8/1966, kdy se jednalo o přepis proslovu Fr. Halase na slučovacím sjezdu Československého svazu mládeže. Od roku 1971 do roku 1989 (až na výjimky v roce 1972, 1983 a 1984) měly své stálé místo na třetí straně citace projevů čelních představitelů vládnoucího režimu. Tyto úryvky nebyly nijak doplňovány komentářem či analýzou redakce.

V MS 25/1983 byla celá třetí i čtvrtá strana časopisu věnována citacím z publikace *Gustáv Husák mládeži*, a to u příležitosti 70. narozenin G. Husáka.

S recenzí jsme se setkali v MS 9/1967 v rubrice *Filmy měsíce* a v MS 12/1970.

Rozhovor se objevil ve 12., 15., 16., 18. a 19. ročníku MS. Zařadili jsme sem i fiktivní rozhovor s V. I. Leninem z 15. ročníku MS.

V MS 26/1984 zaplnila celou třetí stranu debata s předsedou ÚV SSM, která pokračovala i na straně čtvrté a páté. Nahradila tak pravidelné rubriky, což bylo zdůvodněno tím, že je období výročních schůzí a konferencí.

V roce 1969 si čtenář mohl přečíst anketu, ve které byli dotazováni na tři otázky obyčejní lidé. V ostatních ročnících jsme se s anketou již nesetkali.

Mezi žánry analytické zařazujeme pro úplnost i rubriku *ad*, která se objevila na úvodní dvoustraně 10. a 11. ročníku. Jednalo se o dopisy čtenářů. Zmínit musíme i článek o soudobém básníkovi v MS 10/1968.

5.2.3 Žánry beletristické

Na úvodní dvoustraně MS jsme se setkali i se žánry beletristickými, a to s fejetonem, reportáží a medailonem.

Fejeton byl součástí úvodní dvoustrany v 1., 3., 4. a 12. ročníku MS, od roku 1971, kdy se vzhled úvodní dvoustrany definitivně ustálil, již zde pro něj nebylo místo.

Reportáž se objevila ve 2., 3., 9., 14. a 16. ročníku *Mladého světa*.

V MS 14/1972 byl čtenáři v medailonu představen L. Zápotocký, a v MS 17/1975 pak tavič ocele.

5.3 Titulky

V této kapitole se budeme zabývat titulky z úvodní dvoustrany, zaměřili jsme se především na takové, které jsou výrazné, obrazné či jinak poutají čtenářovu pozornost za účelem propagandy následného textu.

Co se týče titulků v oblasti žánrů zpravodajských, můžeme říci, že jsou převážně popisné a nijak výrazně čtenářovu pozornost neupoutají. Mnohdy u zpráv titulek chybí úplně a je pouze tučně zvýrazněn začátek zprávy.

V úvodnících ve druhém a čtvrtém ročníku měly titulky formu zvolání (*Máme nový rok! Záleží na nás.*), v 10. ročníku byl titulek popisný (*Na začátku desátého ročníku*). Od 13. ročníku byla tato rubrika označena titulkem *K věci*. Z hlediska propagandy tedy titulky nebyly nijak výrazné.

Komentáře v 5., 6. a 7. ročníku byly nadepsány výrazným titulkem, který přitáhl čtenářovu pozornost (*Jsme problém?, Normálně!, Mladí je proces*).

Titulky úryvků z proslovů byly většinou výrazné a vždy je tvořilo jméno daného řečníka. Pozornost upoutalo zajisté i to, že byly napsány červeně.

Reportáže byly většinou nadepsány titulkem, který naznačoval téma pouze zčásti (*Narodil se člověk, Příběhy ze žlutého domu, Návštěva*), což mělo přimět čtenáře k přečtení celé reportáže. Obrazný titulek *Dobrou očarovaná* (MS 2/1960) zajisté vzbudil ve čtenáři zájem a vzhledem k propagandistické náplni reportáže splnil svůj úkol.

V podstatě můžeme říci, že se potvrdila slova J. Bartoška: „V sedmdesátých letech převažoval názor, že titulky mají být stručné a neúplné, aby přiměly čtenáře k zájmu o plný text. Tehdejší zdoluhavá výroba tisku (horká sazba, ruční lámání) a orientace na hluboké sloupce rovněž dávaly přednost krátkým titulkům (do tří slov) před delšími. Statické titulky (bez slovesa v určitém tvaru) převažovaly nad dynamickými a jednočlenných vět v nich bylo víc než dvojjmenných; souvětí byla výjimečná.“ (Bartošek, 1997, s. 61) Dodejme, že tato charakteristika platí v našem případě pro celé období vydávání MS.

5.4 Témata přítomná ve zkoumaném materiálu

V kapitole 4.1 jsme se zabývali tím, jaká témata byla stěžejní pro propagandu obecně, byla to témata významná pro vládnoucí režim, například politika komunistické strany, marxisticko-leninská ideologie apod. Důležitá byla ale i témata, která zajímala čtenáře, tedy témata jako volný čas, kultura, životní styl apod. Časopis měl být tematicky pestrý, aby upoutal čtenářovu pozornost a splňoval tak požadavky propagandy.

5.4.1 Žánry zpravodajské

Zprávy svým složením a obsahem splňují požadavky propagandy. Témata jsou volena dle kritérií, která jsme uvedli v teoretické části (viz kap. 4.1). Zprávy se týkají např. životní úrovně, životního prostředí, sportu, kultury, práce, hospodářství, rozvoje socialistické společnosti, zahraniční politiky a mládežnického hnutí. Jde tedy o relativně vyvážený komplex zpráv. Běžné bylo, že negativní zprávy se týkaly jen západních zemí.

Rubrika zpráv však prošla největší změnou. S přestávkou v letech 1967 až 1971 byla součástí úvodní dvoustrany. Jak již bylo zmíněno výše, do roku 1967 byla tematicky hodně pestrá – zabývala se prakticky všemi tématy. V letech 1967 až 1971 byla tato rubrika nahrazena spíše zprávami z kultury či jinými rubrikami, např. rubrikou *Glosy*. Od roku 1971 se tato rubrika zabývala především zprávami z kultury, informovala o výstavách, o nově vydaných knihách, o hudbě apod. Občas se zde objevily zprávy ze sportu, některé zprávy se týkaly mládežnického hnutí, volného času, životní úrovně a hospodářství.

Chyběla zde již témata politická, těmi se zabývala rubrika *Vteřiny týdne*, případně jiné rubriky nespádající pod zpravodajský žánr.

Převaha toho či onoho tématu závisí na konkrétní rubrice. *Vteřiny týdne* se zabývají převážně domácí a zahraniční politikou, a to velmi často v souvislosti se Sovětským svazem. Máme na mysli například zprávy o delegacích, které buď odcestovaly z Československa do Sovětského svazu nebo naopak (viz např. MS 15/1973). Dalšími tématy, která se řidčeji objevovala v této rubrice, byla témata týkající se hospodářství, přírodních pohrom, nehod, vědeckého výzkumu, kultury, významných výročí, narozenin či úmrtí významných osobností z oblasti kultury či politiky.

Svazácké zprávy se zabývaly převážně mládežnickým hnutím, informovaly o kulturních, sportovních či pracovních akcích svazáků či mládeže a dětí obecně. Z hlediska propagandy můžeme říci, že plnily funkci přesvědčovací či agitační. Vyvolávaly ve čtenáři pocit, že by se měl přidat k Socialistickému svazu mládeže (SSM), protože se v něm pořád něco děje.

5.4.2 Žánry analytické

Úvodníky se ve většině případů zabývaly tématy důležitými pro propagandu. Ve 2. a 4. ročníku MS se témata týkala především politiky, v prvním případě byl hlavním tématem rozvoj světového mírového hnutí a budoucnost společnosti, ve druhém případě se úvodník zabýval novoročním projevem prezidenta a hospodářstvím. V roce 1968 se úvodník věnoval změnám časopisu *Mladý svět*. Od roku 1971 opět převažovala témata propagandistická, častým tématem bylo například mládežnické hnutí a jeho rozvoj (viz např. MS 19/1977), což souviselo i s tím, že časopis byl vydáván Socialistickým svazem mládeže. Dalším oblíbeným tématem byla normativní socialistická morálka a hodnoty člověka, který žije v socialismu (viz např. MS 24/1982). V úvodníku MS 13/1971 se čtenář mohl dočíst o nové pětiletce. Jen výjimečně bylo téma úvodníku odlehčené, například v MS 20/1978 se v něm psalo o volném času a sportu.

Co se týče komentářů, v MS 3/1961 bylo téma ryze propagandistické, neboť se text věnoval životní úrovni, hospodářskému rozvoji Sovětského svazu a rozvoji světového mírového hnutí. Komentáře z let 1963, 1964 a 1965 na sebe tematicky navazovaly, týkaly se mládeže, přičemž komentář *Jsme problém?* (MS 5/1963) promlouval k mládeži a dotýkal se každodenního života a generačních sporů, což je zvláště pro mladého čtenáře téma aktuální a přitažlivé. Komentář *Normálně!* (MS 6/1964) se zabýval prací a životním stylem mládeže, ale i změnami v politice. Poslední komentář *Mládí je proces* (MS 7/1965)

se týkal především výchovy mládeže. I tato témata byla pro propagandu důležitá, neboť bylo v zájmu vládnoucího režimu vychovat z mladých lidí poslušné občany.

Dalo by se říci, že glosy plnily funkci jakéhosi odlehčení či doplnění úvodní dvoustrany o témata méně závažná. Ale je pravda, že v glosách se často objevovala i kritika týkající se např. úrovně televizní zábavy (viz např. MS 7/1965), nedostatku vánočních čokoládových kolekcí (viz MS 12/1970) apod. V roce 1969 glosy narážely i na srpen 1968. Po roce 1971, kdy se glosy vyskytovaly občasně v rubrice zpráv, již byly spíše zábavné či narážely na méně závažné problémy týkající se veřejného života, například glosa v MS 17/1975 kritizovala služby telefonní ústředny.

Jasnou propagandistickou funkci měly citace s projevů čelních představitelů vládnoucího režimu. Velice často byl citován G. Husák (viz např. MS 13/1971), dále například L. Brežněv (viz např. MS 22/1980) či L. Štrougal (viz např. MS 27/1895). Témata se dotýkala například politiky komunistické strany, mládežnického hnutí, rozvoje socialistické společnosti, hospodářství, rozvoje světového mírového hnutí, rozvoje socialistického internacionalismu apod. Patrnou změnu pozorujeme v letech 1988 a 1989, kdy byl citován M. Gorbačov a stěžejním tématem bylo odzbrojování, což souviselo s blížícím se pádem komunismu.

Recenze v MS 9/1967 se zabývala filmovými novinkami a v MS 12/1970 se věnovala lední revue. V obou případech se nejednalo o propagandu.

Rozhovory ve 12., 18. a 19. ročníku MS se týkaly především mládeže a mládežnických organizací, dotazováni byli náčelník Hlavní politické zprávy Čs. lidové armády, předseda městského národního výboru a člen SSM. Jednalo se tedy o osoby spjaté s vládnoucím režimem. Propagandou byl i fiktivní rozhovor s V. I. Leninem v MS 15/1973. Výjimku tvořil rozhovor s cyklistou v MS 16/1974, který se týkal sportu.

Tématem debaty s předsedou ÚV SSM v MS 26/1984 byla činnost SSM, jeho úspěchy, cíle atd. Jednalo se tedy o téma propagandistické.

Anketa v MS 11/1969 se zčásti zabývala politikou, ale byla zde ještě patrná doznívající svoboda slova, neboť pokládané otázky i následné odpovědi byly poměrně otevřené, což dokazuje například otázka „*Myslíte, že se dožijete komunismu?*“.

5.4.3 Žánry beletristické

Fejeton nenalezneme ve všech námi rozebíraných dvoustranách, ale jeho zpracování se v podstatě nelišilo. Jeden z fejetonů (viz MS 3/1961) např. naráží na témata, která jsou důležitá pro vládnoucí režim, tzn. na rozvoj socialistické společnosti, na rozvoj světového

mírového hnutí, na historickou úlohu KSČ, na vývoj socialistických zemí ke komunismu a na životní úroveň. Obsahem fejetonu jsou pak novoroční přání a plány, úvaha nad výše zmíněnými tématy. Fejeton s názvem *O tmě a o světle* (MS 4/1962) se dotýká tématu druhé světové války, ale i současné politické a společenské situace, takže je ovlivněn propagandou. Oproti tomu fejeton s názvem *Princeznin prsten* (MS 12/1970) pojednává o autorových zážitcích z Thajska a doplňuje tak tematické složení dvoustrany o lehčí téma.

Reportáž *Dobrou očarovaná* (MS 2/1960) představuje chudý slovenský okres, který se mění ze zemědělského ve vyspělý průmyslový, životní úroveň se zlepšuje a místní obyvatelé čeká skvělá budoucnost. Téma je propagandistické. Reportáže z roku 1961 a 1967 se zabývají tématy ze života (narození dítěte, reportáž z domova pro svobodné matky). *Mikroreportáž* z roku 1972 vypráví o uhoření amerických kosmonautů při simulovaném startu kosmické lodi Apollo v roce 1967, jedná se tedy o téma, které s propagandou souvisí, neboť popisuje ve spojitosti s USA negativní událost. Reportáž *Návštěva* (MS 16/1974) popisuje návštěvu Prahy dívkou, která vyhrála okresní soutěž v získávání předplatitelů MS.

Medailony představují osobnost L. Zápotockého (MS 14/1972), který byl významný pro vládnoucí režim, neboť byl jedním z *prvních organizátorů socialistického dělnického hnutí u nás* a otcem A. Zápotockého. Medailon z roku 1975 představuje práci taviče ocele, jedná se tedy také o téma důležité pro propagandu.

5.5 Jazykové prostředky uplatňované v propagandě

V této kapitole se budeme věnovat jazykovým prostředkům, které využívala propaganda, a to na materiálu časopisu MS (viz kap. 5.1). Setkáme se s nimi také v kapitole 5.5.5 a 5.6, kde na ně budeme nahlížet v širším kontextu a z poněkud jiného úhlu než čistě jazykového. Přesto považujeme za důležité zabývat se jazykovými prostředky samostatně, neboť propaganda nevytvořila vlastní jazyk, ale využívala jednotlivé jazykové prostředky pro svůj účel.

5.5.1 Jazykové prostředky morfologické

5.5.1.1 Adjektiva

V této kapitole se budeme zabývat adjektivy frekventovanými, příp. adjektivy, „která s příslušným substantivem vytvářejí ustálená spojení“ (Chloupek, 1991, s. 209), a

adjektivy jazykově neutrálními, které propaganda naplnila novým obsahem. V. Schmiedtová některá z níže uvedených adjektiv řadí do kategorie hodnotících adjektiv. My se hodnotícími adjektivy budeme zabývat v kapitole 5.5.2.4.2 v souvislosti s emocionalizací a budeme do této skupiny řadit pouze adjektiva, o kterých se domníváme, že mohly ve čtenáři vyvolat kladné nebo záporné emoce.

Často používaná byla adjektiva, která byla součástí spojení typu *tvůrčivá práce, pevnější člověk* [míněno komunista], *soudružské vztahy, internacionální cítění, ideová vyspělost, morální pevnost, budovatelské úsilí* apod. Tyto atributy souvisely s normativní socialistickou morálkou. Oblíbené bylo také adjektivum *uvědomělý*, např. ve spojení *uvědomělí sportovci, uvědomělý budovatel, uvědomělí občané, socialisticky uvědomělý*. Označovalo jedince či skupiny, kteří svou činností byli prospěšní komunismu.

Adjektivum *národní* nalezneme ve spojení *národní výbor, národní hospodářství* apod. Vyjadřovalo, že v komunistické společnosti patří vše lidu, národu. Byl to v podstatě výsledek znárodnění.

Časté je také adjektivum *sovětský* (*sovětský kombajn, sovětský lid, sovětská letadla, sovětské novináři, sovětská kosmická sonda, sovětský básník, sovětská vláda, sovětské odborníci, sovětské kosmonauty, sovětské přátelé*) a *socialistický* (*socialistický stát, socialistická země, socialistická vlast, socialistická společnost, socialistický člověk, socialistický život, socialistická literatura, socialistická rodina, socialistická morálka, socialistická práce, socialistická soustava, socialistický svět, socialistický hospodářský mechanismus, socialistická péče, socialistické soutěžení, socialistické zřízení*). Přičemž Sovětský svaz a vše sovětské bylo vzorem, a co bylo *socialistické*, bylo dobré.

Velice oblíbená byla také adjektiva *mládežnický* a *svazácký*, která se hojně používala ve *Svazáckých zprávách*. Tato adjektiva souvisela s mládežnickým hnutím (viz též kap. 5.5.2.1.5) a dávala zejména mladému čtenáři najevo, že by měl k tomuto hnutí patřit, protože jinak bude mimo veškeré dění. Tato adjektiva se užívala ve spojení: *mládežnické brigády, mládežnická kombajnová úderka ČSM, mládežnická pracovnice, mládežnická parta, mládežnická organizace, mládežnické skupiny, mládežnická aktivita, mládežnické kolektivy, mládežnická iniciativa, mládežnický soubor, mládežnické kluby, svazácký průkaz, svazácký slib, svazácké organizace, svazácké orgány, svazácká vlajka, svazácká brigáda, svazácký kolektiv, svazácká stavba, svazácká skupina, svazácká práce, svazácký život, svazácké problémy, svazácká předsevzetí, svazácké vyznamenání*.

Pro vymezení Východu a Západu se často používalo adjektivum *západní* (*západní Berlín, západní soudnictví, západní filmaři, západoněmecký časopis*), případně

kapitalistický (kapitalistický svět, kapitalistické státy, kapitalistická ekonomika, kapitalistická zem), buržoazní (buržoazní ekonomové a politici, buržoazní svět) či imperialistický (imperialistické síly).

Dále jsme se setkali s adjektivy ve spojeních, která se týkala buď politiky (*nukleární samostatnost, mírová soutěž, pozdravné poselství, sjezdové jednání, družební akce, mírová perspektiva*), nebo hospodářství (*směrná čísla, kombajnová těžba, ocelářští dělníci*). Tato adjektiva byla většinou použita za účelem *kondenzace vyjádření* (Čechová, 2008, s. 257) ve funkci tzv. *shodného atributu implicitního* (Chloupek, 1991, s. 211) a sloužila také stereotypizaci sdělení (viz kap. 5.6.1).

Adjektivem naplněným novým obsahem je pak adjektivum ve spojení *svobodná vlast*. Ač se jedná o pojem tradiční, v dobovém kontextu znamená pravý opak, stejně jako adjektiva *lidový* a *demokratický* v názvech států východního bloku (viz kap. 5.5.2.1.1), ve spojení *demokratický Berlín* [míněn východní Berlín], *demokratické tradice*.

V textu jsme narazili i na spojení *nový člověk*, přičemž z kontextu celé věty vyplyne skutečný význam adjektiva *nový* – znamená *socialistický (Jedním z revolučních bojů dneška je boj nového člověka.)*.

Spojení *pravá demokracie* znamenalo ve skutečnosti pravý opak. Dalším takovým adjektivem je adjektivum *vědecký*, např. ve spojení *vědecké řízení společnosti*, které znamenalo totalitní řízení společnosti. Spojení *světový názor* označovalo marxisticko-leninskou ideologii. *Kulturní revoluce* také ve skutečnosti nebyla *kulturní*. Adjektivum *pokrokový* (např. *pokrokový svět, pokroková veřejnost, pokrokové hodnoty, pokrokové formy a metody práce*) změnilo svůj původní význam a stalo se synonymem slov *dobrý, pozitivní*. (Lotko, 1995, s. 109) Podobný význam mělo i adjektivum *revoluční (revoluční boje, revoluční tradice)*. Adjektivum *mírový (mírová iniciativa Sovětského svazu)* bylo pouhou zástěrkou jeho agresivní politiky. Podobně adjektivum *humánní a humanitní (vysoce humánní charakter socialismu, humanitní socialistické cíle)* bylo lživé, stačí si vzpomenout na politické procesy v 50. letech či na politické vězně atd.

5.5.1.2 Zájmena

Co se týče zájmen, upoutalo nás vzhledem k propagandě především časté používání přivlastňovacího zájmena *naš (naše pětiletka, naše politika, naši pionýři, naše nová motorová loď, s naší pomocí, naši hokejoví reprezentanti, naši představitelé, naše strana, naše vlast* apod.). Toto zájmeno mělo zřejmě ve čtenáři vyvolat dojem, že je součástí celku

a že se podílí na veřejném dění, případně že v komunistické společnosti je všechno všech, tudíž všechno je *naše*.

5.5.1.3 Číslovky

Propaganda měla v oblibě uvádět především u zpráv týkajících se hospodářství přesná čísla, přesné počty, kolik se vytěžilo či vyrobilo (např. *100 000 tun uhlí sovětským kombajnem Donbas vytěžila mládežnická kombajnová úderka [...], kolektiv zvýšil těžbu na 2500 tun denně*). Spolu s takovými informacemi se také udávalo, v jakém pořadí je na světě Sovětský svaz či jiná země východního bloku ve výrobě nějakého produktu, v těžbě uhlí, tzn. že se objevují vazby jako *první země na světě* apod.

Přesná čísla se uváděla i v souvislosti s lidmi, např. ve zprávách o rekreacích si čtenář mohl přečíst přesné počty osob, které se vystřídají na rekreaci (např. *z počtu [číslovka] vystřídá se na zimní rekreaci [číslovka] občanů*), nebo se čtenář dozvěděl, kolik turistů bylo v Československu na Nový rok (*Nový rok uvítalo v Československu 6500 zahraničních návštěvníků*.) apod. Účelem těchto přesných cifer bylo podle našeho názoru ohromit čtenáře a přesvědčit ho o pravdivosti dané zprávy.

V souvislosti s číslovkami také nesmíme opomenout frekventovaná kompozita *dvouletka, pětiletka a sedmiletka*, která bývala ještě doplňována řadovými číslovkami (např. *první pětiletka*). Tato kompozita byla používána jako hospodářské termíny (viz též kap. 5.5.2.1.3).

5.5.1.4 Slovesa

Jak již bylo zmíněno v teoretické části (viz kap. 4.1), pro získání čtenáře a signalizaci kontaktu s adresátem (viz kap. 5.5.3) byly používány imperativy, případně byly texty psány v 1. osobě plurálu či singuláru.

Nejčastěji jsme se setkali s imperativy pro 1. os. plurálu (např. *Ziskávejme pro svou věc každého poctivého člověka [...], Nechtějme, aby všem bylo vždycky všechno jasné.*), ale našli jsme i imperativ pro 2. os. pl. (např. *Dokažte i vy, že vám to není lhostejné!, Bud'te stateční a nebojte se!, Nenávid'te idylu [...]*).

Text psaný v 1. osobě plurálu či singuláru vyjadřoval zaujetí autora, v případě první osoby sg. přibližoval autora čtenáři a získával si tak jeho důvěru, 1. os. pl. zase dávala najevo spojení čtenářů a autora textu. Jako příklad pro text psaný v 1. os. sg. můžeme uvést fejeton v MS 4/1962, který je zároveň i příkladem střídání čísla jednotného a množného.

Textem psaným v 1. os. pl. je např. komentář v MS 6/1964, komentář v MS 7/1965, úvodník v MS 20/1978, v MS 26/1984 aj.

Další zvláštností jazyka propagandy je využívání trpného rodu ve spojení týkajících se politiky a veřejného života (viz kap. 5.5.2.2), např. *Bylo přijato usnesení, podle něhož mají být splněny úkoly sedmiletky předčasně., Na konferenci bramborářů bylo konstatováno [...]*. Není tedy jmenován konkrétní původce děje, kterého to následně zbavuje odpovědnosti za případné chyby.

5.5.2 Jazykové prostředky lexikální

5.5.2.1 Výrazy spjaté s dobou

Ve všech textech se setkáme s poměrně velkým množstvím výrazů, jež jsou spjaté s dobou. Tyto výrazy rozdělíme do několika skupin podle toho, které oblasti života se týkaly.

5.5.2.1.1 Vlastní jména

Do skupiny vlastních jmen řadíme názvy států, neboť především názvy států východního bloku ve svém názvu dávaly najevo, že jsou jeho součástí. Máme na mysli přívlastky jako *lidová* a *socialistická* republika, přívlastek *demokratická* zase měl demonstrovat „demokratický“ charakter režimu. Patří sem tedy: *NDR* [Německá demokratická republika], *SSSR* [Svaz sovětských socialistických republik] či *Sovětský svaz*, *FLRJ* [Federativní lidová republika Jugoslávie], *ČLR* [Čínská lidová republika], *Alžírská demokratická lidová republika*, *PLR* [Polská lidová republika], *Vietnamská demokratická republika*, *KLDR* [Korejská lidově demokratická republika], *SSR* [Slovenská socialistická republika], *Bulharská lidová republika*, *Maďarská demokratická republika*, *Laoská lidově demokratická republika*, *Jemenská lidově demokratická republika*, *Mongolská lidová republika*.

Dále do skupiny vlastních jmen řadíme názvy státních orgánů, organizací, politických stran apod. Také tyto výrazy odrážejí dobu a často byly používány v souvislosti se zprávami o politice. Jedná se o tyto výrazy: *Nejvyšší sovět SSSR*, *ústřední výbor KSSS*, *Všeruská komunistická strana bolševiků*, *ÚV KSC* [Ústřední výbor], *ÚV NF* [Ústřední výbor Národní fronty], *Národní shromáždění*, *ÚV ČSM* [Ústřední výbor Československého svazu mládeže], *FNO* [Fronta národního osvobození], *Hlavní správa distribuce*, *Federální shromáždění*, *Česká národní rada*, *Slovenská národní rada*, *HPS ČSLA* [Hlavní politická správa Československé lidové armády], *Maďarská socialistická dělnická strana*, *Bulharská*

komunistická strana, Socialistická strana arabské obrody, Rumunská komunistická strana, Varšavská smlouva, PSDS [Polská sjednocená dělnická strana], Národní fronta osvobození Jižního Vietnamu, Společnost Československo-sovětského přátelství, Společnost přátelství se Sovětským svazem, Svazarm, Československý mírový výbor, Jednotný klub pracujících ROH [Revoluční odborové hnutí], Svazek československých rudoarmějců.

Další skupinou jsou názvy kulturních a veřejných institucí, které souvisely s vládnoucím režimem a propagandou. Máme na mysli např. *Sjezdový palác*, neboť pořádání různých sjezdů bylo velice oblíbené a ve spojení se slovem *palác* působí tento název na čtenáře honosněji, přidává výrazu na důležitosti. Název *divadlo Čs. armády* spojuje dvě oblasti, jež spolu nemají příliš společného – divadlo a armádu. Pravděpodobně měl název dávat najevo, že všechny složky státu jsou kulturní. Název *Park kultury a oddechu Julia Fučíka* souvisel s kultem Julia Fučíka (viz kap. 4.3). Dalším názvem patřícím do této skupiny je *Dům sovětské vědy a kultury*, jenž vyjadřoval, že vzorem všech komunistických států je Sovětský svaz.

Názvy vyznamenání jsou další skupinou, se kterou se v textech setkáme. Jedná se o socialistická vyznamenání, proto i jejich názvy jsou symbolické, např. *Řád práce, Řád Klementa Gottwalda, Čestný odznak Julia Fučíka, Leninův řád, Leninova cena, Řád Říjnové revoluce, Zlatá hvězda hrdiny socialistické práce, Zlatá hvězda hrdiny Sovětského svazu.*

Poslední skupinou vlastních jmen jsou názvy týkající se hospodářství a průmyslu, tzn. názvy dolů, továren apod. Například *Velkodol Julius Fučík* a *Důl První máj* jsou nazvány podle symbolů důležitých pro komunistický režim. Kultem Julia Fučíka jsme se zabývali v kapitole 4.3, 1. máj byl a je svátkem práce. Po Klementu Gottwaldovi byl pojmenován nejen Zlín (Gottwaldov), ale také například *Nová huť Klementa Gottwalda*. Po dalším československém prezidentovi byl pojmenován *Důl Antonín Zápotocký*. Dalšími výrazy jsou *Trať družba* a *Vlak družby*, které měly vyjadřovat spojenectví socialistických států. Do této skupiny spadá i název *JZD Budoucnost*, jenž souvisí s mýtem ráje (viz kap. 4.3 a kap. 5.5.5.1).

5.5.2.1.2 Politika

Další skupinou výrazů spjatých s dobou jsou výrazy týkající se politiky včetně politologických termínů apod. Mezi výrazy, které se týkaly politického zřízení a řízení státu, řadíme: *lidově demokratické země, lidovědemokratická republika, lidová Čína,*

socialismus, komunismus, sověty, politická policie, politické byro, soudci z lidu, stranické orgány, masové orgány, prozatímní revoluční vláda, kádři, kádrová politika.

Další skupinou výrazů, které spadají pod tuto kapitolu, jsou výrazy související s politickou činností, přičemž ve většině případů byl čtenář informován o domácí politice a o politice Sovětského svazu. Informace byly většinou spíše obecné, ale mj. na důkaz aktivity byly časté výrazy jako *sjezd, plenární zasedání, svolání, komuniké, delegace, konference (všesvazová konference o ideologické práci, mezinárodní teoretická konference o otázkách reálného socialismu, všedoborové konference, celoarmádní konference), směrnice, agitační středisko, politické školení.*

S politikou byly úzce spjaté i oslavy výročí událostí důležitých pro režim, např. *40. výročí Komunistické strany Československa, oslavy 3. výročí kubánské revoluce, výročí VŘSR [Velké říjnové socialistické revoluce], 30. výročí Únorového vítězství.* Každý rok se slavil *Měsíc československo-sovětského přátelství* (viz kap. 5.5.5.4).

5.5.2.1.2.1 Boj mezi Východem a Západem

Do této skupiny řadíme výrazy, které souvisely s bojem mezi Východem a Západem (viz též kap. 5.5.2.2, 5.5.2.3 a kap. 5.5.5.3). Jednalo se o výrazy související se zápasem na poli politickém i válečném. Některé výrazy měly přímo očerňovat západní státy, např. *koloniální teror, britští kolonizátoři, zbrojení, strategické zbrojení, invaze, kontrarevolucionář, Mezinárodní tribunál pro válečné zločiny Američanů ve Vietnamu, oportunistus, systém vykořisťování a útlatku, reaktivní letadlo, neutronová bomba, imperialismus, antikomunismus.* Jiné souvisely s mýtem bitvy obecně (viz kap. 4.3), např. *katolická opozice, studená válka, odzbrojení, partyzánské hnutí, mezinárodní napětí, upevnění míru, Světová rada míru, mítink protiimperialistické solidarity, dialog o omezení jaderných zbraní, politika uvolňování mezinárodního napětí.*

5.5.2.1.3 Práce

Početnou skupinu tvoří také výrazy týkající se hospodářství, ekonomiky a práce obecně (viz též 5.5.2.2 a 5.5.5.1). Do této skupiny spadají výrazy *plán, dvouletka, pětiletka, sedmiletka, Státní plánovací výbor při radě ministrů SSSR, národohospodářský plán, státní plán rozvoje národního hospodářství, výstavba (socialismu), elektrifikace, továrna na obráběcí stroje, komsomolská vysoká pec, pracovník, pracující, lidové výrobní družstvo, brigáda socialistické práce, brigáda komunistické práce, dělnické hnutí, dělnická třída, textilní kombinát, velkogaráž, světový rekord v měsíční kombajnové těžbě, pracovní tábory,*

spolubudovatel, proletariát, hrdina socialistické práce, výrobní a spotřební družstva, družstevní rolníci.

5.5.2.1.4 Veřejný život

Tato skupina zahrnuje výrazy spjaté s kulturou, společností a veřejným životem. Jedná se o jednoslovné či víceslovné výrazy *svaz, mičurinský kroužek* (viz kap. 4.3), *spartakiáda, soudruh, kolektiv, společenský řád, rekreace ROH* [Revoluční odborové hnutí], *zotavovna, výběrová rekreace, zimní rekreace, rekreační středisko, závodní rekreační chata, členský průkaz, prověrka, zubní středisko, soudružství, festival politické písně, socializace vesnice.*

5.5.2.1.5 Mládežnické hnutí

Specifickou skupinou jsou také výrazy týkající se dětí a mládeže (viz též kap. 5.5.1.1), jejich života, organizací, jako byl Pionýr či SSM, ale i jejich zapojení do pracovního procesu a budování socialismu. Mohli jsme se tak setkat s těmito výrazy: *pionýr, pionýrský tábor, pionýrská organizace, mládežníci, stavby mládeže, festival mládeže, svazáci, svazačka, letní pracovní aktivita, Krajský dům pionýrů a mládeže, Okresní dům pionýrů a mládeže, komsomolci* [skupina aktivní mládeže], *SFDM* [Světová federace demokratické mládeže], *ideově-výchovná činnost, turisticko branná soutěž, branná výchova, tělovýchovně branná aktivita mládeže, pavilón branné výchovy, Klub mladých zemědělských odborníků, Mezinárodní svaz studentstva, Komunistický svaz chilské mládeže, Lidová organizace mládeže Afgánské demokratické republiky, ÚV VLKSM* [Všesvazový leninský komunistický svaz mládeže].

SSM se skládal z několika oddělení a organizací, např. měl *ideologické oddělení ÚV SSM, PO SSM* [Politické oddělení], *Umělecké studio mladých SSM, Kulturní výbor SSM, Fotografické oddělení SSM, CKM SSM* [Cestovní kancelář mládeže], *ZO SSM* [Základní organizace]. SSM také uděloval ceny a diplomy, např. *Diplom ÚV SSM za aktivní účast při přípravě a průběhu chmelové brigády, cena Českého ústředního výboru SSM, medaile za socialistickou výchovu, medaile za tělovýchovně-brannou činnost.*

5.5.2.1.6 Věda a technika

Méně početnou skupinu tvoří výrazy z oblasti odborné terminologie, vědecké a technické terminologie. Patří sem výrazy *vznášedlo, automatická stanice, ultracentrifuga, kosmická raketa, kosmická sonda, kosmická loď, samočinný počítač, spojová družice, mikropočítač*. Setkali jsme se s nimi ve zprávách o vědeckém a technickém pokroku

Sovětského svazu či ostatních zemí východního bloku. Tyto výrazy, resp. zprávy měly demonstrovat vyspělost socialistických zemí (viz též kap. 5.5.5.4).

5.5.2.2 Ustálená spojení spjatá s dobou

Mezi ustálená spojení spjatá s dobou řadíme publicismy, klišé a frazémy, jejichž častým rysem bývá též obraznost (viz kap. 5.5.2.3). M. Čechová definuje publicismy jako „ustálená spojení, která vznikají v žurnalistice nebo ve sféře politického nebo společenského života i v profesní sféře a která jsou žurnalisty maximálně využívána.“ (Čechová, 2008, s. 255) O novinářském klišé J. V. Bečka mj. píše, že je to slovní obrat, ve kterém „je ustáleno jen jádro obrazu, a to vstupuje do rozličných spojení, která již ustálená nemusí být. Pro noviny charakteristická jsou klišé, jež vystihují základní situace společenského života a jsou těsněji nebo volněji spjata s politickým zřízením.“ (Bečka, 1986, s. 16) „Frazém je ustálená kombinace alespoň dvou slovních forem, která má celistvý význam a jejímž charakteristickým rysem je, že minimálně jeden z jejích komponentů je v dané funkci omezen pouze na tuto kombinaci. [...] K typickým, i když ne zcela nutným znakům frazému patří metaforičnost a expresivnost.“ (PMČ, 2003, s. 71) Ustálená spojení spjatá s dobou tvoří poměrně početnou skupinu, proto je rozdělujeme do skupin podle toho, které oblasti života se týkaly. Pojednááme o nich ještě v kapitole 5.5.5 a 5.6.

Nejpočetnější skupinu tvoří ustálená spojení, která se váží na politiku (viz též kap. 5.5.2.1.2 a kap. 5.5.2.3). Ustálená spojení v této skupině dělíme ještě do několika menších skupin. První z nich jsou spojení, jež obsahují výraz *jednat*, např. *jednat na nejvyšší úrovni*, *projednat a schválit*, *jednat o úkolech*, *projednat otázky*, *projednat hlavní úkoly pětiletého plánu rozvoje*, *projednat závěry zasedání*, *projednat zprávu*. Tato spojení mají demonstrovat aktivitu komunistické strany.

Podobný úkol má rovněž další skupina spojení, které také dokládají činnost politiků, ale i jejich zájem o občany. Řadíme sem vazby: *podat návrh*, *zahájit plenární zasedání*, *vydat nařízení*, *stanovit úkoly*, *mít zájem na všestranném rozvoji společenské a politické aktivity mládeže*.

Další početnou skupinou jsou ustálená spojení obsahující výraz *přijmout*, např. *přijmout usnesení* (*Bylo přijato usnesení, podle něhož mají být splněny úkoly sedmiletky předčasně.*), *přijmout delegaci*, *přijmout rozhodnutí o směrech dalšího rozvoje země*, *přijetí sjezdových dokumentů*, *přijmout dokument k rozvoji pracovní aktivity*, *přijmout plány práce*.

Na tyto vazby navazují obraty typu *plnit sjezdová usnesení, usnést se svolat, usnesení upevňující mír a bezpečnost, plnit program sjezdu, plnění závěrů svazáckých sjezdů, realizace závěrů*, které mají dokázat, že co bylo přijato se také plní. Občas je v textu vyzdvíženo, kdo se o splnění zasloužil (*přičinit se o něco, zasloužit se o předčasné splnění úkolů pětiletky*).

Jednotu názorů a postupů různých politických orgánů, ale i zemí východního bloku, příp. souhlas veřejnosti měly demonstrovat vazby: *na znamení souhlasu s politikou (Na shromáždění oslavujícím vyhlášení nezávislosti Keni odevzdali bojovníci na znamení souhlasu s politikou Jomo Kenyatty zbraně, jimiž bojovali proti britským kolonizátorům.), s naprostým souhlasem (S naprostým souhlasem všech organizací se stal předsedou [...]), vyslovit plnou podporu sjednocování, v souladu s programem spolupráce socialistických zemí, setkání k prohloubení spolupráce při realizaci závěrů, pracovat na dohodě o společných opatřeních při realizaci závěrů sjezdu, podílet se na výsledcích rozvoje*.

Jak píše Vl. Macura: „Pro svět, ve kterém se nic nemělo dít a ve kterém každá další událost měla být jen stvrzením výchozí události zakládající (Února, Října), bylo třeba také vypracovat zvláštní jazykové prostředky jeho popisu – zásadní nepřítomnost změny si vyžadovala specifické formulace (*nový neobyčejný důkaz, opět vyšší cíl, stále nerozbornější, další prohlubování, další upevňování, neustále se rozvíjející, nové vítězství*), které usilovaly formálně překlenout propast mezi událostí a jejím nepřipuštěním jako skutečně nového faktu.“ (Macura, 2008, s. 220) V námi zkoumaném materiálu byla frekvencovaná např. tato ustálená spojení: *rychleji a koncepčněji řešit problémy, jít důsledněji kupředu, ještě zvýšit pracovní aktivitu, dále rozšířit prostor pro život naší svazácké organizace, stále lépe uspokojovat oprávněné potřeby a zájmy našich občanů, dále posilovat jejich sociální jistoty, nový důkaz dalšího upevňování přátelských styků naší vlasti, potvrdit správnost linie*. Touto problematikou se budeme komplexněji zabývat v kapitole 5.5.5.2.

Ustálená spojení související s bojem mezi Východem a Západem a s oslavou socialismu byla poměrně častá zejména do roku 1968 (viz též kap. 5.5.2.1.2.1 a kap. 5.5.2.3). Jedná se o tato ustálená spojení: *vyzvat k mírové soutěži, s jistotou ve své vítězství (v socialistickém zřízení je možno vyzvat k mírové soutěži i průmyslově nejvyspělejší kapitalistickou zem na světě s jistotou ve své vítězství), vyjádřit vřelý vztah (Svůj vřelý vztah k soudruhu Brežněvovi a Sovětskému svazu vyjádřil lid Československa při nedávné návštěvě sovětské stranické a vládní delegace [...]).*

Mnoho ustálených spojení bylo používáno také v textech, které se týkaly práce, hospodářství, budování atd. První příkladem z této skupiny je spojení *postupně nahradit něco*, která byla v textu užita v souvislosti s novým strojem, který nahradí starší model. Zprávy o technickém pokroku byly časté a měly demonstrovat vyspělost země. Ze stejné oblasti je i obrat *dosavadní [subjekt] nevyhovují*, kdy se opět stará věc nahrazovala novou. Další spojení *vyvolat hnutí* (*Její příklad vyvolal velké hnutí nejen v Sovětském svazu, ale i u nás.*) se objevuje ve zprávách o pracovních výkonech obyčejných lidí. Modifikací frazému „*růst jako houby po dešti*“ je frazeologický obrat „*narostlo vám tu továren jako hub*“.

Součástí socialistické ekonomiky bylo plánování, proto často nalezneme spojení, která se týkají plnění a neplnění plánu, např. *snižovat výsledky práce* ([...] *byla řečena velmi otevřená slova k nedostatkům, které snižují výsledky naší práce a narušují spokojenost našich občanů.*), *plnit úkoly pětiletky* (*Soudruh Novotný poukázal na důsledky neplnění některých úkolů pětiletky, což nám způsobuje značné ztráty.*), *kritizovat nedostatky, plnit závazky a úkoly* ([...] *a hlavně, abychom sami co nejodpovědněji plnili svoje úkoly a závazky*), *mít v plánu vybudovat, regulovat nedostatky, podílet se na odstraňování nedostatků*.

5.5.2.3 Obrazná vyjádření

V této kapitole se zabýváme obraznými vyjádřeními, resp. ustálenými spojeními, jejichž dalším rysem je obraznost. Obecně lze říci, že se obrazná vyjádření častěji vyskytovala v textech analytických a beletristických, kde je větší prostor k jejich uplatnění. Často mohou mít také charakter frazémů nebo ustálených spojení (viz kap. 5.5.2.2). S mnohými obraznými vyjádřeními se ještě setkáme v následujících kapitolách (viz kap. 5.5.5 a 5.6), kde se zabýváme jazykem propagandy z jiného pohledu.

Skupina obrazných vyjádření, jež se týkala tématu boje, byla jednou z největších. Obrazná vyjádření obsahovala výrazy jako *boj, zápas* a byla používána v souvislosti s bojem mezi Východem a Západem (viz též kapitola 5.5.2.1.2.1, 5.5.2.2 a 5.5.5.3), ale také např. s hospodářským pokrokem, se společenským vývojem apod. Použití těchto obrazných vyjádření mělo ve čtenáři vyvolat dojem, že daná činnost je obtížná, že je závažná, a proto by si čtenář měl vážít toho, kdo „bojuje“.

Setkáme se tedy například s obrazným vyjádřením *bojovník za mír, vybojovat vymoženosti, boj za svobodu, boj proti oportunistu, vést zápas s nedostatky, třídní zápas o nové socialistické vztahy, boj za nový světový názor, boj za osvobození, boj proti neokolonialismu, boj nového se starým, zápas za osvobození dělnické třídy, zápas za*

socialismus, boj za uskutečňování humanitních socialistických cílů, zápas o lepší život, boj o lepší svět. D. Šlosar k tomu píše: „Tato vojenská obraznost je důsledkem takového chápání společnosti, podle něhož je jedinec pouhou součástí jakési bojové sestavy, plně podřízené velení.“ (Šlosar, 1995, s. 112)

S tématem bitvy souvisí ještě například metonymie ve větě: *Strategické letectvo Spojených států amerických má v Evropě ve dne i v noci „hlídkujícího generála“, který hrozí novou tmou [...].* (viz fejeton v MS 4/1962) *Hlídkujícím generálem* je myšleno špionážní letadlo a *nová tma* znamená nová válka. Ve čtenáři má tato věta vyvolat strach a zároveň nepřátelský postoj vůči USA.

Dále se setkáme např. s obrazným vyjádřením *šlapat na paty* (*Sovětský svaz už šlape Americe na paty!*), *vzbudit pozornost* (*Po sovětských okřídlených lodích vzbudila pozornost i sovětská plavidla [...].*), *vzbudit zájem* (*vzbudit trvalý zájem o brannou výchovu*), *vyklidit pozice* (*Pod Kennedyho nátlakem byl Macmillan nucen vyklidit pozice a vzdát se „nukleární samostatnosti“ své země.*).

Oproti tomu s mírovou politikou socialistických států souvisí věta, ve které nalezneme obrazné vyjádření *otevřít nové obzory* (*Pak se otevrou nové obzory mírové spolupráce jak v Evropě, tak v celém světě a budeme moci nastolit trvalý mír.*).

Dvouletka v roce 1947 měla pomoci *zacelit rány války* a v úryvku z projevu L. Brežněva v MS 21/1979 narazíme na obrazné vyjádření *klene se mírové nebe* (*musíme spojit své úsilí se všemi, kdo si přejí, aby se nad naší planetou klenulo mírové nebe a aby lidé žili šťastně*). A přímo poeticky a slavnostně zní tato věta: *Můžeme být hrdí na to, že sázíme tento výhonek, který se může stát mohutným stromem míru.*

Co se týče politiky a hospodářství, do roku 1968 byla častější spojení obsahující slovo *budovat*, např. *budovat zemi* (*S širokým rozmachem budovat naši zemi a nezapomínat přitom na člověka.*), *budovat a upevňovat nový stát* (*Na generaci, která po pětáctyřicátém pomáhala budovat a upevňovat nový stát [...].*), *vybudovat socialismus* (*dospíváme ve společnosti, která vybuďovala socialismus*), *budovat mezinárodní bezpečnost*, *budovat socialistickou společnost*.

S budováním souvisí také ustálená spojení *hnout světem* (*Ale až postavíme Východoslovenské železárny, tím světem aspoň trochu hneme.*), *hýbat kolem dějin* (*Prostě, chceme tím těžkým kolem dějin taky hnout kousek dopředu.*), *stavět si vysoké cíle*.

V období normalizace už se politické zřízení a dosažená situace spíše *upevňovaly*: *upevňovat důvěru v politiku strany*, *prohlubovat a upevňovat dosažený pozitivní vývoj*, *upevnění míru* (*snaha pokrokových sil o upevnění míru na celém světě*), *upevnit*

socialistické zřízení, upevňovat mezinárodní pozice socialismu, rozšířit prostor (dále rozšířit prostor pro život naší svazácké organizace), prohloubit péči, završit úsilí (Naše úsilí stále není završeno.).

S veřejným životem se pojí obrazné vyjádření *zlomit charakter (Charakter jim to nezlomilo.)*, který se týká socialistické morálky. Do této skupiny můžeme dále zařadit spojení *mít fortel, mít pevnou páteř (budeme-li mít dost fortele a pevnou páteř – i úspěchy se dostaví), nabrat síly, nasbírat zkušenosti (Nabrali jsme síly, nasbírali jsme zkušenosti, abychom v prvním, druhém i třetím směru mohli jít důsledněji kupředu.)*, *sehrát úlohu (Očekáváme, že při organizování a usměrňování aktivity a iniciativy mladých lidí sehrají svoji úlohu členové a organizace Socialistického svazu mládeže.)*.

Poměrně oblíbená byla také obrazná vyjádření s motivem cesty a chůze, jež směřuje k lepší budoucnosti, např. *cesta k zítřku (Existuje i cesta k zítřku, na níž jsme se vydali a po níž přes veškeré složitosti jdeme.)*, *vydat se na cestu k socialismu, jít po dobré cestě, vykročit branou ([lid] vykročil branou národní a demokratické revoluce k socialistickým přeměnám země)*, *vstupovat do třetího roku pětiletky, vstoupit do roku Sjezdu a voleb, vstoupit do období příprav sjezdu, vstupovat do nového roku (S nejedním dobrým předsevzetím vstupují do nového roku i naše svazácké organizace.)*, *nést štafetu boje (Mladou generaci je třeba připravit tak, aby nesla dále štafetu všeho čistého [...]).*

S úspěchy socialistického hospodářství se pojí následující obrazné vyjádření: *překročit statistickou hranici v důlní těžbě*.

V textech týkajících se politiky byla také často používána metonymie, která „vzniká přenesením pojmenování na skutečnost, která je s původní skutečností spjata nějakou prostorovou, časovou, kvalitativní, funkční, příčinnou a jinou souvislostí [...]“. Na rozdíl od metafory si metonymie v podstatě vždy uchovává primární význam přenášeného pojmenování [...].“ (PMČ, 2003, s. 98) Takové informace pak vyznívaly neurčitě a částečně to zbavovalo odpovědnosti konkrétní osoby (viz též kap. 5.5.1.4 a 5.5.2.5). Máme na mysli např. vyjádření jako *plénium se usneslo, Plán nového roku od sovětských lidí nejen víc chce, ale také jim víc dává.*, apod. Ale s metonymií se setkáme také ve větě: *Etiopie a Súdán se rozhodly obnovit ovzduší vzájemného porozumění, důvěry a spolupráce, zastavit nepřátelské akce a propagandu ve vzájemných vztazích [...]*. Použití metonymie totiž též souviselo s potřebou úspory textu, např. ve zprávách.

Metonymie v následující větě zase slouží k oživení textu, věta je působivější a přidává na důležitosti aktu přihlášení se do komunistické strany: *A byla zvyklá [ruka] těžce*

pracovat, [...] jednou se však chopila péra. [...] když se podepisovala do komunistické přihlášky.

5.5.2.4 Expresivita a emocionalita

Emocionalizaci textu, jež je jedním z prostředků ovlivnění čtenáře (viz kap. 4.2), sloužily expresivní výrazy kladné i záporné, hodnotící adjektiva, ale v některých případech byla emocionalita způsobena obrazností nebo celým kontextem (viz Čechová, 2008, s. 260). Cílem bylo oživit text, zaujmout příjemce a vyvolat v něm emoce.

Emocionalizace se často prolíná i s jinými metodami ovlivňování příjemce, kterými se budeme zabývat v kapitole 5.6, nejvíce je však spojena se snahou navázat kontakt s adresátem (viz kap. 5.5.3).

5.5.2.4.1 Expresivní výrazy

Kladné expresivní výrazy měly za úkol vzbudit ve čtenáři soucit, sympatie či souhlasné stanovisko k danému textu, resp. názoru či postoji. Byly používány např. výrazy *uzoučké nudličky polí se slily v jedno, kabrňáci (Ale ať je to jak chce, plán je plán a na to jsme my (všichni!) – kabrňáci.), s fištrónem (My jsme vždycky dělat uměli. Svědomitě, dobře. S fištrónem.), fortel (budeme-li mít dost fortele a pevnou páteř – i úspěchy se dostaví), výročka [míněno výroční zpráva].*

Záporné expresivní výrazy vyjadřovaly negativní stanovisko autora, příp. vládnoucího režimu a tutéž reakci měly vyvolávat i ve čtenáři. Některé výrazy působí záporně až v kontextu, např. deminutivum *panáček* můžeme chápat jako ironii ve zprávě o nahrazování poštovních přepravníků automobily (viz MS 1/1959): *Byl jeden poštovský panáček a ten měl koncesi na poštovní přepravu balíků koňskými potahy. Tato živnost mu vynesla pěkný kapitál: koupil si dokonce i hrad Kokořín.* (Dodejme k tomu, že Kokořín si na konci 19. století koupil Václav Špaček a po roce 1948 byl hrad zestátněn.)

Negativní je i neurčité vyjádření *horda příživníků*, ale v kontextu (viz fejeton v MS 1/1959) je tento dojem ještě posílen: *Kam by se dostal [člověk] po této cestě plné překážek, výmolů, zákrutů, strmých stoupání, nebezpečných sjezdů a opět nových výstupů, kdyby na voze, jež sami táhneme i řídíme i opravujeme, byla horda příživníků? (Do příkopu s nimi, s hráze do rybníka, do propasti!)*

Ve zprávě v MS 7/1965, která informuje o novoroční návštěvě pionýrů u prezidenta, je uveden i úryvek z jeho projevu, ve kterém říká: *Kapitalismus byl u nás rozdrčen a*

vybudovali jsme socialismus. Za expresivní považujeme výraz *rozdrčen*, je to výraz agresivní, vyvolává v příjemci strach, demonstruje sílu režimu.

V úvodníku v MS 17/1975, který pojednává o dnešní mladé generaci a o tom, co by si měla přečíst za romány v souvislosti s výročím druhé světové války, autorka udává negativní příklad dívky, která má podle ní mezery ve vzdělání, a negativně hodnotí učitele: *Holčičko zlatá, kdopak ti asi „přednášel“ literaturu?? (Čert ho vem, ať už neučí!)*. Použití otázky a zvolání souvisí také se subjektivizací (viz kap. 5.5.3).

Úvodník v MS 18/1976 se zabývá socialistickou morálkou a je plný negativních výrazů, např. *dcerunka (maminka myje nádobí, dcerunka si leští nehty), bezcitný sobec, bezohledný kariérista, prospěchářský lenivec (, který se pošklebuje nad článkem či filmem o partě havířů, kteří poctivě koumají, jak vytěžít víc uhlí), maloměšťáci, úplatkáři, prospěcháři*. Autorka tak ukazuje negativní příklad, takový by slušný člověk být neměl.

V úvodníku v MS 22/1980, který se zabývá rozvojem socialistické společnosti, se můžeme dočíst: *A nebojme se těm nepoctivým, sobeckým, zlodějským, líným atd. dát důrazně najevo, že jsou chorobou, která parazituje na zdravém organizmu, a která musí být vyléčena, odstraněna*. Tato výpověď má zřejmě v „nepoctivém“ čtenáři vyvolat strach, má působit jako výhrůžka, naopak v „poctivém“ čtenáři má vzbudit souhlas a přimět ho k činu.

Úvodník v MS 24/1982 se zabývá kritikou plýtvání, za neutrální větou „*Pak: každý pátý bochník skončí v odpadcích*.“ následuje otázka s expresivním výrazem *hrůza* („*Není to hrůza?*“), který dává najevo, že toto plýtvání autor hodnotí negativně a forma otázky zároveň nabádá k souhlasné odpovědi (viz kap. 5.5.3).

Také úvodník v MS 25/1983 působí silně na emoce čtenáře a opět útočí na nepřátele režimu: [...] *existují mnozí, kteří se vždycky jen „vezli“ s dějinnými událostmi (pokud nebyli přímo proti nim). Lidé, kteří byli „mrvy“, stávkokazi v dělnických bojích, kteří úspěšně šmelili za války [...] Učí to i své děti [,trhnout“, co se dá]. Někdy programově, někdy svým příkladem. [...] Je mi líto dětí z těchto rodin. Jsou chudičké, i přesto, že mají materiálně všechno. Neumějí se radovat [...].* Příjemce má pocítit negativní emoce vůči těmto lidem, ale zároveň má pocítit soucit k jejich dětem, ty se ale dají ještě zachránit, jak to čtenáři ukládá závěrečná věta: *Jedním z bojových úkolů dneška je poprat se o své současníky, [...] poprat se s nimi samými i se špatným příkladem a vlivem některých dospělých*. Tato věta působí emocionálně spíše svou obrazností než konkrétními výrazy, ale kvůli celkovému kontextu jsme ji zde ponechali. Nejprve autor vzbudil emoce, následně nabádal k činu.

Mezi negativní expresivní výrazy můžeme dále zařadit např. slova *zmetek* (ve smyslu vadný výrobek), *zalajdačit*, *lajdáctví*, *lajdárna*, *lajdáci*, *chuligáni*, *táhnout* (*Američané, táhněte z Japonska!*), *vykořisťování*, *americké otrokárny*, *svinstvo*, *maloměšťácká chamtivost*, *vyžírkové*, *samozvanec*.

5.5.2.4.2 Hodnotící adjektiva

Hodnotící adjektiva (o adjektivech viz též kap. 5.5.1.1) můžeme rozdělit na kladná a záporná. Mezi kladná adjektiva bychom mohli zařadit adjektivum *grandiózní* (*grandiózní rozmach sovětského hospodářství*), adjektivum *velký* ve spojení *ve velkém kremelském paláci*. Tento atribut je ve zprávě v podstatě zbytečný, mohl by být vypuštěn, ale podvědomě u čtenáře vyvolává úctu k danému místu. Dalším takovým hodnotícím adjektivem je atribut *mírumilovný* (*mírumilovná politika sovětské vlády*). Adjektivum *pozoruhodný* hodnotí výsledky mládežnických kolektivů v těžbě uhlí (*pozoruhodné výsledky za rok 1974*), práce komunistů a pracujícího lidu je také *obětavá* (*díky obětavé práci komunistů, pracujícího lidu byla vytvořena spolehlivá základna pro další rozkvět naší vlasti*). Vážnost činnosti komunistické strany dodává adjektivum *historický* (*historický úkol*).

Negativní reakci mají vyvolat např. adjektiva *nesmyslný* (*nesmyslné americké bombardování*), *strašný* (*strašná věc – míněno válka*), *horečný* (*horečné zbrojení*).

5.5.2.5 Neurčitá vyjádření

Mezi jazykové prostředky, které využívala propaganda, můžeme zařadit také neurčitá vyjádření. Neurčitá vyjádření ve většině případů nahrazovala konkrétní osoby či skupiny osob, což například u vyjádření týkajících se politického vedení zbavovalo konkrétní osoby odpovědnosti.

Vyjádření neurčitá se dají rozdělit na **kladná** neurčitá vyjádření (*lidi dobré vůle, pracovní síly, pokrokové síly, mírové síly, odpovědné funkce, odpovědnější lidé (plně se nedaří získat do funkcí v jednotlivých výborech odpovědnější lidi)*), na **záporná** neurčitá vyjádření (*hrstka zbloudilých, horda příživníků, neodpovědní lidé ([...] abychom odvolávali neodpovědné lidi z míst, kam nepatří, nedávat nezodpovědným zodpovědné úkoly)*), *síly* (*Přes aktivizaci různých sil vystupujících proti uvolňování máme k pesimismu daleko.*), *slabá místa*) a na neurčitá vyjádření týkající se **politického vedení** (*představitelé, vedoucí představitelé, moudří* (*Proč nám moudří zakazují namísto toho, aby nás učili [...]*), *vedoucí síla* (*V naší socialistické společnosti se vedoucí síla, komunistická strana, snaží*

tyto síly ovlivňovat a usměrňovat tak, abychom dosáhli maximálních výsledků.), řídicí činitelé společnosti, odpovědné orgány, řídicí články).

5.5.3 Kontakt s adresátem

K získání čtenáře a oživení textu za účelem kontaktu s adresátem (viz též kap. 5.5.1.4) byla využívána řada neutrálních syntaktických jazykových prostředků, např. střídání dlouhých souvětí a vět jednoduchých či jednočlenných, které působí závažněji či zvyšují napětí (např. *Tma. Něco na tom bude. A nemáme rádi diletantství. Chceme být moderní.*). Autor oslovoval čtenáře, kladl přímé či řečnické otázky, používal zvolací věty apod. Obecně lze říci, že tyto prostředky byly častěji používány v žánrech analytických a beletristických, po roce 1970 především v úvodnicích. J. Barták tyto prostředky nazývá subjektivizací. (Barták, 1988, s. 124) Využívání těchto prostředků také úzce souvisí s emocionalizací textu (viz kap. 5.5.2.4). Níže uvádíme několik příkladů.

Například ve fejetonu v MS 1/1959 byli čtenáři přímo oslovováni (*dobrý den, milí čtenáři*) a dotazováni (*Přemýšlíte, odkud že se známe?*) za účelem navázání kontaktu. Aktivizovat čtenáře má zvolání: *Do příkopu s nimi [s hordou příživníků], s hráze do rybníka, do propasti!* Podobně je tomu tak i ve fejetonu v MS 3/1961, kde autor opět oslovuje čtenáře (přání na konci fejetonu) a používá zvolací věty (*Copak svědomí! My je splníme!*).

Ve zprávě v MS 1/1959 také nalezneme otázku a zvolání (*Souvislost mezi těmito obrázky? Je nejužší!*). Podotkneme, že zpráva by měla být neutrální. Tato zpráva se týkala umístění amerických raket v Japonsku. Použití otázky a zvolání na začátku zprávy mělo přilákat čtenářovu pozornost.

Příkladem kontaktu s adresátem je také přání „*Aby vám nikdy nechyběl chleba.*“ (fejeton v MS 3/1961). Tato věta má zároveň ve čtenáři vyvolat emoce.

V MS 4/1962 nalezneme v jedné ze zpráv zvolání (*Posíláme osvobozené Goe svoje blahopřání!*), které má vyjadřovat souhlasné stanovisko redakce a získat i sympatie čtenáře.

Komentář v MS 5/1963 je nadepsán titulkem ve formě otázky *Jsme problém?* Autor se věnuje postavení mládeže ve společnosti a již touto otázkou dává najevo, že se považuje za součást mladé generace a že za ni hovoří.

V komentáři v MS 6/1964 je již titulek zvoláním (*Normálně!*), autor pak v textu používá věty tázací (*Co se stalo?*). Otázky využívá i komentář v MS 7/1965.

V úvodníku v MS 19/1977 se setkáme s přáním a zároveň i zvoláním (*Jen si představte, kdyby každý z naší rodiny čtenářů MS něco vymyslel a udělal – bylo by to kolem miliónu neobvykle obyčejných činů!!!*). Toto zvolání má čtenáře nadchnout k činům.

V MS 20/1978 se ve zprávě o svazácích, kteří si sami zvelebili své pracovní prostředí, také objevuje otázka: *Neuvažovali jste o tom někdy i u vás? Má za úkol přimět čtenáře k zamyšlení nad tím, zda by také něco podobného neměl udělat.*

V úvodníku v MS 22/1980 je použito zvolání (*[...] naše zem, naše vlast je úplně nejlepší na světě!*), které má nadchnout čtenáře, vyvolat v něm pocit hrdosti.

V úvodníku v MS 23/1981 se autor ptá čtenáře: *Někdy si myslíme, že musíme mít zrovna teď, co zrovna chceme. Ale – musíme opravdu? A právě my? Nechceme vlastně výhody před ostatními [...]?* Vzhledem k tomu, že autor používá 1. os. plurálu, dává najevo, že se netáže jen čtenáře, ale i sebe, což ve čtenáři může vyvolat důvěru. Nemusí si tyto otázky vyložit jako pouhé moralizování.

V úvodníku v MS 24/1982 je čtenář oslovován jako jednatel (*Milý čtenáři Mladého světa [...] Tebe zdravím, k Tobě mluvím!*) a je mu pokládána celá řada otázek, které jsou jako v předchozím příkladu ve formě 1. os. plurálu, ale autor klade i řečnické otázky (*Jak nesmírné množství tvořivých sil přírody i lidí v sobě obsahuje jediný krajíc chleba?*).

V úvodníku MS 29/1987 chápeme jako prostředek subjektivizace (kromě otázek) větu: *Nebudeme-li dobře okopávat svá pole a své líné bližní, úroda pro všechny bude slabá!* Tato věta napodobuje rčení a opět má především získávací funkci.

S oslovením čtenáře se setkáme v úvodníku v MS 30/1988 (*Ahoj čtenáři, zdravíme Tě v novém roce! nebo Víš, já si myslím, že to je úplný základ všeho, ta poctivá práce.*), následně je čtenář dotazován: *Ale až se bude projednávat ve Tvé svazácké organizaci (třeba na výběrový zájezd), nezapomeneš na to slovíčko [glasnost]? Řekneš otevřeně, že Yvetka neudělala nikdy nic pro druhé, na SSM kašlala, a že tedy o ní nemůžete poctivě napsat, že je dobrá svazačka jako třeba Mařka, která už tři roky dává tolik volného času pionýrům? Aha!* V tomto úryvku nalezneme také prvky emocionalizace (viz kap. 5.5.2.4).

5.5.4 Politická hesla

Nedílnou součástí jazyka propagandy byla též politická hesla. Jejich používání souvisí s kapitolou 5.5.5. a 5.6. Obecně lze říci, že pro politická hesla je typický optimismus a jejich časté opakování (viz též kap. 5.5.5.6 a 5.6.8). V námi zkoumaném materiálu používání politických hesel nebylo – vzhledem k tomu, že se jednalo o časopis pro mládež – až tak časté, níže uvádíme několik příkladů.

Poměrně známé je heslo „*Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak*“, které má demonstrovat spojenectví se SSSR (viz kap. 5.5.5.4).

V MS 3/1961 se ve fejetonu můžeme setkat s heslem: „*svěží krok, který má každý náš rok, krok socialismu, krok ke komunismu.*“ V komentáři k sovětské sedmiletce si můžeme přečíst *heslo sovětské sedmiletky „Dohnat a předejhnat“*. Zde najdeme souvislost s hospodářským zápasem mezi Východem a Západem (viz např. kap. 5.5.5.3).

V MS 4/1962 najdeme v úvodníku o novoročním projevu prezidenta a hospodářském rozvoji země heslo: „*S širokým rozmachem budovat naši zemi a nezapomínat přitom na člověka.*“ Zpráva o složení svazáckého slibu studentkami střední zdravotnické školy začíná heslem „*Se svazáckým průkazem do roku 1962.*“ Tato zpráva nabádá, aby se mladí lidé zapojili do SSM.

V citaci z publikace *Gustáv Husák mládeži* (MS 25/1983) nalezneme heslo v následující větě: *Je třeba u mladé generace – a nejenom u mladé generace – v každodenním životě klást důraz na to, jak socialisticky myslet, socialisticky žít a pracovat, zbavovat se přežitků, které všelijakým způsobem doznívají.* Především si všimněme výrazů *socialisticky myslet, socialisticky žít a pracovat*. To jsou výrazy, u kterých si běžný čtenář mohl klást otázku, co vlastně znamenají, jak to vypadá, když například někdo socialisticky žije. Vysvětlení těchto pojmů však v textu chybí.

5.5.5 Jazykové prostředky a jejich mytické využití

V následující kapitole se budeme zabývat mytickým využitím jazykových prostředků, přičemž budeme vycházet z kapitoly 4.3. Jedná se v podstatě o propojení tematického složení s jazykovými prostředky a s jejich podílem na tvorbě mýtů propagandy. Na vybraných příkladech z našeho materiálu se pokusíme ukázat, jak si jazyk propagandy vytvářel pomocí jazykových prostředků vlastní mýty a symboly, které pak byly využívány k ovlivnění příjemce. Problematikou zpracování informací za účelem ovlivnění příjemce se budeme zabývat v kapitole 5.6. Uvědomujeme si, že se některé poznatky mohou opakovat, ale přesto považujeme za důležité zabývat se jazykem propagandy s různých úhlů pohledu, neboť je to nutné k pochopení celého systému propagandy, resp. totalitního jazyka.

5.5.5.1 Ráj a motivy s ním související

Do mýtu ráje řadíme (spolu s Vl. Macrou, viz kap. 4.3) motiv mládí, motiv práce, plánu, motiv cesty a vize šťastné budoucnosti. Můžeme říci, že tento mýtus převažoval v námi zkoumaném materiálu především v prvních letech vydávání časopisu.

Mýtus ráje se v MS 1/1959 opakuje prostřednictvím motivu mládí. Mládež má předpoklady k budování komunistické společnosti (*Sjezd ČSM ukázal, že naše mládež má všechny předpoklady k vybudování komunistické společnosti., velký podíl na výstavbě sovětského průmyslu mají mládežnické brigády*). Motiv mládí se pak objevuje i ve fejetonu, kde se k němu přidává též motiv cesty kupředu, ke šťastné budoucnosti, přičemž nic negativního se nepřipouští.

Mýtus ráje je silný v úvodní reportáži v MS 2/1960, která je vzorovou ukázkou propagandy. Mýtus ráje se tu zobrazuje jako vize šťastné budoucnosti (stodoly budou ocelové), ale zároveň oproti minulosti již místní obyvatelé v ráji žijí (*A ty istebanské Kovohutě, [...] jsou také jako z pohádky*) a nemusí už odjíždět za prací do ciziny a do *amerických otrokáren*. S mýtem ráje souvisí i motiv mládí, mládež pracuje, nechodí do hospody, děti se dobře učí. V podstatě zde nacházíme i motiv budování, protože kraj se mění v průmyslový, staví se továrny a hutě. Pozorný čtenář odhalí i narážku na kolektivizaci zemědělství (*uzoučké nudličky polí se slily v jedno*), která je hodnocena kladně.

V MS 3/1961 se mýtus ráje objevuje ve fejetonu, kde je patrný především v části o pětiletce, autor zde píše o šťastné budoucnosti a budování, na kterém se všichni podílí (*Ale ať je to jak chce, plán je plán a na to jsme my (všichni!) – kabrňáci.*).

V komentáři k sovětské sedmiletce nalezneme především motiv plánu, který je také spjat s mýtem ráje. Lidé se mají dobře a budou se mít ještě lépe, podílejí se na plnění sedmiletky s nadšením (*Není pochyby, že heslo sovětské sedmiletky „Dohnat a předejnat“ průmyslově nejvyspělejší zem na světě je pro sovětské lidi strhující úkol.*). Stejně jako v komentáři i v rubrice *Kalendář* se čtenář setká s motivem plánu. Sovětský svaz i ČSSR schválili své hospodářské plány a zvyšují průmyslovou výrobu (viz zpráva: *Vláda ČSSR projednala a schválila na své schůzi plán rozvoje národního hospodářství na rok 1961. Plán počítá se zvýšením průmyslové výroby o 9,3 % proti roku 1960.*).

V rubrice zpráv v MS 4/1962 je opět přítomen motiv mládí, což dokládají zprávy o vynálezech, které zkonstruovali mladí zaměstnanci či studenti (*Zařízení pro výzkum radiových vln zkonstruovali chlapeci a děvčata z poděbradského pracoviště [...]*), ale také zpráva o složení svazáckého slibu studentkami střední zdravotní školy či zpráva o nejlepší mládežnické pracovníci (*Olga Navarová přišla před půl rokem na stavbu kralupského závodu na výrobu kaučuku. Již dvakrát byla vyhodnocena jako nejlepší mládežnická pracovnice.*).

Mýtus ráje nalézáme rovněž v komentáři v MS 5/1963. Mládež není zatížena minulostí, ale váží si toho, co předchozí generace vybuodovala a vybojovala, chce se na tom také podílet a plnit si své plány (*Jsme všude s vámi, na všech pracovištích, bez nás se žádná práce neobejde zrovna tak, jako bez vás.*).

V MS 6/1964 je celkově mýtus ráje slabší, jeho náznaky nalezneme v komentáři, ve kterém se apeluje na poctivou a svědomitou práci, což můžeme doložit např. ukázkou: *líp se budeme mít tehdy, když budeme víc a kvalitněji vyrábět. Nebo: Dělat se musí, ani za komunismu nebude život bez práce [...]*.

Mýtus ráje slábne i v následujícím ročníku (MS 7/1965), kde se s ním setkáme v rubrice *Vteřiny týdne*, a to ve zprávách týkajících stavu hospodářství – výnos pěstování brambor je největší za poslední desetiletí a hutě a rudné doly splnily všechny plánované ukazatele. Což můžeme chápat tak, že v některých oblastech se již podařilo ráje dosáhnout.

Ve větší míře je mýtus ráje obsažen v záznamu proslovu Fr. Halase v MS 8/1966, což je dáno i tím, že tento proslov pochází z roku 1949. Setkáme se zde s motivem plánu, s výrazy jako *staveniště nového světa, příležitost pohnout světem, přestavba světa* aj. Dojem umocňuje jazyk autora, ze kterého je patrné, že je především básníkem.

Mýtus ráje se znovu objevuje až v MS 12/1970, a to v jedné ze zpráv v rubrice *Vteřiny týdne*, kde je čtenář informován o tom, že předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo návrhem *prováděcího národohospodářského plánu*. Máme tu tedy motiv plánu. Dále spatřujeme mýtus ráje v rozhovoru s náčelníkem HPS ČSLA o mládeži, ve kterém říká, že „*v mládeži je opravdu budoucnost společnosti.*“ Motiv mládí byl také součástí mýtu ráje, neboť mládež nebyla zatížena minulostí.

V MS 13/1971 mýtus ráje posílil, nalezneme ho hned na několika místech. Nejprve v úvodníku, který se zabývá novou pětiletkou ve vztahu k mládeži. Mýtus ráje se silně projevuje například v této ukázce: *Existuje i cesta k zítřku, na níž jsme se vydali a po níž přes veškeré složitosti jdeme. Rok, který nás čeká, bude prvním rokem nové pětiletky. Náš časopis patří mládeži. Nam, kteří už máme vybudovanou mládežnickou organizaci. Jsme mladí. [...] Ziskávejme pro svou věc každého poctivého člověka [...]*. Na této ukázce můžeme vidět, jak se dají využít jazykové prostředky (obrazná vyjádření, imperativ apod., viz kap. 5.5) k tomu, aby byl čtenář nadchnut a přesvědčen o tom, že nová pětiletka konečně promění zemi v ráj. Tento dojem ještě podpoří záznam projevu G. Husáka, který apeluje na mládež těmito slovy: *Očekáváme od naší mládeže, že svůj elán, energii a nadšení dá do služeb velké věci rozvoje socialistické společnosti, že bude [...] aktivním spolubudovatelem naší vlasti*. A kdyby ještě někdo pochyboval o tom, že vize šťastné

budoucnosti je nereálná, přesvědčí ho tato zpráva: *V bavlnářském závodě Perla [...] pracují převážně mladí lidé do pětadvaceti let [...]. Již v první polovině prosince splnili v tomto závodě své výrobní úkoly pro zahraničí i tuzemsko. Místo oslavování se dohodli, že do konce roku dodají našemu trhu další módní zboží v hodnotě čtyř miliónů Kčs.* Zpráva působí nadšeně a má dokázat, že když se budou všichni snažit, všechno bude skvělé. Připomeňme, že častý výskyt motivu mládeže souvisí i s tím, že MS byl určen mládeži, s čímž souvisel také samotný název časopisu (viz kap. 5.1).

V MS 14/1972 byla celá třetí strana tematicky věnována lednu, mj. zde čtenář mohl najít i souhrn událostí, jež se staly v lednu v předchozích letech. S mýtem ráje jednoznačně souvisely zprávy, které se týkaly mládeže, např. zpráva o prvních mládežnických stavbách, o první svazácké brigádě, zpráva o první dvouletce, kterou *pomáhají uskutečnit i mladí*. Jsou to zprávy, které mají ve čtenáři vzbudit budovatelské nadšení.

S motivem mládí se setkáme v menší míře ve zprávách v MS 15/1973, kde si například můžeme přečíst zprávu o krajském veletrhu, který je *přehlídkou umu a dovedností mladých dělníků a techniků*. Mladí jsou opět ti, kdo se zásadně podílí na budování ráje.

Mýtus ráje v souvislosti s motivem mládí se nám objevuje také ve zprávě v MS 19/1977, kde se nadšeně píše o největší mládežnické stavbě, za kterou nejlepší kolektiv a jednotlivci získali diplomy. Aby se však stavba stihla dokončit včas, bude se na ní muset podílet ještě víc pomocníků. Znovu se tedy setkáváme s tím, že mládež se účastní budování státu. Z dnešního pohledu je nepředstavitelné, aby mládež sama něco stavěla, tehdy to však bylo prezentováno jako normální věc.

V úryvku z programového prohlášení vlády se mj. dočteme: *Nejbližší budoucnost této země a jejího lidu, narýsovaná XV. sjezdem naší komunistické strany, představuje smělý projekt stavby, jež je organickou součástí historické ofenzívy socialismu. V současném světě, zmítaném stále ostřejšími sociálními rozpory, nový společenský řád tak znovu dokumentuje své přednosti a potvrzuje, že je opravdovým mládím a nadějí tohoto světa. [...] Navazuje [program] na výsledky minulých let, které nepochybně patří k nejúspěšnějším v celé dosavadní historii budování socialismu v naší zemi. [...] na tom, jak dnes pracujeme, závisí zítřejší úroveň a bohatství našeho života [...].* Mýtus ráje je zde jasně patrný, nalezneme zde motiv mládí, budování a konec úryvku připomíná, že šťastná budoucnost závisí na práci celé společnosti.

5.5.5.2 Pokrok a prosperita a výrazy s nimi související

Po roce 1970 slábne mýtus ráje a začíná být nahrazován snahou vyvolat iluzi, že stát prosperuje a vzkvétá. Nejvíce se s tímto jevem setkáme v úryvcích z projevů politiků, které se na úvodních stránkách objevovaly pravidelně a přebíraly největší díl propagandy v MS. Vyvolávání této iluze napomáhala především ustálená spojení a obrazná vyjádření (viz kap. 5.5.2.2 a 5.5.2.3), ale i neutrální jazykové prostředky. Abychom ukázali tento jev v širším kontextu, uvedeme zde několik příkladů. Podotýkáme, že z hlediska metod ovlivňujících příjemce se s tímto jevem ještě setkáme v kapitole 5.6.

V MS 15/1973 v úryvku ze zprávy předsednictva ÚV KSČ můžeme ukázat, jak vypadala iluze pokroku, na následující větě: *Konkrétní výsledky si pracující ověřují na růstu životní úrovně a na posílení sociálních jistot, což upevňuje důvěru v politiku strany a je zdrojem rostoucí politické i pracovní aktivity obyvatelstva.* Ve zprávě se hovoří o úspěšném plnění třetí pětiletky. Všimněme si ale, že se zde hovoří pouze o pracujících, což vlastně znamená, že kdo nepracuje, ten se dobře nemá. A pokud bychom šli ještě hlouběji a aplikovali princip jaderné redukce, o kterém hovoří P. Fidelius (viz kap. 3.), tak bychom si mohli za výraz *pracující*, dosadit výraz *strana* a celá věta by získala úplně jiný význam, který by byl mnohem pravdivější.

Úryvek z projevu G. Husáka o rozvoji socialistické společnosti a úkolech na příští rok (MS 16/1974) pokračuje v této linii, což můžeme doložit například prvním úkolem, který zní: *Především důsledně prohlubovat a upevňovat dosažený pozitivní vývoj.*

Iluzi prosperity vyvolává v MS 17/1975 hlavně zpráva o výsledcích těžby v Dolu A. Zápotockého, kde se píše, že mládežnické kolektivy dosáhly za rok 1974 *pozoruhodných výsledků.* Technický pokrok pak vyzdvihuje medailon o taviči ocele, který mj. říká: *[...] nikdy se nedosáhlo tak kvalitní ocele, jaké dosahujeme my. [...] kvalita je prvním požadavkem [...].*

V MS 18/1976 mají čtenáře o blahobytu státu přesvědčit zprávy o splnění bytové výstavby v Praze a zpráva o tom, že G. Husák přijal zástupce kolektivů pracujících *u příležitosti předčasného splnění základních úkolů pátého pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství.* V úvodníku si čtenář může přečíst, že socialistická společnost *„Zajistila lidem např. právo na práci, bezplatnou lékařskou péči, bezplatné školství.“* Navíc ve Francii prý na (blíže neurčených) setkáních tvrdili, že to je *pro ně sen.* Iluzi o skvělém životě ještě dotváří úryvek z dopisu ÚV KSČ, kde se mj. tvrdí: *Je nespornou skutečností, že naše socialistická společnost od XIV. sjezdu dosáhla pod vedením*

Komunistické strany Československa nebyvalého všestranného rozvoje [...]. Čtenář je tak neustále přesvědčován o tom, že současný režim vytváří dobré podmínky pro život.

V MS 20/1978 můžeme pozorovat snahu zakrýt blížící se výročí srpna 1968, proto se zde připomíná *30. výročí Únorového vítězství*. Úryvek z proslovu G. Husáka pak opět čtenáře přesvědčuje o pozitivním vývoji hospodářství: *Zpráva předsednictva i podkladové materiály [...] přesvědčivě dokazují, že naše ekonomika se rozvíjí progresivně a dynamicky a že životní úroveň lidu se udržuje a rozvíjí. [...] průmysl dosáhne letos tempa 5,7 procenta, což je více, než bylo plánováno*. Je typické, že čtenáři nebyly předkládány žádné negativní zprávy.

MS 25/1983 se věnuje z velké části mládeži, její výchově, podmínkám pro život atd. Nejprve se tomuto tématu věnuje úvodník, kde si mj. můžeme přečíst: *Každý dnes má možnosti ke svému všestrannému rozvoji [...] každý má zajištěnou práci, lékařskou péči, řadu možností vzdělávat se [...]*. Třetí strana je výjimečně celá věnována citacím z publikace *Gustáv Husák mládeži*. Mj. se zde píše: *Naše strana a socialistický stát soustavně vytvářejí podmínky pro harmonický vývoj mladých lidí. [...] Socialistické zřízení, které samo ztělesňuje mládí současné epochy, věnuje každodenní péči mladé generaci. [...]* [Mladí] *Plní odpovědný, čestný úkol obrany socialistické vlasti a ochrany veřejného pořádku*. Z těchto úryvků je patrné, že účelem bylo přesvědčit především mladé lidi o tom, že žijí ve státě, který se o ně výborně stará, a že jsou pro něj důležití. Zkrátka, že lépe než v tomto státě by se nikde jinde neměli.

Iluze pokroku a především apel, aby se každý podílel na dalším rozvoji socialistické společnosti, nalezneme v úryvku z projevu L. Štrougala (MS 27/1985), ve kterém mj. říká: *Nová doba si žádá i nových činů. Vždyť etapa rozvinutého socialismu přímo vyžaduje, abychom hledali další zdroje společenského pokroku, dynamického rozvoje hospodářství a kulturního a uměleckého rozkvětu, která učiní náš život ještě radostnějším. Náš boj o lepší svět ještě neskončil. Naše úsilí stále není završeno. Zdolání ještě významnějších met stojí stále ještě před námi*. Všimněme si specifických formulací jako *další zdroje, ještě radostnější život, ještě významnější mety* (viz kap. 5.5.2.2). Tzn. že čtenář je přesvědčován, že již žije radostný život atd., ale když se bude snažit, bude se mít ještě lépe. S tímto motivem se setkáváme poměrně často, neboť opakování bylo jedním z prostředků ovlivnění příjemce (viz kap. 5.6.8).

V MS 28/1986 je úryvek ze zprávy předsednictva ÚV KSČ o stavu prací na 8. pětiletém plánu a plánu na rok 1986 typickou ukázkou využití ustálených spojení

k vyvolání iluze pokroku a prosperity. Pro ukázkou uvedme pouze některé obraty, např. *stále lépe uspokojovat oprávněné potřeby a zájmy našich občanů, dále posilovat jejich sociální jistoty a zajistit celkový rozvoj naší země, aktivizace všech komunistů je s to pozitivně ovlivnit další společenský vývoj.*

5.5.5.3 Boj mezi Východem a Západem a výrazy s ním související

Do této kapitoly spadá motiv boje a zápasu, projevuje se nepřátelství vůči Západu, který je zobrazován jako agresor, naopak Sovětský svaz a východní země jsou líčeni jako obránci míru. Mýtus boje se dotýká také hospodářského zápasu. S touto kapitolou souvisí využívání specifických jazykových prostředků (viz kap. 5.5.2.1.2.1, kap. 5.5.2.2 a 5.5.2.3).

V MS 1/1959 nalezneme mýtus boje ve zprávě o umístění amerických řízených střel v Japonsku. Není zde uveden důvod umístění a souvislosti, ale Amerika je zobrazována jako agresor. Účelem této zprávy je vyvolat strach, což dokládá ukáзка: *Americké řízené střely typu Nike Hercules, které mohou být vybaveny i hlavicemi s atomovou náloží, byly umístěny i na japonských ostrovech Rju-kju. Japonské mírové hnutí protestuje [...].*

Mýtus bitvy převládá v rubrice *Kalendář* (MS 2/1960). Sovětský svaz je zobrazován jako tvůrce míru a blahobytu, což dokazuje např. zpráva o předčasném splnění sedmiletky a tato krátká zpráva: *Skupština FLRJ schválila provolání Nejvyššího sovětu SSSR k parlamentům všech zemí o odzbrojení.* S mýtem bitvy pracuje i úvodník. *Země tábora míru* nutí Západ k jednání a oslabují studenou válku, jednájí o odzbrojení, protože co všechno by se místo zbrojení mohlo udělat, třeba *zavlažit pouště*. Ale když si zasadíme úvodník do kontextu a uvědomíme si, že již za necelé dva roky vyrostle berlínská zeď, působí text až absurdně.

Ve fejetonu v MS 3/1961 všichni bojují za lepší budoucnost a za mír (všichni si přejí mír), ale nejvíce bojují ti nejlepší, tzn. čelní představitelé KSČ (*Ten začínající, rok 40. výročí Komunistické strany Československa, bude slavnější právě o tu sílu čtyřiceti let bojů a práce nejlepších z nás. A o sílu našeho společného přání, aby byl mír.*).

Motiv boje mezi sovětským blokem a Západem v sobě při hlubším rozboru skrývá zpráva o československém vynálezu a jeho úspěších, což dokazuje toto souvětí: *Ale uvážíme-li, že nadzvuková letadla a meziplanetární rakety potřebují zvláštní ochranné nátěry, [...] dostáváme se na okraj vědecké romantiky.* Jde tu o souboj v technickém pokroku.

Motiv zápasu či soutěže (tentokrát hospodářské) mezi Západem a Východem je též součástí komentáře k sovětské sedmiletce, což dokládají spojení *mírový zápas a mírová*

soutěž. Připomeňme si, že i „reálie vysloveně válečného kontextu se ve spojení se socialistickým světem stávaly reáliemi mírovými“ (Macura, 2008, s. 37), což dokazují rovněž výše uvedené příklady.

Mýtus bitvy je také stěžejním motivem ve fejetonu v MS 4/1962, jehož hlavním tématem je tma a světlo, tma jako symbol války a světlo jako symbol míru. Sovětský svaz přináší světlo a tím pádem i mír, neboť elektrifikace se v Sovětském svazu stala jedním ze symbolů komunismu. Naopak Spojené státy americké a jejich strategické letectvo nemají *smysl pro ozářený svět a hrozí novou tmou*, tedy novou válkou.

V souvislosti s mýtem boje zaujme také zpráva o diktátorském režimu v jižním Vietnamu, která opět naráží na boj se Západem, resp. se Spojenými státy americkými, které tento režim podporovaly. O režimu je referováno jednostranně, zaujatě a nedostatečně. Podobným způsobem je zpracována tato zpráva: *28.12. bylo v Léopoldvillu zahájeno zasedání konžského parlamentu. Na zasedání přijelo rovněž šest katanžských poslanců, aby prosazovalo požadavky samozvance Tshombeho*. Zdánlivě běžná zpráva, ale zarazí nás použití slova *samozvanec*, které vyznívá negativně. Uvědomíme-li si však, že provincii Katango podporovaly Spojené státy americké, aby zabránily proniknutí komunismu do Konga, pochopíme i použití tohoto pejorativního slova. Opět jde o boj mezi Východem a Západem.

V MS 5/1963 v rubrice *Vteřiny týdne* stejně jako ve zprávách převládá zobrazení Sovětského svazu jako „mírotvorce“ a Západu jako agresora. Ve zprávách o Sovětském svazu se setkáme např. s výrazy *mírumilovná politika sovětské vlády*, ve zprávách týkajících se západních států se naopak dočteme o rozporech USA a Velké Británie, připomene se nám *nesmyslné americké bombardování* za druhé světové války a *invaze* na Kubu. Jedna ze zpráv nás informuje, že *imperialistické síly* bránily přijetí *usnesení upevňujících mír* na zasedání OSN. Nakonec je čtenář seznámen s prohlášením N. S. Chruščova, ve kterém zdůrazňuje, že politika západoněmecké vlády zvyšuje mezinárodní napětí. Je patrné, že v rubrice převládají zprávy, které Západ očerňují.

V MS 7/1965 je pod zprávou o novoroční návštěvě pionýrů u prezidenta A. Novotného uvedena citace z jeho novoročního projevu, který začíná větou: *Naše Komunistická strana Československa bojovala po celou dobu své činnosti za nový, lepší život pracujících, bojovala za svobodu našich národů, za silnou republiku*. Mýtus bitvy je z těchto slov patrný především prostřednictvím obrazných vyjádření. Je typické, že je v této souvislosti vyzdvihována pouze komunistická strana a ostatní odbojové skupiny za druhé světové války jsou přehlíženy.

Silný mýtus bitvy je obsažen v záznamu proslovu Fr. Halase v MS 8/1966, kde se opakují výrazy jako *zápas, boj, bojiště (zápas mladých lidí o přítomnost a budoucnost světa, vaším posláním je bojovat, tento zápas je cestou k radosti aj.)*. Připomeňme, že tento projev byl pronesen již v roce 1949, tedy relativně krátce po skončení druhé světové války a také po převratu v Únoru 1948. Proslov byl v MS uveden v souvislosti s 20. výročím vzniku Svazu čs. mládeže, který se v roce 1949 přeměnil v Československý svaz mládeže. Měl za úkol ukázat, že cíle nové svazácké generace jsou stále stejné.

V rubrice *Vteřiny týdne* v MS 9/1967 se několik zpráv věnuje válce ve Vietnamu a Spojené státy americké jsou zobrazovány jako agresor. Píše se zde, že Američané začali po skončení novoročního příměří bombardovat jako první, a to dokonce i demilitarizovanou oblast. V další zprávě je zmínka o Mezinárodním tribunálu pro válečné zločiny Američanů a nakonec je v rubrice zpráva, která informuje o tom, že francouzský prezident de Gaulle odsoudil americkou agresi ve Vietnamu. Z těchto zpráv vyplývá patrné zaujetí vůči Americe, jež souvisí s bojem mezi Východem a Západem.

V tomto duchu pokračují také *Vteřiny týdne* v MS 10/1968, ve kterých se ve zprávě o sedmém jaderném výbuchu v Číně dočteme také to, kolik lidí zemřelo v roce 1967 na následky atomového výbuchu v Hirošimě na konci druhé světové války. Čtenáři se tak připomene útok Američanů, ovšem bez souvislostí. Neobjektivnost je patrná i ve zprávě: *Prezident Ho-či-Min řekl na slavnostním shromáždění v Hanoji, že nadcházející rok by měl být rokem vítězství vietnamského lidu*. Vidíme, že komunistický režim v Československu stranil severnímu Vietnamu, který byl podporován také Sovětským svazem.

Ve *Svazáckých zprávách* v MS 13/1971 se znovu setkáme s tématem války ve Vietnamu. Tentokrát ve zprávě, která referuje o besedě dětí s vietnamskými studenty, kteří: *Vyprávěli o těžkém a dlouholetém boji vietnamského lidu za svobodu, dříve proti francouzským, nyní proti americkým agresorům. [...] I dnes, v sedmdesátých letech XX. století, musí lidé umírat a bojovat za svobodu*. Z této ukázky je zřejmé zaujetí vůči Západu, což dokládá výraz *agresor*, navíc je celý problém značně zjednodušen.

Záznam projevu G. Husáka v MS 17/1975 čtenáře vrací o několik let zpět, neboť jeho proslov působí na čtenáře agresivně, hlavním tématem je boj, přičemž se odvolává na marxisticko-leninskou ideologii: *Lenin tento úkol [formování socialistického člověka] považoval za základní úkol dlouhodobé a velkoryse koncipované kulturní revoluce, v níž se třídní zápas o nové, socialistické vztahy, o rozvoj ekonomiky a všech oblastí společnosti organicky a nerozlučně spojuje s bojem za světový názor, za vědeckou ideologii dělnické třídy – marxismus-leninismus*. Navíc zde proti sobě staví socialismus jako nejlepší systém

a kapitalismus jako systém nejhorší. To bylo pro jazyk propagandy také typické. Připomeňme si princip velké sekyry, o které hovoří P. Fidelius (viz kap. 3.).

V MS 18/1976 si můžeme přečíst zprávu o proběhnuvším Mítinku protiimperialistické solidarity, která má demonstrovat, že socialistické země usilují o mír (narozdíl od imperialistů), což se podařilo např. ve Vietnamu: *Ve svém projevu [jeden z řečníků] zdůraznil, že rok 1975 byl úspěšný, připomenul vítězství ve Vietnamu, konferenci v Helsinkách a snahu pokrokových sil o upevnění míru na celém světě.*

V MS 20/1978 je mýtus bitvy podstatně silnější, což zřejmě souviselo s blížícím se 10. výročím srpna 1968 a se snahou obrátit pozornost na jiné problémy. Se zobrazením Západu a hlavně USA jako agresora se setkáme ve zprávě o přijetí rezoluce OSN o vytvoření zvláštního výboru pro zvýšení účinnosti zásady o nepoužití síly v mezinárodních vztazích, kterou nepřijaly pouze čtyři státy, a to USA, Británie, Čína a Albánie. Ve zprávě o zasedání Mezinárodního svazu studentstva, který zaslal protestní dopis prezidentu Carterovi *proti vývoji a výrobě neutronové bomby*, jsou čtenáři stručně seznámeni i s obsahem projevů jednotlivých delegátů, např. *delegát Latinské Ameriky viděl zbraň z pozice ohroženého agresí USA*, byla připomenuta Hirošima a Nagasaki. Zpráva končila větou: *Nutnost okamžité a rozhodné reakce na americké plány s neutronovou bombou po vystoupení studentů z celého světa na MSS byla rázem podložena zkušenostmi a fakty.* Čtenáře pak utvrdí v tom, kdo je skutečným agresorem, ještě zpráva o Čs. výboru solidarity s národy Afriky a Asie, kde se dočte, že: *Boj afrických národů za nezávislost, proti neokolonialismu, proti imperialismu a rasismu si získal sympatie celého pokrokového světa.*

V MS 21/1979 narážíme ve čtyřech zprávách na problematiku branné výchovy. Tři z nich spadají do rubriky *Svazáckých zpráv*, které referují o branných závodech, jednou z disciplín byl například i hod granátem. Branná výchova udržovala v povědomí lidí hrozbu války a v podstatě vyvolávala atmosféru strachu. Čtvrtá zpráva seznamuje čtenáře s cíli Svazarmu: *Výchova mládeže a ostatních občanů v uvědomělé budovatele a obránce vlasti, zkvalitňování přípravy branců, [...] organizování přitažlivých branných a sportovních her pro mládež, které by vzbudily trvalý zájem především chlapců o brannou výchovu.* Mládež má být vychovávána v obránce vlasti, stále je tu tedy hrozba války, a to i přesto, že je čtenář neustále utvrzován, že žije v prosperujícím státě.

V MS 22/1980 se vrací ve větší míře zobrazení Sovětského svazu jako tvůrce míru, což dokládá hned několik zpráv v rubrice *Vteřiny týdne*, např. zpráva o zasedání ÚV KSČ,

kteří schválilo usnesení k *mírové iniciativě Sovětského svazu* nebo zpráva o zasedání výboru ministrů zahraničních věcí států Varšavské smlouvy, kteří mj. *podpořili nové sovětské mírové návrhy a odsoudili snahy velení NATO o rozpoutání dalšího kola horečného zbrojení*. Oproti tomu západní státy jsou popisovány jako agresor, což dokládá zpráva o tom, že Rada NATO schválila *přes široké protesty pokrokové evropské a světové veřejnosti program výroby a rozmístění nových amerických raket středního doletu na území některých západoevropských států*. Dojem, že Spojené státy jsou největším zlem, ještě podpoří tato zpráva: *Americká společnost pro spolupráci s OSN vydala prohlášení, ve kterém kritizuje politiku vlády USA v otázce lidských práv. Spojené státy nepodepsaly 30 z dosavadních 40 mezinárodních dohod v oblasti občanských práv*. Atmosféru strachu pak plně dotvoří úvodník, ve kterém na závěr autor vyslovuje přání, *aby celý náš socialistický svět byl silným společenstvím, které dokáže včas zastavit nebezpečí amerických raket namířených za naši západní hranici proti nám. Abychom i další nové roky oslavovali v míru*.

V MS 26/1984 si můžeme přečíst tuto zprávu: *V řadě míst západní Evropy pokračovaly akce odporu pokrokových a mírových sil proti zahajované instalaci nových amerických raket středního doletu na území Velké Británie, Itálie, Německé spolkové republiky a dalších západoevropských států*. Amerika je zde opět zobrazena jako agresor, proti němuž se postavily *pokrokové a mírové síly*, což je dost neurčité vyjádření, ale čtenář si může odvodit, že to zřejmě byli komunisté. Zároveň vidíme, že toto vyvolávání strachu a jednostranné podávání informací bylo nedílnou součástí totalitního jazyka po celou dobu trvání komunistického režimu, měnily se pouze souvislosti.

V MS 28/1986 se opět objevuje zpráva o oslavách Měsíce československo-sovětského přátelství. Tentokrát nás zaujalo heslo *Se sovětským svazem za mír, za další rozvoj naší socialistické vlasti*. Vl. Macura (viz kap. 4.3) při popisu mýtu bitvy uvádí také použití předložky *za se* 4. pádem v souvislosti se zápasem za mír, spojení *za další rozvoj* pak má symbolizovat dosažené úspěchy a zároveň cíle, kterých se musí dosáhnout.

Mýtus boje se objevuje i v úryvku *Ze stanoviska FS ČSSR k provolání Nejvyššího sovětu SSSR k parlamentům a národům světa v zájmu odvrácení jaderného nebezpečí* v MS 29/1987, kde se píše, že Amerika realizuje projekt militarizace kosmu a pokračuje v *provokativních jaderných zkouškách na amerických střelnicích*, naopak Sovětský svaz navrhl *mírové využití kosmického prostoru ku prospěchu všech*. Mýtus poslední bitvy tedy přetrvával i v době, kdy již probíhala mírová jednání mezi Amerikou a Sovětským svazem.

5.5.5.4 Přátelství se SSSR

Do tohoto okruhu mytického využití jazykových prostředků spadá zdůrazňování spojenectví a spolupráce se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi, dále vyzdvihování SSSR. Částečně tento okruh přebírá některé projevy mýtu bitvy, zde se však spíše jedná o zápas na poli vědy a techniky. Zajisté je tento okruh propojen i s mýtem ráje a prosazováním iluze pokroku a prosperity (viz kap. 5.5.5.1 a 5.5.5.2).

V rubrice *Vteřiny týdne* v MS 6/1964 se setkáme s vyzdvihováním Sovětského svazu, což dokládá zpráva o úspěchu sovětské kosmonautky, která byla americkým časopisem vybrána jako žena, která se nejvíce proslavila v roce 1963, a zpráva o nejlepších sovětských sportovcích, kde je navíc uvedeno, že dva jsou světovými rekordmany.

V MS 12/1970 si můžeme přečíst zprávu: *V souladu s programem spolupráce socialistických zemí v oblasti průzkumu a využití kosmického prostoru k mírovým účelům byla v SSSR vypuštěna umělá družice Země „Interkosmos 2“*. Tato zpráva má demonstrovat spojenectví socialistických zemí, jejich technickou vyspělost a zároveň jejich mírové snahy, což trochu souvisí s bojem mezi Východem a Západem, ale přednější je tu ukázka spojenectví, která měla zakrýt události okolo srpna 1968.

V tomtéž ročníku jsme narazili ještě na jeden jev, se kterým se setkáme opakovaně a který je poměrně známý. Ve zprávě, která rekapituluje postup sovětských vojsk na konci roku 1944, se zásadně píše, že sovětské jednotky *osvobodily* daná místa. Použití tohoto výrazu je zkreslující, ve čtenáři má vyvolat sympatie a zakrýt fakt, že na „osvobození“ se podílela také vojska západních zemí.

V MS 13/1971 se v rubrice *Vteřiny týdne* vyzdvihuje přátelství se SSSR, což dokazují zprávy, které informují o čs. delegaci, která odletěla do Moskvy a následuje zpráva, že do Čech přiletěla delegace ze Sovětského svazu. Zprávy v podobném duchu budou nadále téměř v každém ročníku. Delegace ze Sovětského svazu, ale též z jiných socialistických zemí a naopak čs. delegace cestující do různých zemí, se stanou v podstatě rutinou. Jejich účelem bylo především demonstrovat spojenectví a přátelské vztahy se Sovětským svazem.

V MS 14/1972 nás zaujal název výstavy, o které se zmiňuje zpráva v rubrice *Vteřiny týdne*. Jmenovala se *Kosmos míru – věda lidstvu*. Již tento název napovídá, že výstava musela být uspořádána tak, že zdůrazňovala mírové snahy země a technickou vyspělost. Částečně v sobě tento název obsahuje i mýtus bitvy, který se ale přenesl na pole vědy a techniky.

V MS 15/1973 je v rubrice *Vteřiny týdne* kladen velký důraz na přátelství se SSSR, tři zprávy se týkají 50. výročí založení SSSR, oslavy tohoto výročí byly uspořádány

v Národním divadle, v Milovicích se sešla Střední skupina sovětských vojsk na slavnostním shromáždění a čs. delegace odletěla na oslavy také do Moskvy. Z dnešního pohledu se může čtenáři zdát nesmyslné, že se u nás slavilo výročí vzniku Sovětského svazu, ale pro tehdejší režim to mělo zásadní význam.

V MS 16/1974 se kromě zpráv o delegacích projevuje „uctívání“ Sovětského svazu zprávami o kosmickém výzkumu. Máme na mysli zprávu o vypuštění umělé družice na oběžnou dráhu a zprávu o programu Interkosmos, na kterém se podílejí i čeští vědci. Nacházíme tu tedy další doklad toho, že zápas se Západem se přenesl na pole vědy a techniky, navíc jsou čtenáři neustále předkládány úspěchy Sovětského svazu v této oblasti.

V MS 18/1976 se opět objevuje krátká zpráva o vypuštění další sovětské umělé družice.

Ve zprávě v MS 19/1977 se dočteme o tom, že svazáci přeměnili zanedbaný hrob sovětského vojáka v památník, můžeme v tom pozorovat projev úcty k Sovětskému svazu, připomenutí toho, že nás na konci druhé světové války „osvobodila“ sovětská armáda. Přátelství a spojenectví se Sovětským svazem zdůrazňuje i úryvek z programového prohlášení vlády: *Naše síly i možnosti jsou násobeny skutečností, že se při výstavbě i obraně socialismu a jeho vymožeností opíráme a budeme nadále opírat o věrné přátele, o spojenectví a těsnou spolupráci se Sovětským svazem a ostatními zeměmi socialistického společenství.* Připomeňme, že se blížilo výročí srpna 1968 a takovéto projevy měly tuto událost zakrýt.

V MS 21/1979 je citován proslov L. Brežněva týkající se rozvoje světového mírového hnutí, L. Brežněv v něm hovoří o zemích socialistického bloku jako o hlavních průkopnicích mírové politiky a zdůrazňuje spojenectví socialistických zemí, o západních zemích se nezmiňuje, čtenář však postřehne negativní narážku: *Přes aktivizaci různých sil vystupujících proti uvolňování máme k pesimismu daleko. [...] Pak [po vybudování mezinárodní bezpečnosti] se otevřou nové obzory mírové spolupráce jak v Evropě, tak v celém světě a budeme moci nastolit trvalý mír. [...] musíme spojit své úsilí se všemi, kdo si přejí, aby se nad naší planetou klenulo mírové nebe a aby lidé žili šťastně. Všechny zkušenosti z existence světové socialistické soustavy přesvědčivě dokazují, že jednota mezi námi slouží národním zájmům každé socialistické země a podstatně pomáhá upevňovat mezinárodní pozice socialismu.* Povšimněme si výrazu *nastolit trvalý mír*, tato formulace zní až výhrušně, jsou zde spojovány dvě naprosto odlišné věci. Obrazné vyjádření *klene se mírové nebe* je působivé, ve čtenáři měl tento úryvek vyvolat úctu k Sovětskému svazu, L. Brežněv se stylizoval do podoby tvůrce míru.

V MS 22/1980 jsou na důkaz spolenectví se Sovětským svazem uvedeny dvě zprávy. První se týká Měsíce československo-sovětského přátelství, druhá informuje o podepsání protokolu o vzájemných dodávkách zboží mezi ČSSR a SSSR. Čtenář tak může získat dojem, že tyto dvě země jsou rovnocennými partnery, i když tomu tak nebylo.

V MS 23/1981 se především v rubrice *Vteřiny týdne* opět setkáme s vyzdvihováním Sovětského svazu, a to například ve zprávě o projevu L. Brežněva, který *přednesl významný návrh adresovaný USA, Číně a dalším zemím k odstranění nebezpečí války*. Na kvality SSSR upozorní ještě zpráva o návratu sovětských kosmonautů na Zemi. Přátelství se Sovětským svazem pak zdůrazní zpráva o slavnostním večeru k zakončení Měsíce československo-sovětského přátelství.

V MS 25/1983 jsou hlavním tématem zpráv oslavy 60. výročí vzniku SSSR. První zpráva o slavnostním shromáždění na počest tohoto výročí začíná známým heslem „*Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak*“. Následuje zpráva o české delegaci, která byla pozvána na oslavy do Moskvy, a zpráva o tom, že oslav se zúčastnilo 135 zahraničních delegací. Příjemce tedy nemůže pochybovat o pevném spolenectví socialistických zemí a o jejich silné podpoře ve vztahu k Sovětskému svazu.

MS 27/1985 je výrazně zaměřeno na zdůraznění přátelství se Sovětským svazem. Nejprve nás v této souvislosti zaujala zpráva: *Slavnostní shromáždění pracujících na počest 41. výročí uzavření Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a Sovětským svazem a k závěru Měsíce československo-sovětského přátelství uspořádaly ústřední výbory Národní fronty ČSSR a Svazu čs.-sovětského přátelství v pražském Smetanově divadle*. Ve *Svazáckých zprávách* pak jeden z dopisovatelů referoval o družební akci se sovětskými přáteli. Další zprávy se týkaly vyzdvihování SSSR, nejprve zpráva o stockholmské konferenci o odzbrojení zdůrazňuje, že na závěrečném zasedání promluvil vedoucí sovětské delegace, aby čtenář nezapomněl, že mír prosazuje především Sovětský svaz. Jeho technickou vyspělost měla demonstrovat zpráva o kosmickém výzkumu, která informovala o tom, že sovětské stanice budou zkoumat Halleyovu kometu a vyšlou se i výzkumné sondy na Venuši.

To, že nás se Sovětským svazem pojí nerozlučné pouto a že jsme mu zavázáni, bylo i jedním z témat v úryvku z projevu L. Štroukala ve stejném ročníku: *Stojíme na prahu 40. výročí vyvrcholení národně osvobozenického boje našeho lidu a osvobození Československa slavnou Sovětskou armádou. [...] Generace našich potomků vyrůstají v jistotách socialistického státu, spojeného nerozlučnými pouty bratrství a internacionalismu se Sovětským svazem [...]*. V tomto úryvku je vztah se Sovětským

svazem přirovnán k rodině, což je působivější a v kontextu se zprávami je mýtus přátelství se SSSR opravdu velice silný.

V MS 29/1987 se přátelství se SSSR dotýká zpráva o slavnostním večeru na závěr Měsíce československo-sovětského přátelství, která se opakuje již po několikáté. Další zpráva informuje o zasedání Mezivládní československo-sovětské komise pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci. Čtenáři se tak neustále připomínalo spojenectví se Sovětským svazem.

Přátelství se SSSR, respektive obdiv k Sovětskému svazu a vděčnost za „osvobození“ na konci druhé světové války znovu připomíná zpráva v MS 30/1988, která se zabývá tím, že svazácké organizace jednotlivých útvarů Svazku československých rudoarmějců zmapovali všechny hroby sovětských vojáků na místních hřbitovech a převzali je do *socialistické péče*. V čem se liší běžná péče od „socialistické“ se čtenář nedozví.

5.5.5.5 Domov

Se symbolem domova byla za prvé spojena proměna ideálu ženy jako matky či milenky v ženu spolubojovnici a soudružku. Proto jsou ženy v reportáži (MS 2/1960) zobrazovány jako soudružky, které po večerech *čtou Šolochova* a pracují v továrnách (vyrobí každé dvě minuty televizor). Tento motiv se pak objevuje i ve zprávě o přadleně ze sovětského svazu, která dokázala pozdvihnout úroveň práce a motivovat mnoho dalších pracujících, když pod jejím vedením získal *zaostávající kolektiv* titul „*brigáda komunistické práce*“.

Za druhé byl symbol domova podle Vl. Macury (viz kap. 4.3) propagandou chápán také jako něco, co nás izoluje od okolí, a proto se musí co nejvíce otevřít vnějšímu světu. S tímto se setkáme ve fejetonu v MS 4/1962. Propojení těchto dvou prostor, tedy světa vnějšího a domova, nacházíme v jednom z odstavců fejetonu (*Svítlí světla za okny. Jimi se díváme do očí městu a jimi město vidí nás. Co dělají lidé pod těmi světly? Kdo už je doma – a kdo už šel spát?*).

V komentáři v MS 7/1965 si můžeme přečíst, jak si vládnoucí režim představuje výchovu mládeže. Má se na ní podílet celá společnost, na kterou má dohlížet strana (*Vychovat ho [člověka] může společnost, pro níž budou usnesení komunistické strany základem řešení problémů a úkolů*). Navíc se zde objevuje výraz *soudružství společnosti* (*Kamarádství v rodině má však vyšší stupeň. Nazval bych ho soudružstvím společnosti. Soudružství potřebujeme*). Není tedy žádoucí, aby výchovu dětí měla na starosti pouze rodina, spíše naopak.

V MS 12/1970 v rozhovoru s náčelníkem HPS ČSLA narážíme na větu: *Domnívám se však, že stát mimo socialistickou společnost znamená neexistovat plně ani jako jedinec.* To je výstižné vyjádření oficiálního pohledu na problematiku domova, člověk musí jít s hlavním proudem, jinak je prostě ze společnosti vyloučen, případně uvězněn apod.

5.5.5.6 Dětská perspektiva

Dětskou perspektivou rozumíme zjednodušený pohled a zjednodušování problémů, nadšení a optimismus (viz kap. 4.3). Dětská perspektiva souvisela nepochybně také s metodou zakrývání konfliktů, které se budeme věnovat v kapitole 5.6.2. Jelikož dětská perspektiva byla nedílnou součástí totalitního jazyka, uvedeme pro představu pouze několik příkladů.

Celou dvoustranou v MS 2/1960 prostupuje dětská perspektiva. Reportáž připomíná pohádku, všichni lidé jsou optimističtí a nadšení ze změn, jimiž kraj prochází, při industrializaci a kolektivizaci nenastaly žádné zásadní překážky (*Začíná to jako v pohádce. [...] A ty istebanské Kovohutě, [...] jsou také jako z pohádky [...]*). V úvodníku o odzbrojování také převládá pozitivní a nadšený tón, který ve čtenáři vyvolává pocit, že vše je možné a jednoduché a složitá politická situace se snadno vyřeší díky úspěchům Sovětského svazu (*Zbývá krůček a sen se změní ve skutečnost.*).

V rubrice zpráv v MS 4/1962 též převládá dětská perspektiva. Zprávy jsou pozitivní a vzbuzují ve čtenáři optimismus. Například zpráva o mládežnické pracovníci má ve čtenáři vyvolat nadšení k práci, když je citována ona dívka, která byla vyhodnocena jako nejlepší pracovníce: *„Člověk je pevnější a sebevědomější, když vidí za sebou takové dílo, jakým je naše stavba.“*

Po roce 1970 byla dětská perspektiva nejvíce patrná v rubrice *Svazáckých zpráv*, což souviselo také s tím, že do ní přispívali mladí dopisovatelé. Například ve *Svazáckých zprávách* v MS 24/1982 cítíme ze zpráv obrovské nadšení a zároveň zjednodušování problémů. Můžeme to doložit například zprávou o tom, že je nedostatek krmiva pro dobytek, a tak studenti VŠ v Nitře sbírají staré pečivo (*Jak prostý příspěvek k realizaci usnesení 4. zasedání KSČ.*). V Pardubicích si zase žáci a učitelé během tří let postavili pavilón branné výchovy na odpoledních brigádách a staví si ještě nový sportovní areál.

5.5.5.7 Obraz vůdce

Obrazem vůdce se zabýváme v kapitole 4.3. V letech, kdy začal vycházet MS již problematika zobrazování vůdce nebyla příliš aktuální, neboť se týkala především

J. V. Stalina a K. Gottwalda, přesto jsme na ní v několika případech narazili. Například v úvodníku v MS 4/1962 se setkáme s obrazem vůdce, jak jej popisuje Vl. Macura (viz kap. 4.3). V tomto případě byl uplatněn princip ekvivalence, tzn. že prezident A. Novotný je zobrazován jako jeden z lidu, neboť nikde v textu není pojmenován jako prezident Novotný, ale vždy jen jako *soudruh Novotný*. Tento princip je stejným způsobem uplatněn i ve zprávě v MS 7/1965 a v MS 8/1966.

Princip ekvivalence je znovu použit až v MS 13/1971, kde se ve zprávě píše: *Delegace KSSS přijata soudruhy dr. G. Husákem a L. Svobodou*. Nepíše se prezidentem L. Svobodou, oba politici jsou postaveni na stejnou úroveň a zároveň na stejnou úroveň jako běžní občané.

Za velký vzor a autoritu byl považován V. I. Lenin, což dokládá také fakt, že byl nejčastěji citován (viz kap. 5.6.7). V MS 15/1973 s ním byl publikován fiktivní rozhovor, který začíná jeho vyzdvižením (*Jsou lidé, jejichž jména jsou prostě pojem. [...] Abych se přiznal, trochu bojácně prohlížím svazky.*), ale pak je V. I. Lenin zobrazován jako člověk z lidu, rozhovor se týká běžných věcí, např. toho, že v Praze jedl švestkové knedlíky, že se učil česky apod.

Jako vůdce a mírotvorce byl většinou zobrazován L. Brežněv (viz kap. 5.5.5.3 a 5.5.5.4). Tento dojem mocně podpořily zprávy v MS 24/1982, které informují o tom, že mu byla *předána k jeho 75. narozeninám vysoká vyznamenání ČSSR, BLR, MLR, MoLR, NDR a RSR*. Navíc ještě získal *nejvyšší vyznamenání Sovětského svazu – Leniniův řád a medaili Zlatá hvězda hrdiny Sovětského svazu*.

5.6 Zpracování informací za účelem ovlivnění příjemce

Tato kapitola bude nazírat na jazyk propagandy z poněkud jiného úhlu. Budeme se více soustředit na zpracování informací obecně, na metody ovlivňování příjemce, které sice jazyk využívají, ale primárně jsou založeny na jiných principech. Propaganda měla především za úkol získat příjemce na svou stranu a využívala k tomu různé metody. Specifické zpracování informací bylo jedním z nich. Při tvorbě kapitoly jsme vycházeli z kapitoly 4.2, ve které jsme se věnovali metodám ovlivňování příjemce. Je třeba zdůraznit, že jednotlivé metody se různě překrývají, často je mezi nimi jen velmi tenká hranice, a proto jsme vybírali vždy tu metodu, která podle nás v daném případě mohla ovlivňovat příjemce nejvíce.

5.6.1 Redukce souvislostí

„Redukci [zvýraznila T.M.] politických souvislostí na nic neříkající formulky“ (Barták, 1988, s. 124) spolu s *aktuálními hesly* (viz kap. 5.5.4) řadí J. Barták souhrnně pod metodu stereotypizace (viz kap. 4.2). Redukce souvislostí byla používána zejména u zpráv, které se týkaly politiky a souvisí též s ustálenými spojeními spjatými s dobou a s jejich postupným lexikálním vyprazdňováním (viz kap. 5.5.2.2).

Jako příklad redukce v MS 6/1964 můžeme uvést zprávu: *Prezident republiky Antonín Novotný propůjčil tajemníku ÚV KSČ Jiřímu Hendrychovi za dlouholetou záslužnou práci v dělnickém hnutí a při výstavbě socialismu Řád Klementa Gottwalda „Za budování socialistické vlasti“* [...]. Čtenář se ovšem nedozví, v čem konkrétně spočívají zásluhy J. Hendrycha, takto formulovaná zpráva v podstatě neobsahuje nic důležitého.

Příkladem redukce může být i zpráva v MS 10/1968, kde se píše, že ÚV KSČ se zabýval problémy národního hospodářství a životní úrovně (viz zpráva: *V Praze skončilo třídní zasedání ÚV KSČ, které se zabývalo problémy národního hospodářství a životní úrovně.*). Čtenář se ale nedozví, o jaké problémy šlo, v podstatě mu zpráva nesdělí nic podstatného, jen má vzbudit dojem, že politici jsou aktivní.

V MS 11/1969 souvisí redukce s událostmi v srpnu 1968. Zprávy z politiky byly zredukovány tak, aby byly zakryty souvislosti, např. zpráva o vzniku Federálního shromáždění (*Nejvyšší čs. volený zákonodárný orgán končí jím [posledním zasedáním] svou padesátiletou činnost, aby dal vzniknout Federálnímu shromáždění se sněmovnami lidu a národů.*) nebo zpráva o hospodářských jednáních se SSSR (*Prezident republiky Ludvík Svoboda přijal na Pražském hradě náměstka rady ministrů SSSR [...] Přítomni byli i [...], kteří spolu s N. K. Bajbakovem informovali prezidenta republiky o výsledcích čs.-sovětských hospodářských jednání.*). Tyto redukované zprávy mají ve čtenáři vyvolat dojem, že politická situace je v pořádku.

Za redukcí souvislostí považujeme také tento úryvek z proslovu G. Husáka v MS 13/1971: *Komunisté se musí za novou věc stavět otevřeně, byť by byla i nepopulární, dbát o čisté jméno strany, dokázat postavit se proti skutečné chybě a nebyť nevšimaví k žádné činnosti směřující proti zájmům společnosti, proti socialismu. [...] To je významné poučení z boje proti oportunistu.* Opět je zde patrná souvislost s normalizací, v tomto období bylo z KSČ vyloučeno mnoho jejích členů, kteří nesouhlasili s politikou po srpnu 1968, přičemž „aktéři pražského jara byly za normalizace oceňovány jako zastánci pravicového

oportunismu.“ (Činátl, 2009, s. 155) Z tohoto úryvku ale bez znalostí souvislostí čtenář nemusí nepochopit pravý význam slov.

Stereotypně působily zprávy o projednávání návrhu zákona o státním rozpočtu, jež se pravidelně objevovaly v rubrice *Vteřiny týdne* od roku 1972, zprávy byly vždy v podstatě totožné a neudávaly žádné konkrétní informace (např. *Poslanci České národní rady projednávali za účasti české vlády zprávu o plnění vládního programu a návrh zákona ČNR o státním rozpočtu na rok 1973.*). Čtenář se nedozvěděl, s jakým rozpočtem se počítá.

Redukci souvislostí spatřujeme například v MS 20/1978 ve zprávě o setkání předsednictva ÚV SSM se zástupci mládežnických organizací, kde se píše: *S sebou přivezli řadu hodnotných závazků, jimiž chtějí pomoci ke splnění hospodářských úkolů roku 1978. Z této mládežnické iniciativy pak vyšlo i předsednictvo ÚV SSM a přijalo dokument k rozvoji pracovní a společenské aktivity mládeže v tomto roce.* Jedná se o nic neříkající a neurčitou zprávu, neboť neobsahuje žádné konkrétní informace.

Za redukci považujeme také úryvek z proslovu předsedy ÚV SSM M. Dočkala v MS 24/1982, kde mj. říká: *Soulad slov a činů – to je základní přístup pro přípravu III. sjezdu SSM [...] jde o rozvoj aktivity a angažovanosti mladých lidí, i o uspokojování jejich zájmů. Zkrátka jde o činy, které jsou v souladu s tím, co říkáme v Zaměření činnosti.* Po přečtení těchto slov čtenář nezíská konkrétní představu, jak bude vypadat činnost SSM, jedná se o prázdná slova, která mají čtenáře přesvědčit o užitečnosti SSM.

V MS 26/1984 je příkladem redukce souvislostí tato zpráva: *Předsednictvo ÚV KSČ projednalo na svém zasedání zprávu o průběhu a výsledcích porady tajemníků ústředních výborů komunistických a dělnických stran socialistických zemí pro mezinárodní a ideologické otázky, která se uskutečnila dne 9. prosince v Moskvě.* Čtenář se nedozví nic konkrétního, zpráva jen „demonstruje“ aktivitu ÚV KSČ.

Za zredukovanou považujeme zprávu v MS 28/1986: *K 15. výročí přijetí významného dokumentu Komunistické strany Československa – Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ – byla v Praze zahájena dvoudenní celostátní teoreticko-praktická konference s mezinárodní účastí.* Zcela zde chybí politické souvislosti, zpráva má pouze připomenout, že tento dokument určil „správný“ směr politiky.

5.6.2 Zakrývání konfliktů

Zakrývání konfliktů spočívá v zobrazování života v socialistickém státě jako bezchybného a dokonalého, součástí ovlivňování příjemce tímto způsobem je také odvádění pozornosti od vlastních problémů k problémům mimo Československo apod.

Tato kapitola je také propojena s kapitolou 5.5.5. Obecně můžeme říci, že zakrývání konfliktů spočívalo již ve výběru informací, například negativní zprávy se nejčastěji týkaly západních států, zprávy o východních státech včetně Československa byly většinou optimistické a vyhýbaly se problémům. To se týkalo zpráv v rubrice *Vteřiny týdne*, *Svazáckých zpráv*, ale i jiných žánrů. Zakrývání konfliktů je někdy docíleno rovněž redukcí informací (viz kap. 5.6.1). Níže uvádíme některé příklady zakrývání konfliktů.

V MS 2/1960 jsme zakrývání konfliktů našli v úvodní reportáži o industrializaci Slovenska. Reportáž vyvolává iluze o pěkném životě (viz např. *Co hala se zářící peci, to i brigáda socialistické práce. A ti mladí se navečer vracejí domů a v hospodě se nezastaví, prý nacvičují divadelní hru. [...] Všechny ty uzoučké nudličky polí vašeho chotára zmizely, v jedno se slily, a co toho dobytka tu je, a těch ovcí!*). Ve čtenáři tento úryvek vzbuzuje pocit, že místní obyvatelé nemají žádné problémy, život se jeví jako idyla.

Použití metody zakrývání konfliktů spatřujeme i v rubrice *Kalendář*, a to především v celkovém výběru zpráv, kdy se negativní zprávy týkají zemí, které nepatří do východního bloku (např. zpráva o soudu proti atentátníkům v Íráku a v Madridu proti katolické opozici). Podobně využívá metodu i rubrika zpráv, kde jsou pouze pozitivní zprávy. V úvodníku, který se zabývá odzbrojováním, se zase píše kladně o Sovětském svazu a ostatních komunistických zemích (*Hospodářské, vědecké i umělecké úspěchy Sovětského svazu, lidové Číny i ostatních zemí tábora míru [...]*), naopak západní země jsou ty špatné (srovnej kap. 5.5.5.3 a 5.5.5.4). Navíc autor v úvodníku předkládá návrhy, jak by se mohlo naložit s penězi získanými díky odzbrojování. Návrhy působí až senzačně, např. „by se mohly vysušit močály či zavlažit pouště“, podle něj „Zbývá krůček a sen se změni ve skutečnost.“ Přitom vývoj studené války byl jiný a vyvolávání iluzí o tom, co by se mohlo změnit, pouze posilovalo víru v politiku Sovětského svazu. To dokládá i tvrzení, že úspěchy Sovětského svazu „oslabují studenou válku a že nežijeme v době, kdy roste strach!“, přitom v roce 1962 bude studená válka na vrcholu.

V MS 3/1961 je zakrývání konfliktů patrné ve fejetonu, kde autor píše o pětiletce: *Plán jako skála. Zrovna tak jistý, jako oba předcházející a zrovna o hodně velkorysejší*. Dále popisuje, jaké změny k lepšímu pětiletka přinese, přičemž tvrdí: *A to není straka na vrbě, to je naprosto konkrétní obraz nedaleké budoucnosti*. Již v roce 1962 se však pětiletka zhroutila.

Funkci zakrývání konfliktů plní rubrika zpráv jako celek, protože se zabývá pouze pozitivními zprávami, zprávami z kultury, sportu apod. V rubrice *Kalendář* narazíme na tuto metodu u zpráv ze sovětského bloku, protože se zde nesetkáme s negativní zprávou.

Oproti tomu zprávy o západních zemích jsou vesměs negativní (stávky, požár, koloniální teror). Metoda zakrývání konfliktů působí na adresáta i v komentáři, který se věnuje sovětské sedmiletce. Tvrdí se v něm, že „*výsledky práce se obracejí v dobro pracujících*“ a že sedmiletka bude splněna dříve (*Plán sedmiletky, určený pro druhý rok, byl překročen o tři procenta. A už po prvních dvou letech mohlo být řečeno, že sedmiletka bude splněna ještě dřív než za sedm let!*).

V MS 4/1962 byla použita metoda zakrývání konfliktů v rubrice zpráv a v rubrice *Kalendář*, a to již výběrem zpráv, neboť zprávy týkající se Československa či Sovětského svazu jsou vesměs pozitivní, týkají se nových vynálezů, kultury, zimní rekreace, dokončení Orlické přehrady apod.

Také v MS 6/1964 se ve zprávách setkáme s metodou zakrývání konfliktů, neboť negativní zprávy se týkají opět jen zahraničí (např. ve Francii lvi roztrhali opatrovníka, požár řecké lodi, osvětivský proces). Ale zakrývání konfliktů v sobě také nese například tato zpráva: *O vánočních svátcích navštívilo 125 000 Západoberlíňanů své příbuzné v demokratickém Berlíně*. Nejenom, že tato zpráva vyvolává iluze o poklidném soužití rozděleného Berlína, navíc východní Berlín je popisován jako demokratický, ačkoliv byl součástí východního bloku, ve kterém tento pojem neměl žádnou váhu.

V MS 7/1965 má odvést pozornost od vlastních problémů zpráva „*Západní Berlín má od 1. ledna dražší chleba*.“ Naopak zprávy týkající se naší země jsou pozitivní, např. zpráva o tom, že hutě a rudné doly splnily plánované ukazatele, že bramboráři měli největší výnos za posledních deset let atd. Příjemce má nabýt dojmu, že se má lépe než lidé na Západě.

V MS 12/1970 je vyzdvihována činnost čs. vlády ve zprávě o tom, že vláda vydala nařízení o přechodném zákazu zvyšování cen. Tato zpráva má zakrýt konflikty související s nástupem normalizace, má obnovit důvěru ve vládu. Podobnou funkci má i zpráva: *V Moskvě skončilo jednání výboru ministrů obrany zemí Varšavské smlouvy o zajištění bezpečnosti hranic a o stavu vojsk armád Varšavské smlouvy*. Čtenář má být přesvědčen o tom, že vojska jsou tu pro naši bezpečnost.

Nastupující normalizaci signalizuje také rozhovor s náčelníkem HPS ČSLA, který říká: *řídící činitelé společnosti očekávají od mládeže minimálně loajalitu ke své činnosti. Toto očekávání pramení ze snahy stabilizovat společnost, zaručit lidem sociální, právní a životní jistotu*. Z ukázky je patrné, že zde byla snaha zakrýt všechny konflikty, umlčet společnost tím, že jí budou poskytnuty materiální jistoty.

V MS 13/1971 má plnit funkci zakrývání konfliktů například zpráva o tom, že v Praze se budou stavět nové obchody a dva obchodní domy. Opět zde spatřujeme snahu poskytnout občanům materiální jistoty, aby se odvrátila pozornost od skutečných problémů.

V MS 16/1974 se setkáme mj. s těmito zprávami: *Ve Velké Británii byly zvýšeny ceny benzínu o tři pence za galon. Jednotky řecké policie a armády byly v Athénách uvedeny do stavu bojové pohotovosti, aby zabránily novým studentským demonstracím.* Jedná se o negativní zprávy ze zahraničí a zejména ve zprávě o Velké Británii se zamlčuje, že životní úroveň tamních obyvatel je mnohem vyšší než u nás.

O zvýšení cen, tentokrát ve Francii, čtenáře informuje zpráva v MS 17/1975: *Před vánočními svátky se ve Francii zvyšují ceny čokolády, cukrovinek, žvýkacích gum a dalších cukrárenských výrobků.* Jedná se o stejný případ jako v předchozí zprávě, tedy o snahu vyvolat iluzi, že v Československu se žije lépe.

Se zakrýváním konfliktů se dále setkáme například v MS 26/1984 v debatě s předsedou ÚV SSM. Mj. zde nalezneme výčet úspěchů SSM: *Finanční efekt z výsledků mladých dělníků, zlepšovatelů a vynálezců staví naši činnost a snažení na pevnější základnu. V okruhu sociální péče se začala řešit slabá místa ve zdravotní péči o vysokoškoláky. [...] budují se menzy. [...] došlo k zásadní přestavbě stipendií [...] Byly přijaty zlepšené zásady letní pracovní aktivity středoškoláků a vysokoškoláků [...] A čeho se nedosáhlo, chce svůj čas. Některé problémy nelze vyřešit tím, že je začneme lámat přes koleno.* Všimněme si, že není řečeno, že už se těchto úspěchů dosáhlo, *začala se řešit slabá místa, menzy se budují* atd. V podstatě jde o snahu vyvolat dojem prospěšné činnosti SSM.

Se zakrýváním konfliktů je spojen úryvek z projevu M. Gorbačova v MS 31/1989. Mluvil v něm o snižování ozbrojených sil v SSSR, v NDR, v Maďarsku a v Československu. Mj. z projevu vyplývá, že vojska jsou v těchto státech, protože jsme spojenci, což například v případě Československa nebyla zcela pravda. M. Gorbačov také řekl: *Tímto rozhodnutím zásadního významu vyjadřuje sovětské vedení vůli lidu zabývajícího se hlubokou obnovou celé své socialistické společnosti.* Toto neurčité vyjádření mělo zakrýt skutečné důvody ke snižování vojsk. Těmi byly ekonomické problémy Sovětského svazu.

5.6.3 Mystifikace politiky

Mystifikaci politiky chápeme jako zobrazování politiky jako víry a senzace, nebo jako hrozby a nebezpečí. (Barták, 1988, s. 124) Tato metoda souvisí s mýtem boje a mýtem

přátelství se SSSR (viz kap. 5.5.5.3 a 5.5.5.4). Mystifikace politiky se často prolínala například s nedialektickým zpracováním událostí či klamáním.

V MS 5/1963 se setkáme s mystifikací politiky v rubrice *Vteřiny týdne*. Zprávy o západních státech mají ukázat jejich neshody a problémy a zobrazit je negativně (např. *rozpory mezi oběma velmocemi [USA a VB] nejen trvají, ale že se ještě prohlubují, Přes obstrukci imperialistických sil přijalo letošní podzimní zasedání OSN řadu významných a kladných usnesení [...], ale [J. Broz-Tito] vysoce ocenil budovatelské úsilí sovětského lidu a mírumilovnou politiku sovětské vlády.*)

V komentáři *Jsme problém?* (viz MS 5/1963) tato metoda převažuje. Komunistický režim je vyobrazen jako nejlepší, jako systém, který musí všichni podporovat a vážit si toho, že v něm mohou žít: *Vyrostli jsme v lidově demokratické republice, dospíváme ve společnosti, která vybudovala socialismus, výsledky bojů a strádání předcházejících generací jsou tedy pro nás takovou jistotou jako půda pod nohama [...]. Chceme poctivě a důsledně plnit sjezdová usnesení, chceme se všemi silami podílet na odstraňování nedostatků, i těch, které jsou v naší výchově. [...] Už proto, že nikdy nepochybujeme a nikdy jsme nepochybovali, že by v našem státě mělo existovat jiné zřízení. Čtenáři je ale připomenuto, že „Den co den více či méně hrozí válka.“ Proto by měl být neustále bdělý a ostražitý, ale hlavně si má ještě víc vážit současného politického zřízení.*

S mystifikací politiky se setkáme i v komentáři v MS 7/1965, který se opět týká mládeže a její výchovy. Politika komunistické strany je zde zobrazována jako víra, jako zákon: *Živelné úsilí o změnu čehokoliv dostává na základě vědeckého řízení společnosti konkrétní a potřebný cíl [...]. Řídící činnost komunistů je naprosto zákonitá [...]. Čtenář tedy nemůže ani pochybovat o tom, že by politické zřízení mělo být jiné. A jelikož se komentář týká výchovy mládeže, jedná se také o to, aby mládež byla vychovávána ideologicky (*Chceme mít mládež čestnou, upřímnou, vzdělanou a ve svém světovém názoru pevnou. Chceme, aby mladí byli aktivními obhájovatelí naší politiky, našich zásad, našeho světového názoru.*)*

V MS 8/1966 mystifikace politiky působí na čtenáře nejsilněji v proslovu Fr. Halase, dojem politiky jako víry umocňuje i Halasův styl projevu, např.: *Zítřek patří socialismu, ať kdo chce nebo nechce. Socialismus činu, a ne už jen snu a myšlenky. Žijte pravdu socialismu a nejen šiřte. Dověšením revoluce je svoboda, ne svoboda vzduchoprázdna, ale svoboda, která je zákonem a vědomím podřízením, která je metodou k dosažení ideálu.*

Navíc z jeho slov cítíme i hrozbu, protože socialismus bude prosazován za každou cenu, politika je zobrazována jako boj a revoluce, tzn. že se počítá i s oběťmi.

V úryvku z projevu G. Husáka v MS 17/1975 je patrná mystifikace politiky ve smyslu zobrazení socialistického zřízení jako nejlepšího možného systému, který člověka ochrání před vším špatným: *Tak jako systém vykořisťování a útlaku podporoval v člověku sobectví, bezohlednost a lhostejnost k osudu jiných, tak socialistické zřízení dává podmínky vychovávat v člověku úctu k poctivé práci, k soudružským vztahům, lásce k vlasti, k solidaritě s bojem pracujících a národů proti vykořisťování a útlaku na celém světě.*

Se zobrazením politiky USA jako hrozby se setkáme v MS 20/1978 (viz též kap. 5.5.5.3), kde objevíme zprávu o zaslání protestního dopisu prezidentu J. Carterovi *proti vývoji a výrobě neutronové bomby*. Ve čtenáři tato zpráva vyvolá strach z nové války.

V MS 22/1980 se v úryvku z projevu L. Brežněva dočteme: *K naší zemi, k její ekonomice, se upínají myšlenky tisíců a tisíců pracovních kolektivů, miliónů a miliónů uvědomělých občanů. [...] Zdokonalovat styl a metody práce v duchu zásadních pokynů strany je povinností všech stranických a hospodářských vedoucích pracovníků. Vyžaduje to od nich ústřední výbor strany.* Tento úryvek je dalším dobrým příkladem zobrazení politiky jako víry a senzace. Sovětský svaz byl považován za vůdce všech zemí východního bloku.

V úryvku z projevu G. Husáka v MS 23/1981 se rovněž setkáme s vyobrazením komunistické strany jako „spasitelky“ lidu, což dokládá tato ukázka: *Šedesát let od vzniku strany bylo naplněno těžkým, obětíplným, avšak vítězným zápasem za osvobození dělnické třídy, všech pracujících od vykořisťování, za svobodu a rozkvět našich národů a národností, za socialismus, za člověka.*

Metodu mystifikace politiky používá i zpráva v MS 24/1982 o sovětsko-americkém dialogu, který má vést k *odvrácení celosvětové nukleární katastrofy*. Opět se tedy objevuje hrozba války. Všimněme si také toho, že dialog je popisován jako *sovětsko-americký*, tzn. že příjemce se může domnívat, že dialog vede sovětský svaz, který má větší zájem na jednání o tomto problému.

Se zobrazením politiky jako víry se setkáme v MS 27/1985, a to v úryvku z projevu L. Štrougala, který se mj. týkal i 40. výročí druhé světové války a historické úlohy dělnických stran. To podle nás dokládá tato věta: *[Lid] vykročil branou národní a demokratické revoluce k socialistickým přeměnám země, v nichž se naplnily sny nejlepších synů a dcer obou našich národů.* Čtenář má tedy nabyt dojmu, že socialismus je *splněným snem*.

V MS 30/1988 se v úryvku z proslovu M. Gorbačova před podpisem *Smlouvy o likvidaci raket středního a nižšího doletu* zdůrazňuje, že byla odvrácena *hrozící katastrofa, že končí epocha růstu jaderné hrozby a začíná epocha demilitarizace lidstva*. M. Gorbačov také říká: *Můžeme být hrdí na to, že sázíme tento výhonek, který se může stát mohutným stromem míru*. Jinými slovy končí politika krize a nebezpečí. Ve skutečnosti však jaderný konflikt již dávno nehrozil.

5.6.4 Nedialektické zpracování událostí

Nedialektické zpracování událostí spočívá v tom, že je „událost popsána v nesprávných souvislostech“, dále v „generalizaci atypických jevů, falešných předpokladech“, v uvádění „skutečností bez souvislosti“ a v „nehistorickém popisování událostí“. (Barták, 1988, s. 125) Také v této kapitole nalezneme spojitost s kapitolou 5.5.5.

V MS 1/1959 byla metoda nedialektického zpracování událostí použita ve zprávě o stavu hospodářství Sovětského svazu, kde se projevuje ve formě falešných předpokladů (*Do roku 1970 SSSR předstihne USA*). Zpráva tyto předpoklady čerpá ze *směrných čísel*, což není dostatečně spolehlivý zdroj, ale čtenář může této informaci uvěřit. Dále jsme metodu nedialektického zpracování událostí našli ve zprávě o umístění amerických řízených střel v Japonsku. Událost je popsána v nesprávných souvislostech, chybí zde totiž příčina umístění raket, oficiální vyjádření japonského politického vedení apod.

V MS 4/1962 je zpráva o diktátorském režimu v jižním Vietnamu popsána v nesprávných souvislostech. Protože jižní Vietnam byl podporován USA, je ze zprávy patrné zaujetí vůči jižnímu Vietnamu (*Z deseti miliónů obyvatel jižního Vietnamu je již skoro milión uvězněn v koncentračních táborech! Diktátorský režim ve strachu před partyzánským hnutím podniká stále nové trestní expedice proti celým vesnicím*). Dále byla tato metoda použita ve zprávě, která informuje o zaslání žádosti argentinské vládě, aby vydala válečné zločince Ďurčanského a Horu. Ve zprávě se píše: *„Oba [Ďurčanský a Hora] mají na svědomí teroristické akce proti civilnímu obyvatelstvu a hromadné vraždy občanů, mezi nimi i žen a dětí*.“ Takto podaná zpráva je značně zjednodušená a zavádějící, zvláště spojení *teroristické akce* je nevhodné, neboť se jednalo o politiky a za dění na Slovensku během druhé světové války nebyli zodpovědní pouze oni.

V MS 6/1964 se ve zprávě o nepokojích na Kypru dočteme: *Rozbrojů využívají Angličané k upevnění svých vojenských postojů na Kypru; v této své bývalé kolonii zůstali jako „ručitelé klidu*“. Tato zpráva naznačuje, že Velká Británie využila nepokojů k obsazení ostrova (viz *ručitelé klidu*), ale tento pohled je zaujatý a zjednodušený.

V komentáři, který se věnuje mládeži, se setkáme s nehistorickým popisováním událostí a s generalizací atypických jevů. Zaujala nás zejména tato část: *Pracovní tábory se svou organizací, kázní a stejnokrojem mají svou romantiku i dnes. Přitažlivou romantiku, potřebnou.* Pracovní tábory jsou zde naprosto mylně vykreslovány jako něco úžasného a naprosto normálního.

V rubrice *Vteřiny týdne* v MS 9/1967 je nejvíc zpráv věnováno válce ve Vietnamu. Konflikt je popsán v nesprávných souvislostech, většina zpráv vyznívá negativně vůči Spojeným státům americkým. To potvrzuje například zpráva o zahájení bombardování Vietnamu Američany, zpráva z Japonska o potrestání stávkujících proti válce ve Vietnamu, zpráva o odsouzení americké agrese de Gaullem atd. Celkově zde ale chybí širší kontext, který by ukázal, že na události ve Vietnamu nelze nahlížet černobíle.

S generalizací atypických jevů se setkáme v MS 10/1968, kde se nachází glosa o incidentu v západním Berlíně. Na demonstraci zastřelil policista protestujícího vysokoškola. Následný soud policistu propustil. Německá spolková republika je na základě této události zobrazována jako nedemokratická země.

Z falešných předpokladů vychází zpráva v MS 11/1969, kde se dočteme: *Po omluvě USA propustily orgány KLCDR posádku americké námořní lodě Pueblo, zajaté v lednu 1968. Po propuštění velitel posádky prohlásil, že loď nikdy nenarušila výsostné vody KLCDR a Spojené státy zprávu o omluvě dementovaly.* Čtenář po přečtení této zprávy může nabýt dojmu, že USA lžou a KLCDR je v právu. Vzhledem k tomu, že u zprávy není uveden zdroj, můžeme předpokládat, že informace nejsou přesné a že jsou upraveny tak, aby pošpinily USA.

V MS 12/1970 je několik zpráv věnováno situaci na Blízkém východě. Zprávy informují o konferenci arabských států, kde došlo k dohodě *o společných vojenských plánech proti Izraeli.* Tomuto tématu se věnují tři zprávy, což se nám jeví jako zbytečné, ale účelem zřejmě bylo, aby čtenáři tato informace neunikla. Opět zde chybí souvislosti, je pouze patrné zaujetí vůči Izraeli.

Ve stejném ročníku se objevuje i zpráva o K. Gottovi, která se nám jeví jako popisování skutečností bez souvislosti. Zpráva se zabývá tím, kolik valut přinese státu zahraniční vystoupení Karla Gotta: *Bylo spočítáno, že za každé koncertní vystoupení, které Karel Gott v zahraničí uspořádá, přijde do Československa právě taková suma valut, jakou stržíme třeba při prodeji jednoho osobního automobilu Škoda MB 1000. Za Gottovu koncertní činnost dostane Československo dalších tři čtvrtě miliónu marek [...].* Není zcela jasné, z jakého důvodu se tato zpráva v MS objevuje, nespadá do žádné rubriky.

Domníváme se, že má zřejmě ospravedlnit to, že K. Gott může vycestovat do zahraničí, nebo prostě odvést pozornost od zásadnějších problémů. S podobnou zprávou jsme se již v MS nesetkali.

V MS 13/1971 jsou nedialekticky zpracovány události v Polsku. Na konci roku 1970 rozhodl první tajemník W. Gomułka o zvýšení cen potravin, což vyvolalo řadu protestů, které v Gdaňsku a Štětíně vedly ke střetům, jež měly za následek mnoho mrtvých. W. Gomułka byl pak nahrazen E. Gierekem. V rubrice *Vteřiny týdne* jsou tyto události popisovány bez souvislostí, což snižuje závažnost celého problému: *Plenární zasedání přijalo rezignaci Wladysława Gomułky [...]. Plénium se dále usneslo uvolnit z funkce členů politického byra a sekretariátu další čtyři soudruhy. Ve Varšavě byla uveřejněna úřední zpráva o zdravotním stavu Wladysława Gomułky.* Poslední informace navíc vyvolává dojem, že W. Gomułka odstoupil kvůli zdravotním problémům.

V MS 14/1972 byla třetí strana tematicky věnována lednu. Nejvíce se zde projevilo nehistorické popisování událostí, a to především ve výběru zpráv z minulých let, kdy se kladl důraz na události důležité pro vládnoucí režim, přičemž u některých zpráv chyběly důležité souvislosti, některé události byly popisovány naprosto zkresleně. Například zpráva o první dvouletce, zpráva o znárodnění uhelných dolů ve Velké Británii, zpráva o procesu s R. Beranem, který byl označován za kolaboranta a byl odsouzen k dvaceti letům vězení, přitom se jednalo o vykonstruovaný politický proces. Nejedná se tedy o objektivní výběr událostí.

V MS 17/1975 se v souvislosti s výročím konce druhé světové války výjimečně vyskytl historický kalendář. V tomto historickém kalendáři je jednoznačně straněno Rudé armádě. Píše se, která území postupně *osvobodila*, dále z textu vyplývá, že *Moskevské vedení KSČ* mělo hlavní podíl na řízení partyzánského hnutí, píše se zde také o úspěšných partyzánských akcích a úspěšném postupu Rudé armády (např. *Partyzánský oddíl „Záře“ vykolejil vlak [...]. Vojska 2. ukrajinského frontu zahájila severně od Štúrova útok na Komárno.*). Mezi těmito zprávami jsou pak uváděny příklady surových činů fašistů a Hitlerovců, kterých se dopustili na účastnících odboje nebo přímo na komunistech. Dále pak ze zprávy o schůzce zástupců ilegálního vedení KSS, národních výborů a pracujících vyplývá, že odboj a organizaci na území Čech a Slovenska řídili hlavně komunisté. Pouze jedna zpráva se zmiňuje o bojích na Západě, a to o německé ofenzívě v Ardenách, kdy se prý anglo-americká vojska dostala do *velmi svízelné situace* a W. Churchill požádal J. V. Stalina o pomoc. *Sovětské velení o osm dní urychlilo mohutný útok na frontě od Baltského moře až po Dunaj. Hitlerovské velení muselo přerušit útok na západní frontě*

[...]. Z této zkrácené zprávy se zdá, jako by anglo-americká vojska byla zachráněna Rudou armádou a neměla na porážce německé ofenzívy vůbec žádný podíl, což není pravda. Celkově se tedy jedná o nehistorické popisování událostí.

S dalším popisem událostí bez souvislostí se setkáme například v MS 24/1982 v této zprávě: *Izraelský parlament schválil zákon o anexi Golanských výšin, části syrského území okupovaného Izraelem od roku 1973*. Po přečtení takto podané zprávy získá příjemce, který o daném problému nic bližšího neví, mylnou představu, že Izrael je agresorem. Situace však byla složitá a v této zprávě chybí podstatná informace, že v roce 1973 byl Izrael napaden Egyptem a Sýrií. Izrael ale získal převahu a bylo podepsáno příměří, v roce 1978 pak také mírová smlouva. Celý konflikt je tak rázem mnohem komplikovanější.

V MS 25/1983 se v úvodníku, který se věnuje historické úloze komunistů a současným úkolům mládežnického hnutí, dočteme: *Je pravda, že mladí lidé někdy trochu závidí minulým generacím jejich revoluční boje. [...] Jít do stávk, to znamenalo taky docela obyčejný a sužující hlad [...] Být partyzánem, vojákem, to nebyly jen boje [...] Pomáhat při socializaci vesnice – to byly úmorné debaty, přesvědčování, někdy i výprasky a rvačky. Co na těchto bojích bylo vzrušující, to byli lidé*. Domníváme se, že se jedná o nehistorické popisování událostí a generalizaci atypických jevů, navíc se vedle sebe kladou stávky, socializace vesnice a druhá světová válka, což vyvolává dojem, že ve všech těchto událostech měli vedoucí úlohu komunisté, a to především v případě války není pravda. Také to vypadá, jako by válka byla součástí budování socialismu. Zkreslující je i věta o socializaci vesnice, která tento problém také zlehčuje, slova jako *výprask* a *rvačka* se užívají v souvislosti s dětmi, což vyvolává dojem, že ti, kteří se do socializace nechtěli zapojit, byli jako děti, které nechápou, co je pro ně dobré.

Metoda nedialektického zpracování událostí byla podle nás použita v úryvku v MS 29/1987 *Ze stanoviska FS ČSSR k provolání Nejvyššího sovětu SSSR k parlamentům a národům světa v zájmu odvrácení jaderného nebezpečí*. Píše se v něm, že M. Gorbačov předložil na americko-sovětském setkání *dalekosáhlé, radikální a komplexní návrhy na jaderné odzbrojení*. Ve skutečnosti však sovětský svaz už hospodářsky nestíhal USA, což dokazuje též věta: *Likvidace zbraní hromadného ničení by nejen odvrátila hrozbu jaderné katastrofy, ale uvolnila by obrovské hmotné a intelektuální prostředky k řešení závažných sociálně ekonomických úkolů a globálních problémů lidstva*. Souvislosti jsou tedy zkrácené, Sovětský svaz své problémy předkládá jako problémy celého lidstva.

5.6.5 Klamání

Klamání bylo úzce spjato s ostatními metodami ovlivnění příjemce, nejvíce však bylo spojeno s metodou zakrývání konfliktů, mystifikací politiky a nedialektického zpracování událostí. V této kapitole tedy uvedeme příklady, které se nám jeví jako nejreprezentativnější ukázky klamání příjemce, tzn. že v nich tato metoda převažuje nad ostatními způsoby ovlivnění příjemce.

Nejčastěji jsme se s klamáním setkali v úryvcích z projevů politiků. Například v úryvku ze zprávy předsednictva ÚV KSČ v MS 15/1973 se dočteme: *Nejvýznamnější skutečností je však to, že do třetího roku pětiletky vstupujeme s pětiletým plánem, jehož koncepce se potvrzuje jako správná, odpovídající podmínkám a potřebám současné etapy rozvoje společnosti i zdrojům, které máme při účelném řízení k dispozici. Vývoj svědčí o správnosti zvolené linie a prokazuje, že náročné úkoly, které strana stanovila, jsou realizovatelné.* Přitom víme, že hospodářství státu bylo ve stále horším stavu a systém řízeného hospodářství se neosvědčil.

Za klamání považujeme také tvrzení v úvodníku v MS 18/1976: *Historická velikost naší doby je v tom, že socialistická společnost zbavila člověka existenčních starostí a dala mu prostor k všestrannému rozvoji.* Tento úvodník se zabývá socialistickou morálkou a toto tvrzení má čtenáře přesvědčit o tom, že má být aktivním občanem, který se podílí na budování socialismu, neboť vděčí právě socialismu za skvělé podmínky k životu. Navíc v úryvku z dopisu ÚV KSČ se mj. dočteme: [...] *základní úkoly budou splněny a v řadě směrů i překročeny [...]. Jako dobří hospodáři považujeme za nezbytné zamyslet se nad vykonaným dílem.* Jedná se o neurčité vyjádření, protože čtenář neví, jak přesně budou úkoly překročeny. Propagandě toto vyjádření dává prostor k následnému zamlčení problémů. Za klamání považujeme rovněž tvrzení, že v ÚV KSČ jsou *dobří hospodáři*, neboť hospodářská situace tomu nenasvědčovala.

V MS 20/1978 se v úryvku z projevu G. Husáka, který se snaží vyvolat iluzi prosperity (viz kap. 5.5.5.2), dočteme: *Po léta trvá a prohlubuje se těžká ekonomická i politická krize kapitalistického světa. [...] Podle odhadu buržoazních ekonomů a politiků krize buržoazního světa, a nejen ekonomická, bude pokračovat a prohlubovat se. Problémy, které pro nás z toho vyplývají při odbytu našich výrobků [...], budou zřejmě trvat i v příštím období.* Jedná se o jednoznačné klamání, neboť v krizi byl spíše východní blok, a tudíž ani za naše hospodářské problémy nemohl Západ.

Klamání spatřujeme ve zprávě v MS 22/1980, která informuje o zasedání výboru ministrů zahraničních věcí států Varšavské smlouvy, kteří mj. *podpořili nové sovětské*

mírové návrhy a odsoudili snahy velení NATO o rozpoutání dalšího kola horečného zbrojení. Tato zpráva se snaží přesvědčit čtenáře, že Sovětský svaz není agresorem, přitom již v lednu SSSR provedl invazi do Afgánistánu.

V úvodníku, který se zabývá rozvojem socialistické společnosti, nás v souvislosti s metodou klamání zaujala tato věta: [...] *jsem zde doma i pro vysoce humánní charakter našeho politického systému, socialismu.* Toto tvrzení je lživé, neboť socialismus rozhodně nebyl humánní, což dokládají milióny mrtvých, které má na svědomí komunistický režim.

V MS 25/1983 se v citaci z publikace *Gustáv Husák mládeži* setkáme také s touto větou: *Mladou generaci je třeba připravit tak, aby nesla dále štafetu všeho čistého, ušlechtilého, revolučního a demokratického z naší minulosti, aby dále nesla štafetu boje za uskutečňování humanitních socialistických cílů, štafetu zápasu o lepší život našich lidí.* Klamáním je podle nás tvrzení, že v minulosti komunistické strany je něco *čistého, ušlechtilého, demokratického* a že socialistické cíle jsou *humanitní*. Připomeňme si například politické procesy v 50. letech, z nichž zřejmě nejznámější je proces s M. Horákovou.

Za příklad klamání považujeme větu v úvodníku v MS 28/1986, ve kterém se píše: *Začíná osmá pětiletka, která přináší do všech oblastí změny proti vžitému myšlení a rutině.* Toto tvrzení souvisí se snahou vyvolat iluzi pokroku (viz kap. 5.5.5.2), který se ve skutečnosti nekonal.

5.6.6 Senzacionalizace

Senzacionalizace se nejčastěji týkala zpráv z oblasti ekonomiky a hospodářství, tzn. že se nejvíce prolínala s metodou zakrývání konfliktů. Souvisela také s vyvoláváním mýtu ráje a iluze o prosperitě a pokroku (viz kap. 5.5.5.1 a 5.5.5.2).

Se senzacionalizací jsme se setkali v úvodní reportáži v MS 2/1960 o industrializaci Slovenska (viz též kap. 5.6.2). Reportáž má ve čtenáři vyvolat pocit obdivu (*bělostná továrna ve dne v noci dýmá a září, [...] mají nejlepší mičurinský kroužek v kraji, nejlepší tělovýchovný kroužek v celé Oravě a šetří na cestu do Prahy, pojedou na spartakiádu. [...] mladá děvčata [se] chystají vyrábět každé dvě minuty televizor*). S metodou senzacionalizace se setkáme také ve zprávě o rekordní těžbě uhlí, kde má čtenáře ohromit informace, že *„je to již čtvrtý kolektiv, který překročil statisícovou hranici v kombajnové těžbě“*.

S metodou senzacionalizace v MS 3/1961 pracuje zpráva o československém vynálezu, který má najít uplatnění při konstruování nadzvukových letadel a meziplanetárních raket.

Dočteme se v ní, že „*soudruh Chruščov se u něho [vynálezu] zastavil na půl hodiny, zastavovali se tu i akademici, konstruktéři... milióny návštěvníků. [...] Jde o senzaci. ČSSR je první zemí na světě [...].* To ve čtenáři vzbudí dojem, že jde opravdu o velice důležitou věc.

V MS 5/1963 má čtenáře ohromit zpráva o překonání světového rekordu v měsíční těžbě uhlí sovětskými havíři. Čtenáře má tato informace přesvědčit o prosperitě Sovětského svazu.

V MS 8/1966 působí jako senzace zpráva o novoroční návštěvě pionýrů u prezidenta, jsou v ní použity výrazy jako *pionýrské fanfáry* nebo *novoroční slavnost*. Navíc se zde uvádí, že slavnostního programu se zúčastnilo 170 účinkujících ve 13 sálech Pražského hradu. Událost je tedy popisována jako něco naprosto velkolepého, což má zvýšit sympatie k osobě prezidenta, který toto všechno uspořádal pro pionýry. Tento dojem má ještě podpořit následující informace: *Když na závěr slavnosti oznámil soudruh Novotný dětem, že ÚV KSČ a ÚV ČSM mají v plánu [...] vybudovat [...] velký stálý pionýrský tábor, děti nadšeně odhlasovaly, že jej pomohou postavit.*

Dalším příkladem senzacionalizace je zpráva v MS 15/1973: *Přemístěním 5 miliónů m³ zeminy za rok vytvořil pracovní kolektiv [...] v Tušimicích světový rekord.* Nebo také zpráva: *Sedmnáct miliónů metrů tkanin vychrlí ročně n. p. Textilana Liberec.* Obě zprávy mají za úkol ohromit čtenáře a demonstrovat prosperitu národního hospodářství.

Zpráva v MS 27/1985 o slavnostním vyhodnocení letní pracovní aktivity má ukázat, jak důležitá je práce dětí a mládeže, má nadchnout děti a mládež k další práci (*180 tisíc žáků a studentů, kteří během prázdnin odpracovali 22 miliónů brigádnických hodin a vytvořili dílo v hodnotě 350 miliónů korun.*).

5.6.7 Odvolávání se na autoritu

V této kapitole jsme se zaměřili na ty části textu, které se odvolávají na osobnosti považované v komunistickém režimu za autority, v textu měly odkazy na ně za úkol posílit daná tvrzení.

V komentáři *Poznámka* (viz MS 3/1961) pojednávajícím o prosperitě Sovětského svazu se sice nesetkáme s odkazy na konkrétní osoby, ale přesto jsou z hlediska propagandy důležité, a proto se o nich musíme zmínit. Jsou to odkazy na tři zahraniční levicové deníky, které potvrzují informace v komentáři a dodávají mu tak na věrohodnosti.

Úvodník v MS 4/1962 odkazuje na novoroční projev A. Novotného, což posiluje jeho apelovou složku, která nabádá k lepší pracovní morálce. Ve stejném ročníku nalezneme ve

zprávě o připojení provincie Goa k Indii odkaz na spisovatele I. Erenburga (*Jestliže se Nehru, jehož Ilja Erenburg označil za prvního a vynikajícího bojovníka za mír [...]*). Tento odkaz má podpořit kladné hodnocení celé události.

V MS 6/1964 se v rubrice *Vteřiny týdne* objevila zpráva: *Papež Pavel VI. vyzval ve svém vánočním poselství věřící k akci pro odstranění hladu a pro upevnění míru*. Tato zpráva je neobvyklá, neboť se odvolává na papeže, ačkoli katolickou církev neměl režim v oblibě. Jak je ale vidět, pokud papež hovořil o něčem, co bylo také tématem propagandy, mohla se taková zpráva uvést.

V komentáři v MS 7/1965, který se zabývá výchovou mládeže, nalezneme citaci V. I. Lenina: „*Výchova komunistické mládeže nesmí záležet v servírování všelijakých limonádových řečí a morálních zásad. To není výchova,*“ upozorňoval V. I. Lenin na III. sjezdu komsomolu. Tento výrok má podepřít tvrzení, která jsou v komentáři uvedena.

V MS 11/1969 je v rubrice *Ze společnosti* přepsán krátký rozhovor s předsedou Národního shromáždění J. Smrkovským, který se týká politické situace. Spatřujeme v něm snahu uklidnit čtenáře a také začínající normalizaci: *Bude třeba sladit politiku strany s vůlí lidu naší země i s přihlédnutím k mezinárodní situaci a našim svazkům, které – jak Josef Smrkovský zdůraznil – jako komunisté a internacionalisté uvědoměle neseme. Tuto myšlenku uzavřel, že budeme-li respektovat svá stanoviska, může všechno skončit dobře*.

V záznamu projevu G. Husáka zabývajícím se marxisticko-leninskou ideologií v MS 17/1975 narážíme opět na odvolávání se na V. I. Lenina: *Lenin tento úkol [formování socialistického člověka] považoval za základní úkol dlouhodobé a velkoryse koncipované kulturní revoluce [...]*.

Úvodník ve stejném ročníku odkazuje na romány a spisovatele, kteří byli prosazováni režimem. Zmiňují se zde na romány o Střečkovi, o Pavkovi Korčaginovi, o Mladé gardě, román *Jak se kalila ocel*. Jako ženské autorky jsou zde vyzdvihovány M. Majerová a M. Pujmanová.

V MS 18/1976 narážíme v úvodníku, který se zabývá socialistickou morálkou, na odkaz na článek v jiných nejmenovaných novinách, ve kterém se píše o dívce z USA, na jejíž léčbu nemají její rodiče peníze a chtějí, aby byla odpojena od přístrojů. Ve stejném článku se prý píše o reaktivním letadle, které přivezlo vyléčeného psa známého zpěváka. Tento odkaz má sloužit jako odstrašující příklad a má apelovat na čtenáře, aby si vážili toho, co jim poskytuje socialistické zřízení.

V úvodníku v MS 22/1980, který se věnuje rozvoji socialistické společnosti, nalezneme odkaz na slova politika V. Biľaka, jež mají spíše oživit text: *I naše současnost je revoluční,*

protože budování socialismu je věc nová, nevyzkoušená, a z pohledu dějin lidstva je vlastně dítkem „procházejícím pubertou“, jak jednou vtipně charakterizoval současnou etapu vývoje soudruh Biľak.

Ve stejném ročníku se ve svém projevu o socialistické morálce odvolává L. Brežněv opět na slova V. I. Lenina (*méně toho, co Lenin nazýval „politickým žvaněním“*).

5.6.8 Opakování

Opakování témat a motivů je velice úzce propojeno s kapitolou 5.5.5, ale také s kapitolami 5.6.1 až 5.6.7, protože mýtus nebo iluze může vzniknout jen tehdy, když se informace či tvrzení budou neustále opakovat. Pokud příjemce slyší jednou, například že stát prosperuje, nemusí tuto informaci zaregistrovat. Pokud ji ale slyší nebo čte několikrát a setká se s ní i v různých médiích, je mnohem větší pravděpodobnost, že ji přijme a uvěří jí.

Na úvodních stránkách MS se nejčastěji objevovala tvrzení o hospodářské prosperitě a vyspělosti Československa, případně Sovětského svazu, s čímž souviselo i „vyvolávání iluzí o pěkném životě“. (Barták, 1988, s. 124) Dále bylo zdůrazňováno – a to zejména po roce 1970 – přátelství se SSSR a s ostatními socialistickými státy (zprávy o delegacích, přátelských návštěvách apod.), jejich jednota, ale též podpora občanů (*Dosažené úspěchy jsou výsledkem principiální marxisticko-leninské politiky ústředního výboru KSČ, jednoty strany a lidu [...]; [...] výsledky nedávných voleb [...] přesvědčivě dokumentovaly vysoký stupeň morálně politické jednoty lidu.*). Oproti tomu byly západní státy vykreslovány jako nejhorší protivník, jako státy přinášející hrozbu války (viz např. kap. 5.5.5.3).

6. Závěr

Tématem naší práce byl jazyk a propaganda v časopisu *Mladý svět* v letech 1959–1989. Cílem byla analýza jazykových prostředků ve vybraném korpusu textů z časopisu *Mladý svět* z hlediska propagandy a jejich následná syntéza do uceleného přehledu jazykových prostředků využívaných propagandou, dále popis jejich mytického využití. Zabývali jsme se také zpracováním informací za účelem ovlivnění příjemce. Práce se nesnažila o komplexní jazykovou analýzu vybraných textů.

Toto téma jsme si vybrali z toho důvodu, že nás zajímá historie 20. století a totalitní režimy vůbec. Jejich nedílnou součástí byla též propaganda. Bylo zajímavé sledovat, jak se projevovala v časopisu pro mládež. V dnešní době je nepředstavitelné, že ideologie velmi výrazně působila již na tuto skupinu, ale rovněž na nejmenší děti. Domníváme se, že je důležité znát svou historii. K tomu patří i znalost toho, jak fungoval jazyk propagandy. Budeme tak schopni odhalit propagandu nebo její náznaky například v projevech extrémistů.

Práci jsme rozdělili na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se věnujeme historickému kontextu, cenzuře a přehledu časopisů pro děti a mládež do roku 1989. Samostatná kapitola je věnována propagandě a propagandě ve vztahu k mládeži. Poslední kapitola se zabývá jazykem a propagandou v publicistickém stylu, metodami ovlivňování příjemce a totalitním jazykem, jak jej popisuje Vl. Macura.

Vládnoucí režim skrze cenzuru ovládal všechna masová média v letech 1959–1989, resp. 1948–1989. Výjimku tvořilo pouze období pražského jara, kdy byla cenzura dočasně zrušena, konkrétně se jednalo o období od června do září 1968. Propaganda tvořila ucelený systém, jehož součástí byly i časopisy pro děti a mládež. Propaganda přistupovala k mládeži jako ke specifické sociální skupině, znala její vlastnosti, mezi něž patřila např. snadnější ovlivnitelnost, bezprostřednost, větší kritičnost aj. Podle nich pak přizpůsobovala svůj jazyk. Týdeník MS byl také pod kontrolou cenzurních orgánů, přesto patřil k oblíbeným periodikům. Byl vydáván Ústředním výborem Československého svazu mládeže (později SSM) a primárně byl určen čtenářům ve věku od 14 do 23 let, které si získal pestrostí obsahu, ale také např. grafickým zpracováním.

V úvodu praktické části se zabýváme charakteristikou zkoumaného materiálu, dále rozborem textů MS se zaměřením na propagandu. Pozornost je věnována žánrům, tématům a jazykovým prostředkům v rovině morfologické, lexikální a syntaktické. Další kapitola pojednává o mytickém využití jazykových prostředků. Samostatná kapitola se zabývá

zpracováním informací za účelem ovlivnění příjemce. Zkoumaným materiálem byly texty z období let 1959 až 1989. Jako kritérium výběru jsme si stanovili vždy úvodní dvoustranu prvního čísla v roce. Zajímalo nás, které jazykové prostředky propaganda využívala. Níže se pokusíme shrnout základní rysy jazyka a propagandy v MS a postihnout jejich vývoj.

Obecně lze říci, že vývoj jazyka propagandy úzce souvisel s historickým kontextem, tzn. že přibližně do roku 1965 byl vliv propagandy poměrně velký. V následujících letech pak – stejně jako v celé společnosti – můžeme pozorovat postupné uvolňování. Na stránkách MS se začíná objevovat kritika, jako příklad můžeme uvést rubriku *Glosy*. Příležitostně v textu nalezneme anglický výraz (*pop-music, beatman*), zprávy působí vyváženějším dojmem, objeví se například reportáž o svobodných matkách apod. Ještě v roce 1969 nalezneme narážky na srpen 1968. Přesto propaganda nikdy ze stránek časopisu úplně nezmizela. Zajisté to bylo způsobeno výběrem zkoumaného materiálu, protože jsme se v podstatě vyhnuli období, kdy byla cenzura dočasně zrušena.

Po roce 1969 nabírá vliv propagandy opět na síle a od roku 1971 je již velmi výraznou součástí textů v *Mladém světě*. Zde je patrná souvislost s nástupem normalizace a utužením poměrů. Do roku 1989 pak k žádným větším změnám ve vývoji jazyka propagandy nedochází, i když v posledních dvou třech letech můžeme pozorovat mírné uvolnění, a to především ve spojitosti se zahraniční politikou, neboť ekonomická situace Sovětského svazu vedla k tomu, že byl nucen jednat se Spojenými státy americkými a musel se více otevřít světu.

Co se týče témat a žánrů, byla úvodní dvoustrana poměrně pestrá a vyvážená, což bylo jak účelem propagandy, tak i časopisu jako takového. Mladý čtenář jistě našel témata, která ho zajímají, např. sport, kultura, životní styl atd. Vyvážeností máme na mysli to, že tematické složení odpovídalo požadavkům propagandy, neboť byla na úvodních dvoustranách zastoupena také témata důležitá pro vládnoucí režim, např. politika, hospodářství apod. Z dnešního pohledu je však nepředstavitelné, že by se v časopisu primárně určeném pro mládež objevovala v takové míře právě politika a vůbec jakákoliv ideologie.

Z hlediska morfologických jazykových prostředků, které využívala propaganda, respektive totalitní jazyk (viz kap. 5.5.1), nelze zaznamenat prakticky žádný vývoj. Typickým rysem jazyka propagandy bylo používání frekventovaných adjektiv (např. *socialistický, sovětský, mládežnický*) a adjektiv, která byla naplněna novým obsahem (např. adjektivum *demokratický* znamenalo ve skutečnosti *totalitní, socialistický*). Časté bylo používání zájmena *náš* (např. *naše vlast*), které mělo mj. vyjadřovat, že všechno patří

všem. Běžné bylo uvádět u zpráv týkajících se hospodářství přesná čísla, aby byl čtenář přesvědčen o pravdivosti údajů. Pro jeho získání se také využívaly imperativy sloves a texty byly psány v 1. os. pl. či sg.

V rovině lexikální (viz kap. 5.5.2) byly stálou součástí jazyka propagandy výrazy spjaté s dobou. Početnou skupinu tvořila vlastní jména, ale také např. výrazy z oblasti politiky a práce (např. *pětiletka, pracující, usnesení*). V oblasti ustálených spojení spjatých s dobou a v oblasti obrazných vyjádření můžeme pozorovat jisté změny. Nalezneme zde ustálená spojení, která byla používána stabilně. To se týkalo např. skupiny spojení souvisejících s politikou (např. *projednat a schválit, přijmout usnesení, plnit závazky a úkoly*) a obrazných vyjádření obsahujících výraz *boj* nebo *cesta* (např. *boj za nový světový názor, cesta k zítřku*). Zřetelným předělem v používání těchto prostředků je pak rok 1971. Do tohoto roku se častěji setkáváme s obraznými vyjádřeními, která se týkají *budování* (*budovat socialismus, budovat zemi* aj.). Po roce 1971 se dosažený vývoj *upevňuje a rozvíjí* (např. *upevňovat mír, upevnit socialistické zřízení*).

Dalším lexikálním prostředkem, který využívala propaganda, byla expresivita a emocionalita, tzn. používání expresivních výrazů a hodnotících adjektiv. Tyto prostředky měly zaujmout čtenáře a vyvolat v něm emoce.

Propaganda využívala také syntaktické prostředky. Nejčastěji za účelem navázání kontaktu s adresátem a oživení textu (viz kap. 5.5.3). Můžeme mezi ně zařadit např. oslovení, otázky, zvolání, střídání dlouhých souvětí a vět jednoduchých či jednočlenných apod.

Nedílnou součástí jazyka propagandy byla též politická hesla (viz kap. 5.5.4), za všechny uvedme např. heslo „*Se Sovětským svazem na věčné časy*“.

Podobně jako v oblasti ustálených spojení a obrazných vyjádření je vývoj patrný i v oblasti mytického využití jazykových prostředků (viz kap. 5.5.5), kde propaganda plynule přešla od vytváření mýtu ráje k vyvolávání iluze o pokroku a prosperitě. Mýtus ráje, který převažoval do roku 1968, zahrnoval vizi šťastné budoucnosti, kladl důraz na mládí a práci. Po roce 1971 se propaganda snažila vyvolat iluzi, že stát prosperuje a že vládnoucí režim se snaží neustále zlepšovat životní podmínky. Oproti tomu mýtus boje mezi Východem a Západem a mýtus přátelství se SSSR se do značné míry prolínal a byl součástí jazyka propagandy po celé námi zkoumané období.

Souhrnně můžeme říci, že se naše závěry v oblasti využití jazykových prostředků nijak výrazně neliší od toho, co ve své práci píše Vl. Macura nebo P. Fidelius, ale také se

víceméně shodují s příklady jazykových prostředků publicistického stylu, jak je uvádí J. Chloupek.

V oblasti zpracování informací za účelem ovlivnění příjemce (viz kap. 5.6) můžeme konstatovat, že byly stabilně využívány všechny námi uvedené způsoby ovlivňování (redukce souvislostí, zakrývání konfliktů, klamání, odvolávání se na autoritu aj.), pouze se měnila témata nebo kontext v souvislosti s historickým vývojem. Po celou dobu byli však čtenáři přesvědčováni o hospodářské prosperitě Československa a Sovětského svazu, o jejich nerozlučném přátelství a spojenectví. Oproti tomu byl neustále očerňován Západ a kapitalismus a v souvislosti s tím byla průběžně připomínána hrozba války. Toto opakování můžeme docela dobře pozorovat rovněž v kapitole 5.5.5.

Na závěr tedy můžeme říci, že jazyk propagandy se v průběhu třiceti let nijak zásadním způsobem nezměnil, i když se do jisté míry přizpůsoboval historickému kontextu, lépe řečeno přizpůsoboval si historický kontext podle svých potřeb. Což potvrzují též slova E. Lotka: „Všechny texty politické propagandy v rámci dominantně persvazivní (impresivní) funkce vytvářejí svůj vlastní svět, který propaganda recipientům nabízí, či dokonce přímo vnucuje. Tento kreovaný svět je takový, jaký ho chce mít propaganda, proto se více či méně odlišuje od světa empirického, reálného.“ (Lotko, 1995, s. 107)

Seznam použité literatury

- Barták, J. *Prostředky masové informace a propagandy v politickovýchovné práci*. 2. upr. vyd. Praha : Svoboda, 1988.
- Barták, J. Průvodce minovým polem propagandy. In *Média jako překážka v komunikaci?*. Praha : Votobia Praha, Vivo, 2003. ISBN 80-7220-141-7
- Bartoš, B. *Psychologie propagandy*. Praha : Práce, 1981.
- Bartošek, J. Jazyk žurnalistiky. In *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha : Academia, 1997. ISBN 80-200-0617-6
- Bartošek, J. Přesvědčování a manipulace v politické žurnalistice. In *Od informace k reklamě*. Ostrava : Ostravská univerzita, Filosofická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7368-265-1
- Bečka, J. V. *Jazyk a styl novin*. Praha : Novinář, 1973.
- Bečka, J. V. *Sloh žurnalistiky*. Praha : Novinář, 1986.
- Bednář, M. *Jazyk a žurnalistika*. Praha : Ústav teorie a praxe žurnalistiky při fakultě žurnalistiky Univerzity Karlovy, 1984.
- Bělina, P. a kol. *Dějiny země koruny české II*. Praha; Litomyšl : Paseka, 2002. ISBN 80-7185-504-9
- Burton, G.; Jiráček, J. *Úvod do studia médií*, Brno : Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-67-6
- Čechová, M.; Krčmová, M.; Minářová M. *Současná stylistika*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4
- Činátl, K. Názvosloví totality. In *Věčné časy : československé totalitní roky*. Praha : Respekt Publishing, 2009. ISBN 978-80-87331-01-9
- Čmolíček, O. *Mládež a svět informací*. Praha : Novinář, 1980.
- Fidelius, P. *Jazyk a moc*. Mnichov : K. Jadrný, 1983. ISBN 3-922810-06-3
- Fidelius, P. *Řeč komunistické moci*. Praha : Triáda, 1998. ISBN 80-86138-03-8
- Grepl, M. a kol. *Průruční mluvnice češtiny*. 2. opr. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-134-4
- Chaloupka, O.; Voráček, J. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. 2. vyd. Praha : Albatros, 1984.
- Chloupek, J. a kol. *Stylistika češtiny*. Praha : SPN, 1991. ISBN 80-04-23302-3
- Chlupáč, M. *Propaganda jako společenský jev*. 2. vyd. Praha : SPN, 1982.

- Janoušek, P. a kol. 2008a. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha : Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1583-9. 3. sv.
- Janoušek, P. a kol. 2008b. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha : Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1631-7. 4. sv.
- Jiráček, J.; Köpplová, B. *Média a společnost*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7
- Kalousková, A. *Postavení týdeníku Mladý svět v Československu v 70. a 80. letech*. Praha, 2009. 113 str., 13 str. příl. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky
- Končelík, J.; Večeřa, P.; Orság, P. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8
- Korádová, P. Mladý svět. *Reflex* [online]. 2005, roč. 2005, č. 30 [cit. 2010-10-05]. Dostupné na www: <<http://www.reflex.cz/clanek/placena-zona-causy-kultura/1982/mlady-svet-diskuse.html>>
- Kunczik, M. *Základy masové komunikace*. Praha : Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-134-X
- Lotko, E. Texty politické propagandy a jazyková kultura. In *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993 : sborník z olomoucké konference 23.–27.8. 1993*. Sv. 1. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. ISBN 80-85899-02-7
- Macura, V. *Šťastný věk : Symboly, emblémy a mýty 1948-1989*. Praha : Pražská imaginace, 1992. ISBN 978-80-200-1669-0
- Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích : sborník z mezinárodní konference*. Ostrava : Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-101-3
- Mlynář, Z. *Mráz přichází z Kremlu*. 4. vyd. Köln : Index, 1988.
- Nálevka, V. *Studená válka*. Praha : Triton, 2003. ISBN 80-7254-327-X
- Peterka, J. *Teorie literatury pro učitele*. 2. přepracované vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7290-244-X
- Pravidla českého pravopisu*. 3. vyd. Olomouc : FIN PUBLIHING, 2005. ISBN 80-86002-52-7
- Schmiedtová, V. *Totalitní jazyk v bývalém Československu (1948-1989)* [online]. Český národní korpus, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2007 [cit. 2010-10-21]. Dostupné na WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/stahni.php>>.
- Schmiedtová, V. *Hodnotící prostředky v totalitním jazyce v období 1948-1989 v bývalém Československu* [online]. Český národní korpus, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy [cit. 2010-10-21]. Dostupné na WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/stahni.php>>.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 4. vyd. Praha : Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4

Soukup, J. *Fotografie v časopise Mladý svět 1959-1989*. Praha, 2009. 50 str., 4 str. obr. příl. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Šlosar, D. Jazyk totality a jazyk dneška. In *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993 : sborník z olomoucké konference 23.–27.8. 1993*. Sv. 1. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. ISBN 80-85899-02-7

Vichnar, O. *Týdeník Mladý svět v roce 1968*. Praha, 2005. 48 listů, obr. příl. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Włodek, M. *Sondy do jazyka doby totality*. Praha, 2005. 151 s. : tab., příl. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova. Ústav bohemistických studií

Resumé

Naše diplomová práce se věnovala jazyku a propagandě v týdeníku *Mladý svět* do roku 1989. Cílem naší práce nebyla komplexní jazyková analýza textů, ale analýza jazykových prostředků z hlediska propagandy. Úkolem bylo rozebrat jazykové prostředky vybraného korpusu textů, konkrétně jsme rozebírali vždy úvodní dvoustranu prvního čísla v roce od roku 1959 do roku 1989. Cílem bylo nalézt ty jazykové prostředky, které byly využívány propagandou, utřídit je dle jednotlivých jazykových rovin, vystihnout mytické okruhy, které propaganda vytvářela a ukázat, jak propaganda využívala jazyk k ovlivnění příjemce.

Naši práci jsme rozdělili na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se věnujeme celkovému historickému kontextu, fungování cenzury v letech 1959–1989. Dále podáváme přehled situace na trhu s časopisy pro děti a mládež. V následující kapitole podáváme obecnou charakteristiku propagandy na základně poznatků z odborné literatury a samostatná kapitola je věnována tomu, jak propaganda chápala mládež. Poslední kapitola je věnována jazyku a propagandě, přičemž opět vycházíme z odborné literatury, zabýváme se publicistickým stylem a jazykovými prostředky, které mohla propaganda využívat, metodami ovlivnění příjemce a využitím jazyka k tvorbě mýtů.

V úvodu praktické části podáváme přehled žánrů, které se vyskytovaly na úvodní dvoustraně týdeníku a seznamujeme s tématy, která se zde objevovala, přičemž se soustředíme na témata důležitá pro propagandu. V praktické části se dále věnujeme charakteristice jazykových prostředků z hlediska propagandy na úrovni jazykové roviny morfologické, lexikální a syntaktické. Zabýváme se jazykovými prostředky a jejich mytickým využitím. Poslední kapitola se zabývá zpracováním informací za účelem ovlivnění příjemce, tzn. že se zabýváme různými metodami, které propaganda k ovlivnění příjemce používala. V závěru práce podáváme shrnutí námi získaných poznatků, zabýváme se vývojem jazyka propagandy v průběhu zkoumaného období, tedy třiceti let.

Výsledkem naší práce je ucelený pohled na jazyk z hlediska propagandy v týdeníku *Mladý svět*. Pokusili jsme se popsat jazykové prostředky, které propaganda využívala a pomocí kterých vytvářela známé mýty a působila jimi na příjemce.

Summary

Our diploma thesis was concerned with language and propaganda in *Mladý svět* weekly to 1989. The objective of our work was not only a complex text analysis but also analysis of linguistic devices in terms of propaganda. The task was to analyse linguistic devices of selected text corpuses, specifically always of the introductory spread of the first issue in that particular year from 1959 to 1989. The objective was to find those linguistic devices that were being used in propaganda, sort them according to specific linguistic areas, point out myths that the propaganda created and show how propaganda used language to influence the recipient.

Our work consists of a theoretical part and a practical part. The theoretical part deals with the overall historical context of censorship functioning in years 1959-1989. Later on, it gives an overview of the young and children's magazines market. In the next chapter, we give general characteristics of propaganda based on specialized publications. One chapter deals with the way the young perceived propaganda. The last chapter involves the language and propaganda, which also draws from specialized publications. We deal with the language of newspaper reporting and linguistic devices, which the propaganda may have used; methods of influencing the recipient; and using the language in creating myths.

In the introduction of the practical part, we give a summary of the genres that occurred in the introductory spread of the weekly and we introduce their topics. We focus on topics important for the propaganda. The practical part further deals with characteristics of linguistic devices in propaganda in terms of morphology, lexicology, and syntax. We deal with linguistic devices and their use in myths. The last chapter covers the processing of information in order to influence the recipient (different methods that the propaganda used to influence the recipient). At the end of the work, we give a summary of the collected findings; we deal with the development of the propaganda language in the thirty years surveyed.

The result of our work is a comprehensive review of the language in terms of propaganda in *Mladý svět* weekly. We tried to describe linguistic devices that propaganda was using and which helped create known myths and was influencing the recipient.

Klíčová slova

komunismus

cenzura

propaganda

totalitní jazyk

mládež a propaganda

Mladý svět

publicistický styl a propaganda

jazykové prostředky a propaganda

metody ovlivňování příjemce